

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 9 • Haziran 2024 • 165-262
Issue: 9 • June 2024 • 165-262

**Diyanet İşleri Başkanlığı'nın
Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerindeki Manevi
Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (2003-2024):
Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi**

Spiritual Counseling and Care Services of Presidency of Religious Affairs in the Family and Religious Guidance Centers in Turkey (2003-2024): Limitations and a Proposal for a Training Program

Mustafa Koç

Prof. Dr.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
E-posta: mustafa.koc@ogu.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1299-7963
Eskişehir / Türkiye

Professor
Eskişehir Osmangazi University
Faculty of Theology
E-mail: mustafa.koc@ogu.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1299-7963
Eskişehir / Türkiye

<https://doi.org/10.56432/tmdrd.1484323>

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 14 Mayıs 2024 • 14 May 2024
Kabul Tarihi • Accepted 27 Haziran 2024 • 27 June 2024

Ö z e t

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen aile ve dini rehberlik merkezlerinde sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin 2003-2024 yılları arasındaki gelişimini ele alan bu makale, adı geçen hizmetlerin sınırlılıklarını analiz ederek iyileştirme için bir eğitim programı önerisinde bulunmaktadır. Makalede öncelikle, Başkanlığın aile ve dini rehberlik bürolarında/merkezlerinde sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tarihçesine yer verilmiştir. Daha sonra kurumsal sınırlılıklar bağlamında söz konusu hizmetlerin güçlü ve zayıf yönlerinin belirtildiği makalede, 2003 yılında başlayan bu hizmetlerin zaman içinde nasıl gelişim gösterdiği detaylı bir şekilde betimlenmiştir. Bununla birlikte makalede, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini daha etkin biçimde yürütebilmek için kapsamlı bir sertifika programı önerilmektedir. Önerilen bu eğitim programı, manevi danışmanların özel alan formasyonlarını güçlendirmeyi hedeflemektedir. Adı geçen bu sertifika programı, teorik bilgilerin yanı sıra uygulamalı eğitimleri de içermekte ve manevi danışmanların sahadaki deneyimlerini zenginleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu geliştirilen sertifika programı, aile çalışmalarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerindeki manevi danışmanların temel ve özel alan yeterliliklerinin artırılmasına yönelik din psikolojisi ve sosyal psikoloji ile klinik psikoloji perspektifinden hareketle modüler sisteme dayanmaktadır. Aile çalışmalarında manevi danışmanlık ve rehberlik sertifika programının modülleri geliştirilirken her modüldeki eğitsel işlemler; birbiriyle ilişkili, ardışık ve birbirinin ön koşulu olacak ve her bir modülün sonunda yeterlilik kazandıracak şekilde gruplandırılarak düzenlenmiştir. Türkiye’deki aile çalışmalarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri için tasarlanan bu sertifika programına göre ‘1. Modül: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-[Başlangıç Düzeyi]-Temel Alan Yeterliliği; 2. Modül: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-[Orta Düzey]-Temel Alan Yeterliliği; 3. Modül: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-[İleri Düzey]-Özel Alan Yeterliliği’ şeklinde üç farklı modüle sahiptir. Ayrıca önerilen bu sertifika programı, katılımcıların öncelikle ‘manevi danışmanlık ve rehberlik’ temel alan yeterliliklerini ve daha sonra da ‘aile çalışmalarında manevi danışmanlık ve rehberlik’ temasına ilişkin özel alan yeterlilik düzeylerini yükseltmeyi amaçlamaktadır. Alan uzmanlığı temel alınarak modern eğitim paradigmasına uygun biçimde geliştirilen bu eğitim programı, aynı zamanda katılımcıların manevi danışmanlık ve rehberlik alanındaki tematik özel alan yeterlilik düzeylerine de vurgu yapmaktadır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Diyanet İşleri Başkanlığı • Aile ve dini rehberlik merkezi • Eğitim programı • Modüler sistem

A b s t r a c t

This article examines the development of spiritual counseling and care services provided by the Family and Religious Guidance Centers under the Presidency of Religious Affairs between 2003 and 2024. By analyzing the limitations of these services, the article proposes an educational program aimed at improvement. Initially, the article provides a historical overview of the spiritual counseling and care services offered at the family and religious counseling offices/centers of the Presidency. Subsequently, within the context of institutional limitations, the article identifies the strengths and weaknesses of these services, detailing their evolution since their inception in 2003. Furthermore, the article recommends a comprehensive certification program to enhance the effectiveness of spiritual counseling and care services. This proposed educational program aims to strengthen the specialized formation of spiritual counselors. The certification program encompasses both theoretical knowledge and practical training, intending to enrich the field experience of spiritual counselors. This developed certification program is based on a modular system from the perspectives of psychology of religion, social psychology, and clinical psychology, aiming to enhance the core and specialized competencies of spiritual counselors in family studies. The educational processes within each module are organized to be interrelated, sequential, and prerequisites for one another, ensuring competency acquisition at the end of each module. The certification program designed for spiritual counseling and care services in family studies in Turkey consists of three different modules: 'Module 1: Spiritual Counseling and Care - [Beginner Level] - Core Competency; Module 2: Spiritual Counseling and Care - [Intermediate Level] - Core Competency; Module 3: Spiritual Counseling and Care [Advanced Level] - Specialized Competency.' Additionally, the proposed certification program aims to elevate the participants' core competencies in 'spiritual counseling and care' and subsequently their specialized competency levels concerning the theme of 'spiritual counseling and care in family studies.' Developed based on domain expertise and aligned with the modern educational paradigm, this program also emphasizes the thematic specialized competency levels of participants in the field of spiritual counseling and care.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Presidency of Religious Affairs
Family and religious guidance center • Training program
Modular system

Giriş

Modern dönemdeki sekülerleşme süreci genellikle dinsel inançlar, ritüeller, kurumlar ve düşünce biçimlerinin gerilemesi veya çöküşü olarak betimlenir. Bu bağlamda sekülerleşme, bireycilik, rasyonelleşme, bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, teknolojik bilinç, endüstriyel kapitalizm, toplumsal farklılaşma, kültürel çeşitlilik, eşitlikçilik, dinsel çoğulculuk, dinsel ılımlılık ve demokrasi düşüncesi gibi modernleşme sürecinin getirdiği olguların etkisi altında gerçekleşmektedir. Wilson (2015), Bruce (2015) ve Çapcıoğlu (2018) gibi uzmanlar tarafından belirtilen bu faktörler, bireylerin din üzerine bağımlılıklarını azaltarak özellikle aile kurumundaki bireysel dindarlık ve dinsel değerlerin etkisinin azalmasına yol açmaktadır. Sekülerleşme, aile değerlerindeki bu çözülme ve değişime neden olan süreçlerin tetikleyicisi olarak görülmektedir. Dolayısıyla modern dönemde sekülerleşme, özellikle aile gibi kurumların yapısında derin psiko-sosyo-antropo-teolojik değişimlere yol açmıştır. Aile içindeki dinsel pratikler ve dinsel değerlerin azalması, aile dinamiklerinde ve bireylerin birbirleriyle olan etkileşimlerinde önemli değişiklikler yaratmıştır. Bu değişimler, manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yeni yaklaşımların ve kuramların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır (Çapcıoğlu, 2018: 19-34; Wilson, 2015: 9-24; Bruce, 2015: 25-44).

Psiko-sosyo-antropo-teolojik perspektiften birey ve toplum arasında ilk bağlanma ve sosyalizasyon ortamı olarak aile, bireylerin sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirmeleri, kolektif eylem potansiyellerini keşfetmeleri, norm ve kuralları içselleştirmeleri ve değerler dünyasına entegre olmaları için temel bir kurum olarak kabul edilir. Ayrıca aile, bireylerin varlık kazanmalarına yardımcı olan değer, anlam ve ahlaki yargıları içselleştirmeleri sürecinde de kritik bir role sahiptir. Bu bağlamda ailenin sosyal sermaye oluşturma potansiyeli büyük bir önem taşır. Aile, bireyler için toplumla olan ilk ve en temel etkileşim ortamı sunar. Bu, bireylerin toplumsal değerleri, normları ve davranışları öğrenmeleri, tanımaları ve benimsemeleri için derin bağlarla kuşatılmış bir platform sağlar. Aile, toplumun kendisi için biçtiği anlamları eko-sistem içinde yaşayan üyelerine aktararak, bu değerleri paylaşan ve toplum içinde yeni sosyal ağlar ve etkileşim alanları oluşturabilen ilginç bir yapıdır. Bu süreç, ailenin dinamik yapısının ve güven oluşturma kapasitesinin de bir göstergesidir. Ailenin gücü, üyeleri arasında ne kadar sağlam bir bağ kurabildiği ve bu bağın ne ölçüde güven oluşturduğuyula doğrudan ilişkilidir.

Parçalanmış ailelerden gelen bireylerin, sağlıklı bir gelişim ve pay-

laşım ortamından yoksun olmaları, bu bireylerin toplum içerisinde güven duygusundan mahrum kalmasına ve sonuç olarak toplumsal sorunların artmasına yol açabilir (Aydemir & Tecim, 2012). Bu bağlamda, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları, aile içindeki bu dinamik süreci destekleyerek ve güçlendirerek, bireylerin topluma entegrasyonunu kolaylaştıran önemli bir işlev görebilir. Manevi danışmanlar, aile içi ilişkileri güçlendirme, güven ve sosyal sermaye oluşturma konusunda destek sağlayarak, aile üyelerinin hem birbirleriyle hem de geniş toplumla olan etkileşimlerini iyileştirmeye yardımcı olabilir. Bu nedenle, manevi danışmanlık ve rehberlik programları, aile yapısını güçlendirme ve toplumsal uyum süreçlerini destekleme hedefiyle, ailelerin iç dinamiklerini anlamaya ve geliştirmeye yönelik yeni stratejiler geliştirebilir. Bu stratejiler, aile içi güvenin yeniden oluşumunu özendirerek, toplumsal bütünlüğe ve aile üyelerinin sağlıklı psiko-sosyal gelişimine katkıda bulunabilir.

Aile ve maneviyat bağlamında incelendiğinde, her aile bireyinin kişisel iyi oluşuna katkıda bulunan çeşitli değerlere ve inançlara sahip olduğu görülmektedir. Bir ailenin temel taşları olan eşler arasında karşılıklı olarak yüksek manevi ve dinsel yönelimlerin, aile içi işlevsel ve pozitif etkileşimlere önemli katkılar sunduğu bilinmektedir (Yapıcı, 2018: 79-106). Evlilik yaşamı ile maneviyat arasındaki olumlu ilişkiyi inceleyen yerli ve yabancı saha çalışmaları, bu konuda önemli bir literatür birikimi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmalarda, evli çiftlerin bağlılıklarının dinsel veya manevi inançlarla ilişkilendirilip ilişkilendirilmediği ve bu bağlılıklarını aile ilişkilerinde nasıl tanımladıkları araştırılmıştır. Maneviyatla ilişkilendirilen bu bağlılıklar, çiftlerde açık iletişim, güven, duygusal ve fiziksel yakınlık gibi faktörlerin önemli olduğunu göstermiştir. Ayrıca, ailedeki çiftlerin maneviyatı bir değer olarak benimsemelerinin, hem öznel mutlulukları hem de evlilik uyumları ile pozitif yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Nelson & Kirk & Ane & Serres, 2011: 228-246; Kublay & Oktan, 2015: 25-35; Tunç & Totan, 2021: 3-4).

Din ve maneviyatın, aileyi ilgilendiren birçok önemli konuda etkili olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle eş seçimi, evlilik süreci, düğün törenleri, ölümle ilgili ritüeller, aileye yeni bir üyenin katılımı, erkek çocuklarının sünnet törenleri, doğurganlık ve boşanma gibi konular, din ve/veya maneviyatla yakından ilişkilidir. Eş tercihidenden başlayıp, evliliğin sonlandırılması aşamasına kadar olan süreçlerde de dinin ve maneviyatın etkileri görülmektedir. Örneğin; boşanmanın nasıl ve hangi şartlarda gerçekleşmesi gerektiğine dair kurallar, çiftlerin inançlarına bağlı teolojik doktrinlerle ilişkilendirilmektedir. Alandaki ampirik çalışmalar, din ve maneviyat ile aile arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğunu; bu

dinsel inanç ve pratiklerin, eş ve anne-baba-çocuk ilişkilerini güçlendirdiğini ortaya koymuştur (Adak, 2015; Snarey & Dollahite, 2001: 646-651; Kılınçer, 2021: 265). Bu bulgular ışığında, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının, aile içindeki dinsel ve manevi değerlerin sağlıklı bir şekilde entegrasyonunu destekleyerek, aile üyelerinin kişisel ve kolektif iyi oluşlarını artırmada kritik bir rol oynayabileceği öne sürülebilir. Bu türden bir manevi destek, ailelerin iç dinamiklerini güçlendirerek, toplumsal bağların daha sağlam biçimde kurulmasına yardımcı olabilir.

Öte yandan konuya ilişkin ampirik araştırmaların incelenmesi, evli çiftlerin manevi yönelimlerinin hem yaşam doyumlarına hem de evlilik doyumlarına olumlu etkilerde bulunduğunu göstermektedir. Sayın & Demir & Ekşi (2019: 237-256) tarafından gerçekleştirilen görgül çalışmalar, evli çiftlerin fedakârlık ve duyarlılık düzeylerinin evlilik ilişkilerinde pozitif yönde aracı bir etki yarattığını ortaya koymuştur. Evlilikte çiftler arasındaki manevi yakınlık, eşlerin birbirlerine manevi açıdan açılmaları veya bir eşin manevi açıdan kendini ifade etmesi ve diğer eş tarafından bu duruma ilgi ve destek gösterilmesi şeklinde tanımlanabilir. Evlilik yaşamında, eşler arasında sağlanan manevi yakınlığın, eşlerin birlik duygusunu pekiştirmesinin yanı sıra anne-babalık dönemine geçiş gibi ailesel zorluklarla başa çıkılmasında da koruyucu bir rol oynayabileceği belirtilmektedir.

Eşler arasında manevi bir yakınlığın olması, derin ve yoğun duyguların, umutların ve endişelerin paylaşılmasını kolaylaştırır ve eşlerin birbirlerini ruh eşi olarak görmelerini sağlayabilir. Yapılan alan çalışmaları, çiftlerin manevi yakınlıklarının, evlilik içi çatışmaların çözümüne her iki eş için de pozitif bir etkide bulunduğunu göstermiştir. Kusner ve arkadaşları (2014: 604-614) ile Tunç ve Totan'ın (2021: 3-4) çalışmaları da genel olarak maneviyatın, çiftler arasındaki yakınlığa ve bağlılığa anlamlı ve pozitif yönde katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular ışığında, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının, evlilik içindeki manevi bağları güçlendirmek ve çiftler arasındaki duygusal bağlılığı artırmak için önemli bir işlevselliği olabileceği öngörülmektedir. Manevi danışmanlar, çiftlere manevi açıdan birbirlerine daha fazla açılmaları ve bu süreçte karşılıklı destek ve anlayış göstermeleri konusunda rehberlik edebilirler. Bu yaklaşım, evliliklerin sadece zorluklarla başa çıkma kapasitesini değil, aynı zamanda eşlerin birbirlerine olan bağlılıklarını ve genel yaşam memnuniyetlerini artırmaya yardımcı olabilir.

Din ve maneviyat olguları, ilişkileri güçlendirme, iyileşmeyi sağlama ve psikolojik dayanıklılığı artırma konularında önemli bir ruhsal kaynak olarak kabul edilir. Evlilik ve aile işlevselliği açısından, aşk temelli manevi duyguların, inançların ve uygulamaların sağlıklı bir evlilik ve aile işlevselliğinde etkili olduğu bilinmektedir. Bu değerler ve uygulamalar, yaşamın zorluklarıyla başa çıkmayı kolaylaştırırken aynı zamanda evliliklere anlam katmaktadır. Ruh sağlığı alanında aile danışmanlığı üzerine yapılan çalışmalar, din ve maneviyatın çift ve aile ilişkilerindeki önemini vurgulamaktadır. Walsh (1999: 28-58) ile Ekşi ve arkadaşlarının (2020: 320) yaptığı çalışmalar, maneviyatın çift ve aile danışmanlığı perspektifinde incelenmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Öte yandan psikoloji bilimi içinde aile psikolojisi, yaklaşık otuz yıl gibi görece yakın bir geçmişe sahiptir ve bu süreç içinde özellikle son çeyrek yüzyılda kayda değer bir gelişme göstermiştir. Aile psikolojisi alanında yapılan bilimsel araştırmalar, bireysel ve biyolojik sistemlere odaklanmasına karşın aynı zamanda sistemik bir yaklaşımla kültür, etnisite, din ve politika gibi geniş kapsamlı konuları da içermeye başlamıştır. Bu genişleyen alan perspektifi, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin aile dinamiklerine olan etkilerini daha iyi anlamaya katkı sağlamaktadır.

Din psikolojisi, benzer şekilde dine, maneviyata ve kutsala ilişkin birey deneyimlerinin psikoloji bilimi içerisinde önemli bir yer tuttuğunu kabul etmesine rağmen geç ve sınırlı bir gelişim göstermiştir. Ancak, dinin aile hayatındaki rolü uzun süredir kabul edilen bir gerçek olup din ve aile ilişkileri üzerine yapılan ampirik çalışmaların genişliği ve derinliği sınırlı kalmıştır. Dinin bireysel yaşam üzerindeki etkileri geniş bir şekilde araştırılmasına rağmen aile işlevleri üzerindeki yansımaları ve dindar çiftlerin evlilik ve aile yaşamlarını nasıl etkilediği üzerine yeterli çalışma yapılmamıştır (Nelson & Kirk & Ane & Serres, 2011: 228-246).

Yukarıdaki bu bilimsel betimsel arka plan, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin aile içi dinamikler ve ilişkiler üzerindeki etkilerini daha detaylı incelemek için önemli bir fırsat sunmaktadır. Manevi danışmanlık, bireylerin ve ailelerin yaşam yollarını ve kararlarını şekillendirmede önemli bir rol oynayabilir. Manevi danışmanlar, aile içindeki ilişkileri destekleyici ve çatışmaları çözümleyici bir rol üstlenebilirler, özellikle de dinin aile hayatındaki yerini ve önemini anlamada merkezi bir rol oynayabilirler. Önerilen daha kapsamlı eğitim programları, manevi danışmanların hem teorik bilgilerini artırmak hem de saha deneyimlerini zenginleştirmek için tasarlanabilir. Bu sertifika programları, manevi da-

nışmanların, ailelerin karşılaştığı zorluklara daha etkin müdahale edebilmeleri için gerekli araçları sağlayabilir. Böylece manevi danışmanlar, aile üyeleri arasında daha sağlıklı, işlevsel ve manevi açıdan zengin ilişkiler kurulmasına yardımcı olabilirler.

Manevi danışmanlar, sekülerleşmenin aile üzerindeki etkilerini anlamak ve bu değişimlere uyum sağlamak için dinsel ve manevi değerleri aile yapısı içinde nasıl entegre edebilecekleri konusunda stratejiler geliştirebilirler. Manevi danışmanlık, sekülerleşme sürecinde ailelerin karşılaştığı zorluklarla başa çıkmaları için gerekli araçları sağlayarak, bireylerin ve ailelerin yaşam kalitesini artırmaya katkıda bulunabilir. Manevi danışmanlık ve rehberlik, modern dönemde sekülerleşmenin aile üzerindeki etkilerine yanıt olarak, ailelerin içsel ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilebilir. Bu süreçte, dini değerlerin ve inançların, seküler bir dünyada aileler tarafından nasıl anlamlandırıldığı ve entegre edildiği üzerine daha fazla araştırmaya ve derinlemesine incelemeye ihtiyaç vardır. Bu tür çalışmalar, manevi danışmanların bu yeni ve zorlu koşullarda nasıl daha etkili olabileceklerini belirlemelerine de yardımcı olabilir.

Türkiye'de de sekülerleşmenin etkisiyle manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığının aile ve dini rehberlik büroları ve merkezleri, bu alanda sunulan manevi yönelimli kurumsal hizmetlerin bir örneğini oluşturur. Bu merkezler, klasik fetva konseptinden farklı bir içerikte, modern aile yapısına uygun olarak manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmaya çalışmaktadır.

Sonuç olarak, din ve aile psikolojisinin kesiştiği bu alanlar, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının daha etkin ve kapsayıcı bir şekilde gerçekleştirilmesi için önemli bir zemin oluşturur. Bu alanlardaki araştırmalar, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarını geliştirmek ve ailelerin karşılaştığı zorluklarla başa çıkmada manevi danışmanların kapasitesini artırmak için kritik öneme sahiptir.

a. Problem ve Amaç

Dindarlığın aile işleyişi üzerindeki etkileri hem pozitif hem de negatif yönleriyle geniş bir araştırma literatürüne konu olmuştur; ancak bu çalışmalar genel olarak, dindarlık ile evlilik ve aile ilişkileri arasında pozitif bir ilişkinin var olduğuna işaret etmektedir. Araştırmalar, dinsel inançların evlilik memnuniyeti ve istikrarında artışa, daha olumlu anne-baba-çocuk etkileşimlerine ve stresle başa çıkma gibi çeşitli alanlarda

önemli katkılar sağladığını göstermektedir (Spilman & Neppel & Donnellan & Schofield & Conger, 2013: 762-774). Ancak, dindarlığın tüm boyutlarıyla—inanç ve uygulamaları da kapsayacak biçimde—empirik, kavramsal ve bağlamsal bir duyarlılıkla ele alınması büyük önem arz etmektedir.

Dindarlık ve aile işleyişi arasındaki ilişkilere odaklanan çalışmaların sayısının artırılması gerekmektedir. Mahoney ve arkadaşları (2001) tarafından belirtilen bir nokta da, bireylerin dinsel mesajları nasıl içselleştirdikleri ve bu inançların aile hayatı üzerindeki etkilerinin doğrudan ele alındığı çalışmaların kısıtlı oluşudur. Çoğu araştırma, dini gözlemlebilir davranışlara ve bu davranışların nicel ölçümüne dayalı bir perspektif kullanmaktadır. Literatürde, dindarlığın nicel ölçümlerle tanımlanan uzak dinsel değişkenler olarak adlandırılan bu yaklaşım (Mahoney & Pargament & Jewell & Swank & Scott & Emery & Rye, 1999: 321-338), özellikle aile işleyişi gibi sistemik bir yapıda dinsel etkilerin bağlamsal boyutlarının gözden kaçırılmasını kolaylaştırmaktadır.

Dinsel fenomenlerin bu uzak niteliklerine odaklanılması, bireylerin dinsel inançlarını aile içi etkileşimlere nasıl entegre ettiklerinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır (bkz. İlerisoy & Mehmedoğlu, 2021: 73). Bu nedenle manevi danışmanlık ve rehberlik alanında, aile çalışmalarına yönelik daha derinlemesine bir yaklaşım gereklidir. Manevi danışmanlar, aile bireylerinin dinsel inançlarını ve pratiklerini nasıl içselleştirdiklerini, bu inançların aile içi dinamikler ve ilişkiler üzerindeki etkilerini anlamak için kapsamlı bir rehberlik sağlayabilirler. Bu, özellikle aile içindeki dinsel uygulamaların ve inançların, evlilik ve anne-baba rolleri üzerinde nasıl bir etki yarattığının anlaşılmasına yardımcı olabilir. Bu bağlamda geliştirilecek eğitim programları ve araştırmalar, manevi danışmanların aile eko-sistemindeki bu karmaşık etkileşimleri daha iyi anlamalarını ve müdahalelerini daha etkili bir şekilde yönlendirmelerini sağlayabilir.

Öte yandan modernleşme süreci kentleşme, sanayileşme, bilimsel ve teknolojik ilerlemeler gibi faktörlerle birlikte, geleneksel aile yapısının rollerini ve işlevlerini önemli ölçüde dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, aile içi problemlerin artmasına ve aile değerlerinde zayıflama ile çözülme süreçlerinin başlamasına neden olmuştur. Batı ülkeleriyle kıyaslandığında daha düşük oranlarda olsa da, Türkiye'de de boşanma oranlarının her geçen yıl arttığı gözlemlenmektedir. Aile ve evlilikle ilgili sorunların artmasıyla birlikte, evli çiftlerin uzman yardımı ihtiyacı ve isteğinde önemli bir artış olduğu belirtilmektedir. Aileler, çift çatışması, aldatma, iletişim problemleri, anne-baba-çocuk arasındaki çatışmalar, kök aileyle ilgili sorunlar gibi pek çok konuda profesyonel destek aramaktadırlar.

Aile çalışmaları kapsamında psikanalitik, yaşantısal, yapısal, sistematik gibi farklı aile terapisi ekolleri, çift ve ailelere destek sağlamak amacıyla özgün yaklaşım ve yöntemler geliştirmekte ve saha çalışmalarını sürdürmektedir (Kılınçer, 2021: 269). Aile çalışmalarındaki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, bu modernleşme sürecinin getirdiği değişikliklere cevap vermek ve aile birimini güçlendirmek için önemli bir rol oynayabilir. Manevi danışmanlar, aile değerlerini korumaya ve geliştirmeye yönelik stratejiler sunarak, aile içi ilişkilerin iyileştirilmesine ve çatışmaların çözümüne katkıda bulunabilirler. Bu yaklaşım, aile üyeleri arasında daha sağlam bağlar kurulmasını ve aile içi dayanıklılığın artırılmasını teşvik ederken, aynı zamanda ailelerin modernleşme süreçlerinin getirdiği zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir.

Modern dönemde popüler kültürün yaygınlaşmasıyla birlikte manevi değerler ve aile ilişkileri giderek daha fazla önem kazanan konular arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Şahin (2017) ve Kasapoğlu (2017) gibi araştırmacılar, maneviyatın aile yaşamına ve psikolojik danışma süreçlerine entegrasyonunun önemini vurgulamaktadırlar. Manevi boyutların göz ardı edilmesi, çiftlerin ilişkilerinde karşılaştıkları sorunların doğru bir şekilde anlaşılmasını zorlaştırabilir; dolayısıyla psikolojik danışma süreçlerinde maneviyatın aktif olarak kullanılması gerekmektedir (Şahin, 2017: 47-60; Kasapoğlu, 2017: 141-157; Kasapoğlu & Yabanigül, 2017: 177-195). Aile manevi danışmanlığı çerçevesinde, ailenin manevi perspektiflerinin sorunların çözümündeki potansiyel etkilerini, ailenin zorluklarla başa çıkma sürecindeki manevi öz-kaynaklarını ve bu kaynakların nasıl kullanılabileceğini değerlendirmek faydalı olabilir.

Ruh sağlığı uzmanları, çiftlerin ortak bir bakış açısı geliştirmelerine yardımcı olmak için maneviyatı kullanabilirler. Bu yaklaşım, çiftler arasında ortaya çıkabilecek potansiyel sorunların önlenmesini kolaylaştırabilir. Psikolojik danışma sürecinde maneviyatla ilgili diyalogların yer alması, ailelerin geçmişteki sorunları aşmalarına ve daha yakın ilişkiler kurmalarına olanak tanıyabilir. Dolayısıyla maneviyat, ailelerle yapılan psikolojik danışmanlık çalışmalarında daha etkin sonuçlar alınması için dikkate alınması gereken bir faktördür (Walsh, 2009: 31-61; Lambert & Dollahite, 2006: 439-449; Hoogestraat & Trammel, 2003: 413-426'dan akt. Tunç & Totan, 2021: 13-15). Bu perspektif, aile manevi danışmanlığı ve rehberlik hizmetlerinin etkinliğini artırmada önemli bir rol oynamaktadır.

Batı'da köklü bir tarihsel geçmişe sahip olan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, Türkiye'de görece yeni bir araştırma ve uygulama

alanı olarak kendini göstermektedir. Bu alanda, her geçen gün artan tanınırlık kazanan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altında, diğer din hizmetleriyle birlikte bağımsız bir profesyonel hizmet alanı olarak yerini almıştır. Bu kapsamda, Başkanlık bünyesinde kurulan kurumsal manevi danışmanlık ve rehberlik hizmet birimlerinden biri de, diyanet-aile danışmanlığı kavramı çerçevesinde oluşturulan aile ve dini rehberlik büroları ve merkezleridir. Bu merkezler, ailelere yönelik daha kaliteli manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunabilmek amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığının merkez teşkilatındaki Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığına bağlı olarak örgütlenmiştir. Bu daire başkanlığının temel kuruluş amacı ise doğru dinsel ve ahlaki bilgilere sahip, aile olmanın sorumluluğunu üstlenmiş bilinçli ve güçlü bireylerden oluşan sağlıklı bir aile yapısının oluşturulmasına ve korunmasına katkıda bulunmaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı, maneviyat odaklı aile yapısının kurulması, korunması ve güçlendirilmesine yönelik somut adımlar atarak, bu konuda toplumsal bilincin artırılması ve farkındalığın sağlanması yönünde önemli saha çalışmaları yürütmektedir (Yıldız, 2021: 1015).

Bu makalede, öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığının "cami-dışı din hizmetleri" kapsamında tanımlanan ve psiko-sosyal içerikli yeni bir din hizmeti birimi olarak konumlandırılan aile ve dini rehberlik büroları/merkezlerinde sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tarihçesi (2003-2024) ele alınmıştır. Bu bağlamda ilk olarak, bu hizmetlerin tarihçesine değinilmiş, ardından kurumsal düzeyde sunulmaya başlanan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin güçlü ve zayıf yönleri incelenmiştir. Bu tematik kapsamda analiz edilen sorular şunlardır: (i) Diyanet İşleri Başkanlığı, bu alanda sunacağı hizmetlerde şu anda hangi noktada bulunmakta ve bu hizmetleri nasıl genişletebilir? (ii) Aile ve dini rehberlik merkezlerinde sunulacak bu hizmetlerin kalitesini artırabilmek için hangi akademik ve kurumsal yol haritasına ihtiyaç duyulmaktadır? (iii) Genişletilmiş uygulamaların yapıldığı aile ve dini rehberlik merkezlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde görev alacak diyanet personelinin alan uzmanlığı eğitimi nasıl yapılandırılmalı ve yönetilmelidir?

Ayrıca, bu çalışmanın bir diğer hedefi ise Diyanet İşleri Başkanlığının aile ve dini rehberlik merkezlerinde sunacağı manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri için izlenmesi gereken kurumsal yol haritasını belirlemektir. Bu bağlamda, kurumsal sınırlılıklar tespit edilip bu sınırlılıkların aşılabilmesi için çözüm önerileri sunulmuş, başkanlık tarafından görev-

lendirilecek personelin alan uzmanlığı için bir eğitim programı önerilmiştir. Böylece kuruma ve ilgili literatüre akademik bir katkı sağlanması da hedeflenmiştir. Dolayısıyla bu makalede, kurumsal sınırlılıkların üstesinden gelmek için çeşitli öneriler sunulmuş ve alanda çalışacak olan kurum personeli için modüler sisteme dayalı özel alan yeterlilik formasyonunu kazandıran bir sertifika eğitim programı önerisi geliştirilmiştir.

b. Önem ve Sınırlılıklar

İnançlar ve değerler, ailelerin yaşam döngüsü boyunca oluşan ekosistemlerde anlam üretim mekanizmalarına önemli katkılar sağlar (Sezen, 2020: 174). Bu bağlamda, maneviyat aile üyelerinin varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürmelerine destek olan ahlaki değerleriyle öne çıkar. Toplumun en küçük sosyal organizması olan aileler için maneviyat, yaşam pratiğinde önemli bir yere sahiptir. Araştırmalar, maneviyatın iyi oluş düzeyine ve çiftler arası ilişkilerdeki memnuniyet düzeyine önemli katkılar sağladığını desteklemektedir.

Aile ilişkilerinde maneviyat, evli çiftlerin birliği, bağlılığı, yakınlığı ve çatışma çözme davranışları gibi alanlarda yaşamsal etkiye sahip bir faktördür. Anne-babaların çocuk yetiştirme kararlarında maneviyatın etkileri, çift ilişkilerini zenginleştirme ve aile içi sorunların üstesinden gelme gibi terapötik yararları vurgulanmaktadır. Bu etkiler, maneviyatın aile yaşamına olan pozitif katkılarını göstermektedir (Griffith & Rotter, 1999: 161-164; Walsh, 2012; Wiggins, 2012: 303-329; Tunç & Totan, 2021: 14). Bu nedenle, aile çalışmalarındaki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, aile üyeleri arasında sağlıklı, anlamlı ve işlevsel ilişkilerin geliştirilmesine yönelik önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Manevi değerlerin ve inançların aile içi dinamiklere entegrasyonu, aile üyelerinin karşılaştığı zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olur ve üyeler arası bağları güçlendirir. Dolayısıyla, aile danışmanlığı ve terapi süreçlerine maneviyatın sistemli bir şekilde alınması, aile bireylerinin yaşam kalitesini artırma potansiyeline sahiptir.

Toplumun çekirdeği ve temel taşı olarak kabul edilen aile, sorumlulukların ve yükümlülüklerin paylaşıldığı, değerlerin birlikte yaşandığı bir sosyal grup olarak işlev görür. Aile üyeleri, yaşanabilecek krizlerde veya değerlerde meydana gelen yıpranma ve değişiklikler karşısında sorunlarla başa çıkmak için birlikte çaba gösterirler. Bu tür durumlarla karşılaşıldığında, aile bireyleri genellikle kendilerini yakın hissettikleri ve güven duydukları kişilere ve/veya kurumlara başvururlar. Aybey (2015a) tarafından yapılan saha araştırmaları, psikolojik sorunları olan ve bu ne-

denle psikoloğa danışan birçok aile üyesinin, manevi yönelimli problemlerin çözümünde eş zamanlı olarak manevi danışmanlara da başvurduklarını ortaya koymaktadır (Aybey, 2015a: 137-152; Aybey, 2017: 19-33).

Türkiye’de din konusunda kamusal bir otorite olan Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altındaki aile ve dini rehberlik merkezleri ve büroları, aile içi çatışmaların manevi açıdan çözümlenmesinde aktif bir rol üstlenmeyi amaçlayan hizmet birimleridir. Bu kurumların asıl ve öncelikli amacı, ailelerde huzurun ve mutluluğun sürekliliğini sağlamaktır. Bu amaca hizmet etmek üzere hem manevi sorunlar yaşayan ailelere destek olmak hem de manevi iyilik halini korumak adına çeşitli hizmetler sunulmaktadır (ayrıca bkz. Yavuziğit, 2021: 1149-1153). Bu hizmetler, aile bireylerinin karşılaştığı zorluklarla başa çıkabilmesine yardımcı olurken, aynı zamanda aile içindeki ilişkilerin sağlıklı bir biçimde sürdürülmesine katkıda bulunur.

Türkiye’de, toplumu din konusunda aydınlatma sorumluluğunu üstlenen Diyanet İşleri Başkanlığı, bu görevini resmi olarak yerine getirirken sunduğu kurumsal hizmetleri, *cami içi* ve *cami dışı* olmak üzere iki ana kategoride yürütmektedir. Toplumsal ihtiyaçların değişmesi ve din hizmetleri alanlarının çeşitlenmesi, Başkanlığın aydınlatma ve hizmet kavramlarının çerçevesini hem nitelik hem de nicelik açısından genişletmesini zorunlu kılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, son yıllarda *psiko-sosyal açılımlı din hizmetleri* projesine özel bir önem atfetmiş ve bu kapsamda, aile kurumunu güçlendirmeye yönelik stratejik adımlar atmıştır. Bu bağlamda, 15 Nisan 2002 tarihli ve 199 sayılı resmi yazıyla il müftülükleri bünyesinde *aile irşat ve rehberlik büroları* adı altında yeni bir danışma birimi kurulmuştur. Ailelerin karşılaştığı çeşitli sorunlara manevi rehberlik ve destek sağlamak üzere tasarlanan bu birimlerle din hizmetlerinin psiko-sosyal boyutu güçlendirilmiş olmaktadır.

Aile ve dini rehberlik merkezleri, aile kurumunu odağına alarak, görünüşte farklı ancak özünde aynı hedeflere yönelik bir dizi hizmet yürütmektedir. Aynı amaçla kurulan aile ve dini rehberlik büroları ise bu merkezlerle paralel olarak manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunmaktadır. Bu merkez ve bürolar, aile içi çatışmaların manevi açıdan ele alınarak çözümlenmesini hedefleyen bir hizmet birimi olarak işlev görmektedir. Sorunların çözümüne yönelik çalışmaların yanı sıra, önleyici tedbirler kapsamında da faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Koruyucu sağlık hizmetleri bağlamında temel hedef, ailelerde huzur ve mutluluğun sürdürülmesidir. Bu doğrultuda, manevi sorunlar yaşayan ailelere destek sağlama ve manevi iyilik halinin korunması yönünde, çok kıymetli kurumsal hizmetler sunulmaktadır.

Aile ve dini rehberlik merkezleri, aile birlikteliğinin desteklenmesi, aile içi sorunların çözümüne katkıda bulunma ve toplumsal duyarlılık geliştirme amacıyla hizmet vermektedir. Aile ve dini rehberlik merkezi çalışanları, kendilerine iletilen tüm soru ve sorunları dikkatle ele almakta ve çözümlenmek için çaba göstermektedir. Karşılaşılan daha karmaşık sorunlar için Başkanlığın Din İşleri Yüksek Kurulundan yardım alınırken, hizmet alanının dışında kalan konularda danışanlar, ilgili uzmanlığa sahip psikolog, doktor, avukat ve polis gibi profesyonellere veya kurumlara yönlendirilmektedir (Karagöz & Böke, 2020: 19-21). Bu bağlamda, Türkiye'deki aile yapısının koruyucu danışmanlık hizmetleri aracılığıyla değer yapılarının korunması ve güçlendirilmesi, aynı zamanda artan aile içi problemlerin çözümü açısından manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin önemi daha da belirginleşmektedir. Bu hizmetler, Türk aile üyeleri için giderek daha fazla önem arz eden bir yapı taşı haline gelmiştir.

Diyanet-aile hizmetleri bağlamında sahadaki çalışmalarda öne çıkan bir diğer konu ise alan uzmanlarının temel ve özel alan formasyon yeterliliklerine ilişkindir. Diyanet-aile hizmetleri kapsamında 2003 yılından bugüne (2024) kadar kurumsal olarak sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine yönelik eleştiriler incelendiğinde, uzmanların mesleki açıdan yeterlilikleri konusunun sıkça tartışıldığı görülmektedir. Özellikle, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2003 yılında altı ilde pilot olarak başlatılan bu uygulamaya yönelik eleştiriler şöyle özetlenebilir: (i) Diyanet personelinin, ailelerin psiko-sosyo-teolojik içerikli soru ve sorunlarını çözmek üzere görevlendirilirken, bu görevi yerine getirebilmek için gerekli özel alan formasyonunun bulunup bulunmadığı sorgulanmıştır (Kılınçer, 2019: 121-134). (ii) Aile ve dini rehberlik merkezleri ve bürolarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, klasik din hizmeti tanımı içerisinde değerlendirilerek, daha çok geleneksel tip vaaz ve irşad hizmeti olarak kabul edildiği için 2019 yılına kadar kurum içi çalışma yönergelerinde hizmetlerin psikolojik danışmanlık ve rehberlik boyutu yeterince dikkate alınmamıştır (bkz. Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi, 2015 & Aile ve Dini Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesi, 2019). (iii) Aile ve dini rehberlik merkezlerinde ve/veya bürolarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti verecek diyanet personelinin niteliği ve görev unvanı hizmete özel biçimde belirlenmemiş, gerekli kurum içi ve dışı yasal düzenlemeler yapılamamıştır.

Yukarıdaki bu eleştiriler ışığında, aile ve dini rehberlik büro veya merkezlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunan diyanet

personelinin uzmanlığı bağlamında hem temel hem de özel alan formasyon yeterliliklerinin kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Bu hizmetlerin etkinliğini artırarak, sunulan danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin kalitesini de yükseltecek kritik bir adımdır.

Bu çalışmanın sınırlılıkları, üç temel olgu üzerinden şekillenmektedir. İlk olarak, Diyanet İşleri Başkanlığının aile ve dini rehberlik büro/merkezlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tarihsel gelişimi, belirli bir zaman dilimiyle sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda, incelenen hizmetler, 2003 ile 2024 yılları arasındaki 21 yıllık bir zaman aralığını kapsamaktadır.

İkinci sınırlılık, Diyanet İşleri Başkanlığının cami dışı din hizmetleri kapsamında sunduğu manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin kapsamıyla ilgilidir. Bu çalışma, yalnızca Başkanlık bünyesindeki aile ve dini rehberlik büro/merkezlerinde sunulan hizmetlerle sınırlıdır. Bu nedenle, diyanet-din hizmetleri çerçevesinde hastaneler, cezaevleri, gençlik merkezleri ve huzurevleri gibi diğer saha hizmetleri bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Üçüncü sınırlılık ise aile ve dini rehberlik büro/merkezlerinde sunulan hizmetlerin içeriğiyle ilgili olup çalışma özellikle diyanet personelinin aile ve dini rehberlik büro/merkezlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti verirken gösterdikleri uzmanlık alan eğitimiyle sınırlıdır. Bu çalışma, bu hizmetleri sunan personelin eğitime odaklanmaktadır, dolayısıyla personelin eğitimi dışındaki diğer potansiyel değişkenler dikkate alınmamıştır.

c. Aile Çalışmalarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri

Maneviyatın aile bireylerinin ruh sağlığına ve gelişimine sağladığı olumlu katkılar dikkate alındığında, terapi süreçlerindeki entegrasyona da çok önemli yararlar sağlamaktadır. Bu çerçevede, manevi danışmanların yanı sıra psikolojik danışmanların da manevi konularda yetkinlik sahibi olmaları göz önünde bulundurulduğunda ruh sağlığı uzmanlarına yönelik verilen eğitimlerde manevi yeterliliklerin kazandırılmasının kritik öneme sahip olduğunun altı çizilebilir. Aile üyeleri arasında yaşanan sorunları ele alırken, maneviyatın oynadığı rolün ve bu durumların nasıl yönetileceğinin anlaşılması gerekmektedir (Coyle, 2017: 142-155).

Yukarıda vurgulanan bu konudaki çalışmalar, aile danışmanlığı eğitimlerinde din ve maneviyatın bireylerin gelişimine olan potansiyel olumlu veya olumsuz etkileri konusunda danışmanların hem kendilerine

hem de danışanlarına yönelik farkındalık kazanmalarının önemini belirtmektedir (Stanard & Sandhu & Painter, 2000: 204-210; Tunç & Totan, 2021: 15-16). Bu bağlamda, aile terapisi ve danışmanlığı eğitim programlarının, danışmanların manevi konularda derinlemesine bir anlayış geliştirmelerini ve bu bilgileri terapi ve danışmanlık pratiklerine uygulayabilmelerini sağlayacak şekilde tasarlanması önerilmektedir. Bu yaklaşım, danışmanların aile içi dinamikleri daha etkin bir şekilde ele alabilmelerine ve aile bireylerinin ruh sağlığını destekleyici daha kapsamlı müdahalelerde bulunabilmelerine olanak tanıyabilir.

Aile manevi danışmanlık ve rehberliği, genellikle evli çiftlerin evlilik ve aile problemleriyle ilgili çalışmalar yürüten manevi danışmanlar tarafından sağlanır. Batı ülkelerinde, aile manevi danışmanlık ve rehberliği hizmetleri, çiftlerin evlenirken dinsel bir tören talep edip etmemelerine bağlı olarak şekillenir. Bu tür bir hizmetin başlangıcında alınan karar, çiftlerin ilerleyen dönemlerde, kriz anlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinden yararlanıp yararlanmayacaklarını belirleyen bir faktördür. Çiftler, evliliklerinde iletişimsizlik sorunu yaşadıklarında, yani birbirleriyle konuşamaz duruma geldiklerinde, manevi danışmanlardan bu konuda yardım talep edebilirler.

Aile danışmanlığı ve rehberliği, evli çiftlerin var olan ilişki sorunlarıyla sınırlıdır ve bu durum, danışan çiftin geçmişinin uzun süreli rüya ve çağrışım analizleriyle incelenmeyeceği anlamına gelir; ancak mevcut durumun akut etkileri bakımından ele alınır. Aile bireylerinin duyguları, manevi danışmanlık ve rehberlik görüşmelerinin merkezinde yer alır, ancak bu duygular danışanın kendisiyle değil, aile üyeleri arasındaki ilişkiler bağlamında değerlendirilir. Manevi danışman, çiftlere duygusal kontak kurmalarına yardımcı olacak bir özgürlük ve güven ortamı oluşturur; bu ortamda çiftler, sadece kendilerine karşı değil, birbirlerine karşı da açık olmaları teşvik edilir. Böyle bir ortam ve yaklaşım sayesinde çiftler, sadece yeniden barışmayı değil, aynı zamanda birbirlerini bırakmayı da öğrenirler (Şahin, 2017: 372-373). Bu süreçte sağlanan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, çiftlerin evliliklerini daha sağlıklı bir temele oturtmalarına ve ilişkilerini yeniden yapılandırmalarına olanak tanır.

Aile kurumu, kendi içinde oluşturduğu psiko-sosyo-antropo-teolojik eko-sistem aracılığıyla yaşam süreçlerinde çeşitli stres verici olaylarla karşı karşıya kalabilir. Bu tür olaylar aile dengesini bozabilir ve ailenin bu tür durumlarla başa çıkma yetisi, olayın meydana geldiği zamana ve o anki aile yapısına bağlı olarak değişkenlik gösterir. Ayrıca, her ailenin sahip olduğu başa çıkma stratejileri, ailenin dinamiklerine ve yapısına

göre de farklılık gösterebilir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, karşılaşılan durumları tanımlayabilme, sorunları aile eko-sistemi içinde ele alabilme, problemlere değil çözümlere odaklanabilme, aile içerisinde hoşgörü sergileyebilme ve etkili iletişim becerilerine sahip olabilme gibi faktörler, temel başa çıkma stratejileri arasında sayılabilir (Ekşi ve ark., 2020: 322). Bu stratejiler, aile manevi danışmanlık ve rehberlik süreçlerinde de öne çıkan faktörlerdir. Ailelerin bu stratejileri benimsemesi ve geliştirmesi, manevi danışmanlar tarafından desteklenebilir ve rehberlik edilebilir. Bu süreçte, aile üyelerinin bireysel ve kolektif ihtiyaçlarına uygun müdahaleler planlanarak, aile bireylerinin stresle başa çıkma yetenekleri güçlendirilebilir ve aile içi uyum ve dayanıklılık artırılabilir.

Aile manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde, manevi danışman, danışan çiftlere bir dizi destek sunarak çeşitli alanlarda yardımcı olabilir. Bu alanlar şunları içerir: (i) Evliliklerdeki değiştirilemeyen durumlar gibi karakter özellikleri, fizyolojik ve psikolojik yetersizliklerle uyum sağlama. (ii) Tarafların kendi sınırlarını ve eşlerinin sınırlarını öğrenmeleri. (iii) Çiftlerin birbirleriyle adil ve yapıcı bir şekilde tartışmayı öğrenmeleri. (iv) Tarafların kendi narsist motiflerini fark etmeleri ve bu yönlerini karşılıklı anlaşma ve ortak hedefler doğrultusunda sınırlandırılmaları. (v) Danışan çiftlerin birbirlerinin ve kendilerinin rol anlayışlarını ve beklentilerini netleştirilmesi ve düzeltilmesi. (vi) Çiftlerin ilişki, iletişim ve karşılıklı beklentileri, değiştirilebilecek veya değiştirilemeyecek yönlerin belirlenmesi ve uyum sağlama yollarının netleştirilmesi. (vii) Zihin okuma yerine, evli çiftlerin kendi duygu, düşünce, arzu ve ihtiyaçlarını açıkça ifade etmelerine yardımcı olunmasıdır.

Manevi danışman, bu hizmetleri sunarken 'gözlemci, hakem, antrenör, iletişim katalizatörü, otorite figürü, din adamı, kendilik algısını harekete geçirici aktör, davranış bilimci ve rehber' çok çeşitli mesleki roller üstlenebilir ve bu roller danışmanlık sürecinde önem arz eder. Bu rollerin her biri, danışmanlık sürecinde farklı yönleriyle öne çıkabilir. Tüm bu rolleri üstlenirken, manevi danışmanın en önemli ilkesi, aile üyeleri arasında tarafsız kalmaktır. Bu, danışmanlık sürecinin etkinliği ve objektifliği açısından hayati önem taşır (Şahin, 2017: 373). Bu şekilde, manevi danışman, çiftlerin ilişkilerini geliştirmelerine ve çeşitli evlilik içi zorluklarla başa çıkmalarına etkin bir şekilde yardımcı olabilir.

Aile kurumunda manevi danışmanlık ve rehberlik bağlamında yapılan saha çalışmaları incelendiğinde, görgül/ampirik araştırmaların bü-

yük oranda din olgusuna odaklandığı gözlemlenmiştir. Maneviyat genellikle din kavramıyla bir arada ele alınmakla birlikte, Batı'da özellikle Hristiyan örneklemleri üzerinde yürütülen çalışmalar, maneviyatın din kavramından bağımsız olarak da var olabileceğini ortaya koymuştur. Dinsel ve manevi konular, aileler için önem taşıyabilir ve her aile bu konuları kendi benzersiz yapısına göre farklı şekillerde yansıtabilir. Bu bağlamda, maneviyat bazı ailelerde dinsel inanç olarak tecrübe edilirken, diğer ailelerde insanlarla olan birlik duygusu olarak deneyimlenebilir (Summermatter & Kaya, 2017: 31-53; DeFrain, 1999: 6-13; Tunç & Totan, 2021: 16).

Ailenin eko-sistemik dinamiklerini incelemek kültürel, etnik, manevi ve dinsel faktörlerin göz ardı edilmemesini gerektirir. Aile danışmanlığı ve terapisi bağlamında, ailenin bir bütün olarak ele alınması, bu değerlerin danışmanlık ortamına entegrasyonunun önemini artırır. Aile danışmanlığı ve terapisinde maneviyat kavramı, bireysel terapilere kıyasla daha geniş bir perspektife sahiptir ve aile maneviyatının, sadece din bağlamında değil, daha kapsamlı bir perspektiften değerlendirilmesi gerekebilir. Sonuç olarak, maneviyat, kuşaklar arası geçişlerle ve hayatın içindeki doğal akışla dinamik bir süreç olarak görülür. Bu sürecin, aile danışmanlık ve terapi süreçlerinde dikkate alınması, daha etkili ve kapsayıcı sonuçlar elde etmek için kritik öneme sahiptir (Walsh, 2009'dan akt. Ekşi ve ark., 2020: 322).

Aile manevi danışmanlık ve rehberliği çerçevesinde, manevi danışman, danışan çiftlere birlikte veya çiftlerden yalnızca birine danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunabilir. Bu durum, danışmanın her iki tarafı tanımasına, dinlemesine ve sorunu daha objektif bir şekilde anlamasına olanak tanırken, aynı zamanda taraf tutma veya danışan çiftler arasındaki çatışmaları körükleme riskini de beraberinde getirebilir. Yalnızca bir tarafa verilen manevi danışmanlık ve rehberlik, bu tarafa daha yoğun empati ve anlayış sağlamasına rağmen bu kişinin savunucusu rolünü üstlenme riskini de içerebilir.

Metodolojik olarak, manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinde, sorun ve çatışmanın içeriği tam olarak anlaşılmadan önce çiftlerin ayrı ayrı görülmesi ve anlaşmaya varıldığında ise danışmanlığın birlikte sürdürülmesi önerilir. Bu süreçte manevi danışmanın, danışan çiftlerden elde ettiği özel bilgileri, çiftlerin birbirleriyle olan etkileşimlerinde kullanmaması önem taşır. Ancak, aile içi ilişkilerdeki sorunları ele alan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinden her iki tarafın da faydalanması kritik önemdedir. Fırsat eşitliği adına, en azından bir seans için her

iki tarafın da katılımı sağlanır. Bu nedenle, çiftlerden birinin manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini reddetmesi veya bu süreci engellemeye çalışması, evlilikte var olan problemlerin kabulüyle eşdeğer görülebilir (Şahin, 2017: 373). Bu, aile manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinin etkinliği açısından temel bir prensiptir.

Maneviyatın aile terapisi ve danışmanlığına entegre edilmesi konusundaki tartışmalar devam ederken, manevi yönelimli aile terapistleri tarafından ele alınan bazı ortak konular bulunmaktadır. Bu konular arasında; evlilikte cinsiyet temelli rollerin beklentileri, hata yapan eşin nasıl affedileceği, anne-baba sorumluluklarıyla başa çıkma yöntemleri ve yaşlı anne-babalara kimin bakacağı gibi sorunlar yer almaktadır. Bu tür konular, çiftlerin dinsel inançlarından doğrudan etkilenmekte ve çiftler arasındaki manevi bağlılık veya inanç farklılıkları çatışmalara yol açabilmektedir.

Her danışan çift, benzersiz bir hikâyeye terapiye veya danışmanlığa başvurduğundan, terapistlerin veya danışmanların, çiftin dinsel inançlarının romantik ilişkilerini nasıl etkilediğini anlamaları önemlidir. Aile terapistleri veya danışmanları, çiftlerle maneviyatları üzerine yansıtıcı bir diyaloga girdiklerinde, danışanların algısal ve davranışsal alternatifler üretmelerine olanak sağlayabilirler. Terapi metodolojileri, çiftin inanç geleneğiyle uyumlu olduğunda, terapi ortamı çiftler için daha tanıdık ve kabul edilebilir duruma gelebilir, bu da terapiden alınan olumlu sonuçları artırabilir (Duba & Watts, 2009: 210-223; Koca, 2017: 392). Bu yaklaşım, çiftlerin var olan sorunlarına daha etkin çözümler bulmalarına ve aile içi uyumun sağlanmasına katkıda bulunur.

Evlilik danışmanlığının amacı konusunda manevi danışmanlar farklı görüşler sunabilirler. Bazılarına göre aile manevi danışmanlık ve rehberliğinin odak noktası, bireylerin varolan koşullar altında özgürlüklerini sürdürebilmelerine yardımcı olmaktır. Diğerleri ise çiftlerin yaşam güvenliklerini koruma ve sevgi, mutluluk, yeteneklerini kaybetmemeleri amacıyla, onların mutsuzluklarına da eşlik etmeyi vurgularlar. Ancak manevi danışmanların görevi evlilikleri kurtarmak değildir. Bazen bir ayrılık daha uygun olabilir ve manevi danışman, ayrılık korkusunu hafifletmede çiftlere yardımcı olabilir. Ancak, manevi danışmanın bireysel olarak yetersiz kaldığı durumlarda başka bir manevi danışman, çifte evliliklerini sürdürmede daha çok yardımcı olabilir.

Aile manevi danışmanlığında, çiftlerin her birinin kendi aile ve kültürlerinden getirdikleri birikimlerle çift olarak yıllar içinde biriktirdikleri deneyimler göz önünde bulundurulur. Schneider'in (1993) belirttiği

gibi başarılı bir manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinde, çiftin "nereden geldiği ve nereye gitmek istediği" araştırılır. Aile manevi danışmanlık ve rehberliğinin hedefi, evlilikleri mükemmelleştirmek veya boşanmaları engellemek değildir. Eğer bu başarılı olursa elbette ki olumlu bir gelişmedir, ancak bu tür manevi danışmanlık ve rehberliğin temel önemi, çiftlere eşlik etmek ve onlara dışarıdan gelen müdahalelerle bireysel, kültürel ve dinsel şartlar altındaki algılamalarına farklı bakış açıları kazandırmaktır (Şahin, 2017: 375).

Din ve maneviyat, fiziksel ve ruh sağlığı üzerinde etkili olduğu gibi bireylerin aile üyeleri ve diğer insanlarla kurdukları ilişkiler üzerinde de belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle son yıllardaki konuya ilişkin literatüre bakıldığında, din ve maneviyatın evlilik ve aile hayatı üzerindeki etkilerine yönelik araştırmaların sayısının arttığı görülmektedir. Mahoney (2010) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, 1999 ile 2009 yılları arasında evlilik, aile, din ve maneviyatla ilgili 184 bilimsel araştırma incelenmiş ve din ile maneviyatın evlilik ile anne-baba-çocuk ilişkisine olan olumlu ve olumsuz etkileri analiz edilmiştir. Bu çalışmalar, din ve maneviyatın ailenin oluşumu, sürdürülmesi, ilişkilerdeki dönüşüm, doğurganlık, evlilik doyumu, çatışma, boşanma, şiddet, aldatma, ergenlik dönemi, hamilelik ve ailenin problemlerle başa çıkma yeteneği gibi çeşitli alanlarda etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Mahoney, 2010: 805–827).

Öte yandan konuya ilişkin başka bir araştırmada, 1978 ile 2015 yılları arasında yapılan bilimsel çalışmalar analiz edilmiş ve benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bu araştırmalar, din ve maneviyatın evlilik ve aileyi doğrudan veya dolaylı yollarla etkilediğini, eşler arası bağlanma süreçlerinin güçlenmesine, aynı değerler etrafında birleşmeye, iletişim alanlarının genişlemesine, dinsel aktivitelere birlikte katılım ve sosyalleşme olanaklarının artmasına, problemler karşısında ailenin psikolojik dayanıklılığının güçlenmesine ve evlilik ile aileyi bir arada tutmaya yönelik katkılarda bulunduğunu göstermiştir (Glidden, 2016: 111'den akt. Kılınçer, 2021). Bu bulgular, aile manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde, din ve maneviyatın entegrasyonunun önemini ve potansiyel yararlarını vurgulamaktadır.

Birlikteliğin sona ermesi durumunda manevi danışmanlar, bireylerin kırılan veya zarar görmüş özsayıgılarını güçlendirmeye, maruz kaldıkları aşağılanmaları ve partnerlerin birbirleri hakkında oluşturdukları olumsuz algıları hafifletmeye yönelik çalışmalar yapabilirler. Bu süreçte,

her bir tarafın kendi bağımsızlığını güçlendirmesi hedeflenir ki, bu sayede uzun sürede yeni yaşam perspektifleri geliştirilebilir ve belki de çiftler, ayrılığa rağmen ilişkilerinde değer verdikleri yönleri takdir edebilirler. Küskünlüğün giderilmesi, bir zamanlar duyulan sevginin yeniden canlanmasına yol açabilir. Her ne kadar bu süreç birlikteliğin kurtarılması anlamına gelmese de, sonuçta dağılan ilişki her bir taraf için kabul edilebilir bir biçime bürünebilir.

İlişkinin kriz veya ayrılık dönemlerinde, çiftler genellikle psikolojik danışmanlığı tercih ederler çünkü bu süreçte hissedilen utanç duygusu, toplumsal bir ortamda gerekli mahremiyeti sağlamakta yetersiz kalabilir. Manevi danışmanlar, ayrılığı mümkün olduğunca adil bir şekilde yürütmek konusunda önemli destek sağlayabilirler. Bu rol, özellikle dinsel kurumların artan desteğiyle daha da güçlenir; ayrılık sürecinde olanlara manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri kapsamında özel ayinler ve ritüeller önerilebilir (Şahin, 2017: 375). Bu yaklaşım bireylerin bu zorlu süreçte manevi desteği alarak daha sağlam bir zeminde ilerlemelerine olanak tanır ve yaşadıkları değişimleri kabul etmelerine yardımcı olur.

Çeşitli Avrupa ülkeleri ve Amerika'da, kilise merkezli aile manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, bireylerin ve ailelerin ruhsal ihtiyaçlarına yanıt verme ve onların yaşam kalitesini artırma amacı gütmektedir. Bu hizmetler, dinsel öğretileri temel alan, ancak aynı zamanda psikolojik ve sosyal boyutları da içeren kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır. Kilise merkezli aile manevi danışmanlık ve rehberliği, ana-akım Hristiyanlık öğretileri etrafında şekillenir ve çiftlerin, ailelerin ve bireylerin ruhsal, duygusal ve ilişkisel sorunlarını ele alır. Genellikle kiliselerde veya kiliselere bağlı dinsel kuruluşlarda sunulan bu hizmetler, pastoral danışmanlar, din adamları veya eğitimli manevi danışmanlar tarafından yürütülür (Johnson & Ridley, 2008). Örneğin; Amerika Birleşik Devletlerinde, kilise temelli aile manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, çoğunlukla Protestan kiliselerinde görülürken, Avrupa'da Katolik ve Protestan gelenegi içindeki kiliselerde de yaygındır (Wagner, 2012).

Yukarıda sözü edilen bu aile manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin en belirgin özelliklerinden biri, aile değerlerini ve evlilik bağlarını güçlendirmeye yönelik olmalarıdır. Evlilik öncesi danışmanlık, evlilik içi iletişim problemleri, anne-baba zorlukları ve hatta aile içi şiddet gibi konular bu danışmanlık hizmetlerinin kapsamındadır (Hodge, 2001: 187-203). Özellikle Amerika'da yapılan çalışmalar, kilise temelli aile manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin evlilik doyumunu artırdığını ve boşanma oranlarını azalttığını göstermiştir (Smalley & Trent, 2002). Ayrıca, bu hizmetler genellikle aile üyeleri arasındaki iletişimi iyileştirme

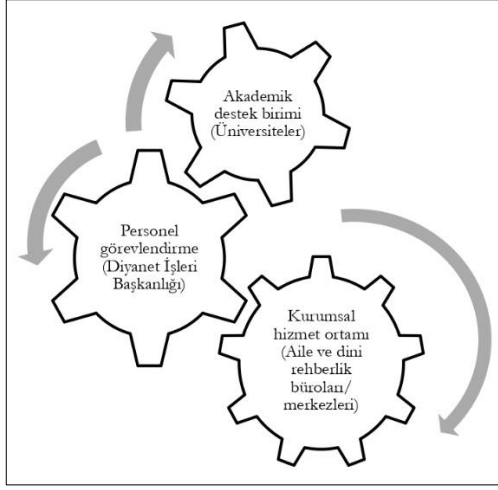
ve çatışma çözümüleme becerilerini geliştirme üzerine odaklanır. Manevi danışmanlar, aile bireylerinin birbirlerini daha iyi anlamalarına ve empati kurmalarına yardımcı olacak teknikler sunarlar (Patterson, 2005: 115-130). Avrupa'daki çalışmalar ise kilise merkezli aile manevi danışmanlık ve rehberliğinin aile içi dayanıklılığı ve bireylerin ruhsal refahını artırmada etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Koenig ve ark., 2015).

Kilise merkezli aile manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin karşılaştığı zorluklar arasında, modern toplumdaki sekülerleşme eğilimleri ve dinsel kurumlar hakkındaki değişen algılar bulunmaktadır. Bu durum, bazı bireylerin bu tür hizmetleri aramalarını veya kabul etmelerini engelleyebilir (Jones & Butman, 1991). Ayrıca, dinsel inançları olmayan veya farklı dinsel inançlara sahip bireyler için bu hizmetlerin uygunluğu sorgulanabilir (Richards & Bergin, 2000). Kilise merkezli aile manevi danışmanlık ve rehberliğinin geleceği, bu hizmetlerin daha kapsayıcı ve çeşitli hale getirilmesiyle daha da parlak olabilir. Kiliselerin, çeşitli kültürel ve dinsel arka planlara sahip ailelere daha iyi hizmet verebilmek için çeşitliliği ve kapsayıcılığı artırmaları gerekmektedir (Pollard & Brown, 2014).

Konuya Türkiye özelinde bakıldığında ise aile ve dini rehberlik büro veya merkezlerinde sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin kalitesini sürdürmek için kurumsal bir perspektiften hareketle, profesyonel iş bölümü yaklaşımının benimsenmesi gereklidir. Bu bağlamda, kurumsal yardımlaşma mekanizmasının etkin bir şekilde işler hale gelmesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle, Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında yapılan iş birliği protokolleri çerçevesinde, hizmet kalitesinin artırılması hedeflenmektedir. Bu protokollere göre, hizmetin ana aktörü Diyanet İşleri Başkanlığı olarak belirlenmiştir (bkz. Ek-4). Bu kurumsal hizmet iletişim ağı içinde, hizmet kalitesini yükseltmek üzere teorik bilgi üretimi ve bu bilginin sürekli güncellenerek pratiğe dönüştürülmesi sürecinde, üniversiteler önemli bir akademik destek sağlayıcı rol üstlenmektedir (bkz. Şekil-1).

Şekil-1:

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin aktörleri
(Aile ve dini rehberlik büroları/merkezleri)

Türkiye'deki aile ve dini rehberlik bürolarında ve merkezlerinde sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, bireylerin ve ailelerin karşılaştığı çeşitli sosyal ve psikolojik sorunlarla başa çıkabilmeleri için önemli bir destek sunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, bu hizmetleri, toplumun dinsel ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak, aile yapısını güçlendirmek ve bireyler arası ilişkilerde olumlu değişimler sağlamak amacıyla yürütmektedir. Kurum, aile içi iletişim sorunları, evlilik öncesi danışmanlık, evlilik ve anne-babalık konularında rehberlik gibi geniş bir yelpazede hizmetler sunmaktadır.

Yukarıdaki Şekil-1'de yer aldığı biçimiyle diyanet-aile hizmetleri veren manevi danışmanlar için Kılınçer (2022) tarafından uzmanların mesleki yeterliliklerini ve sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin kalitesini artırmayı ve disiplinler arası çalışmalara katkıda bulunmayı amaçlayan bir psiko-eğitim örneği sunulmuştur. Araştırmacı tarafından hazırlanan “Aile, Psikoloji ve Din” isimli psiko-eğitim programı (7 modül), adrb/mlerde çalışan manevi danışmanlara uygulanmıştır. Psiko-eğitim programının tamamlanmasının ardından, eğitime katılan manevi danışmanlarla (n=61) yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Bulgular, “Uzmanların Mesleki Yeterliliği ve Psiko-eğitimle İlgili Değerlendirmeler” ve “Psikolojiyle İlgili Değerlendirmeler ve Psikoloji-Din Arasındaki İlişki” olmak üzere iki ana tema altında sunulmuştur. Çalışmanın sonuçları, psiko-eğitim programının uzmanların hem mesleki yeterliliklerini hem de bireysel gelişimlerini artırmada faydalı olduğunu ve bu tür eğitimlerin bir seçenekten ziyade bir ihtiyaç olduğunu ortaya koymuştur (Kılınçer, 2022: 1467-1490).

d. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Aile ve Dini Rehberlik Bürolarındaki/Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Tarihçesi

Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olan Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığının temel kuruluş amacı; doğru dinsel ve ahlaki bilgilerle donatılmış, aile olmanın sorumluluklarını bilen, bilinçli ve güçlü bireylerden oluşan sağlıklı bir aile yapısının oluşmasına ve bu yapının korunmasına katkıda bulunmaktır. Bununla birlikte, daire başkanlığının görev tanımı, toplumun ilgi ve korumaya muhtaç gruplarına yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin sunulmasını da kapsamaktadır. Toplumdaki bazı ailesel sorunların yanlış din algılarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, aileye ilişkin sorunların çözümünde yanlış din algılarının doğru dinsel bilgiler ışığında düzeltilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, duyarlılığı ve farkındalığı artırıcı doğru bilgilendirme çalışmaları, aile ve dini rehberlik büroları/merkezleri tarafından aktif bir şekilde yürütülmektedir. Ailenin kurulması, korunması ve güçlendirilmesine yönelik somut adımlar atan başkanlık, toplumsal bilinçle farkındalığın artırılması yönünde sürekli olarak yeni çalışmalar eklemektedir. Bu çabalar, aile yapısını destekleyici manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının etkin bir şekilde entegrasyonunu sağlamak amacıyla önemlidir (Yıldız, 2021: 1105).

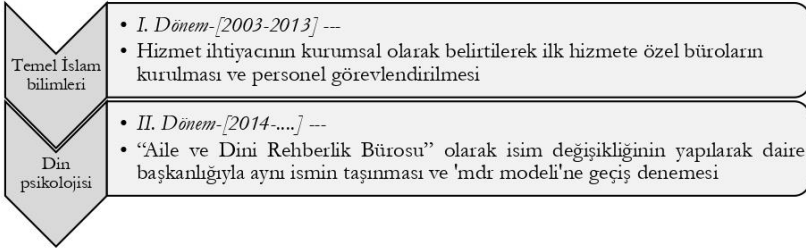
Türk ailesinin evlilik doyumuna katkı yapmak amacıyla manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmak, Diyanet İşleri Başkanlığının önemli bir cami dışı din hizmeti alanlarından biridir. Bu bağlamda, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığının koordinesinde yürütülen diyanet-aile çalışmalarındaki amaç, aile bireylerinin manevi ve dinsel ihtiyaçlarını karşılamak, evlilikler arası uyumu artırmak ve toplumsal bağları güçlendirerek aile içi huzuru desteklemektir. Ayrıca, bu hizmetler aracılığıyla evlilik öncesi ve sonrası dönemlerde çiftlere rehberlik edilmesi, evlilik yaşamının kalitesini artırarak toplumda sağlıklı aile yapılarının oluşumuna katkıda bulunmayı hedefler. Bu çalışmalar, dinsel bilgilerin ve manevi değerlerin aile yaşantısına entegrasyonunu sağlayarak, bireylerin yaşam boyu refah ve mutluluğunu destekleme amacını güder.

Diyanet-aile çalışmaları, Diyanet İşleri Başkanlığının cami dışı hizmetler kapsamında yürüttüğü yeni bir din hizmeti modeli olarak manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini içeren uygulamalı projelerden bi-

ridir. Bu hizmetlerin tarihçesi, iki döneme ayrılarak incelenebilir. İlk olarak, 2003-2013 yılları arasını kapsayan "I. Dönem", temel İslam bilimlerine dayalı klasik vaaz ve irşad yaklaşımlarının öncelikli olduğu bir süreci betimler. İkinci olarak, 2014 yılından başlayarak "II. Dönem", din psikolojisine dayalı manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin öne çıkarıldığı ve bu yeni yaklaşımın temel alındığı yeni bir dönemi ifade eder. Bu iki dönem, başkanlık tarafından ailelere yönelik sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin evrimini ve bu alandaki metodolojik değişimleri yansıtmaktadır (ayrıca dönemlerin kronolojik sıralaması için bkz. Şekil-2; dönemler arasındaki paradigma değişiminin şematik gösterimi için bkz. Şekil-3).

Şekil-2:

Kurumsal gelişim sürecinin kronolojik gösterimi

[a]-I. Dönem Çalışmaları-[2003-2013]: Aile ve dini rehberlik bürolarının temelleri, 23-27 Kasım 1998 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilen II. Din Şurası'nda atılmıştır. Adı geçen bu şurada, "Dini Konularda Toplumun Aydınlatılması ve Dinin Farklı Yorumlanmasından Kaynaklanan Problemler ve Çözüm Yolları" başlıklı komisyon, aile bürolarının kurulması için önemli bir öneri kararı almıştır. Kararın 5. Maddesi uyarınca: "İrşad, geniş topluluklara sunulan önemli bir hizmettir. Bu nedenle, irşadın coğrafi bölge, ekonomik gelişmişlik veya geri kalmışlık, eğitim ve kültür düzeyi gibi faktörlerle yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. İrşadın geleneğimizdeki yorumu, teoloji ve insan bilimleri araştırma bulgularından yararlanılarak, günümüz insanının ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak yeniden şekillendirilmesidir. Bu amaçla, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 'Dinsel Danışma ve Rehberlik Enstitüsü' kurulmalıdır" biçimindedir.

II. Din Şurası'nın ardından, Diyanet İşleri Başkanlığının ilgili birimleri arasında dinsel danışma ve rehberlik hizmetinin içeriği, kapsamı ve yürütüleceği personel gibi konular sıklıkla tartışılmıştır. Bu süreçte, Din İşleri Yüksek Kurulu ve Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı etkin bir iş birliği içinde çalışmalarını sürdürmüştür. II. Din Şurası sonrasında,

Din İşleri Yüksek Kurulu Araştırma Geliştirme ve Dokümantasyon Merkezi tarafından 2 Nisan 2002 tarihinde sunulan "Aile ve Evlilik Törenleri" projesi, aile içi huzursuzluklar ve boşanmaların önlenmesi amacıyla il ve ilçe müftülüklerinde dini danışmanlık ve rehberlik büroları kurulması önerisiyle uygulamaya alınmıştır. Bu bürolarda, manevi yönelimli aile danışmanlığı hizmetlerinin verilmesi ve bu hizmetleri yürütecek başkanlık personelinin belirlenmesi önerilmiştir.

15 Nisan 2002 tarihli Başkanlık onayıyla bu hizmetlerin yürütülmesi için gerekli koordinasyon sağlanmış, Din İşleri Yüksek Kurulu Araştırma Geliştirme ve Dokümantasyon Merkezi yönetim kurulu üyeleri, APK Dairesi başkanı ve diğer ilgili daire başkanlarından oluşan "Aile ve Evlilik Törenleri Komisyonu" kurulmuştur. Komisyon, 22 Nisan 2003 tarihinde toplanarak, pilot bölgelerde açılacak büroların "Aile Bürosu" olarak adlandırılmasına ve bu büroların altı pilot ilde açılmasına karar vermiştir. Personel seçimi için ilgili illerden beşer kişinin çağırılması ve bu kişilerin ilahiyat mezunu olmaları ve olumlu sicile sahip olmaları gibi ölçütler belirlenmiştir. Bu süreçte, 13 Haziran 2003 tarihli Başkanlık onayıyla Adana, Ankara, Elazığ, İstanbul, İzmir ve Samsun il müftülüklerinde ilk aile büroları kurulmuş ve 10 Ekim 2003 tarihinde ise bu bürolarda görev yapacak personel atanmıştır. Bu görevliler, aileyle ilgili sunulan hizmetlerin etkinliği için çalışmalar yapmak, dinsel nitelikli soruları cevaplandırmak ve ilgili etkinlikleri düzenlemekle yükümlü kılınmıştır.

13 Haziran 2003 tarihinde pilot uygulama amacıyla Adana, Ankara, Elazığ, İstanbul, İzmir ve Samsun il müftülüklerinde ilk kez kurulan aile büroları, 10 Ekim 2003 tarihinde atanan personelle kurumsal çalışmalarına başlamıştır. 23 Kasım 2005 tarihine kadar açılan bu aile bürolarının işleyişi ve bu bürolarda yetkin personelin görevlendirilmesi, ARGED Merkezi tarafından koordine edilmişken, 23 Kasım 2005 tarih ve 333-1598 sayılı Başkanlık makamı kararıyla, projenin yürütülmesi Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'na devredilmiştir.

2007 yılında, aile bürolarının ismi "Aile İrşat ve Rehberlik Büroları" olarak değiştirilmiştir. Bu isim değişikliğiyle, 25 Ocak 2007 tarih ve 06 sayılı Başkanlık onayı ile 18 ilde ve 3 Temmuz 2007 tarihinde 11 ilde daha yeni aile irşat ve rehberlik büroları açılmış, böylece 2007 yılında toplamda 29 ilde yeni bürolar açılmış ve toplam büro sayısı 35'e ulaşmıştır. 2008 yılı içerisinde ise 22 Ocak tarihinde Kahramanmaraş'ta, 3 Nisan tarihinde Tekirdağ'da, 26 Mayıs tarihinde Nevşehir'de, 9 Temmuz

tarhinde 10 farklı ilde ve 8 Eylül tarihinde Giresun'da olmak üzere toplam 14 yeni ilde daha aile irşat ve rehberlik büroları açılarak toplam büro sayısı 49'a yükselmiştir. Daha sonraki yıllarda, 3 Haziran 2009 tarihinde 3 ilde, 20 Temmuz 2010 tarihinde 15 ilde, 12 Ağustos 2011 tarihinde 2 ilde ve 27 Aralık 2011 tarihinde 12 ilde daha büro açılarak, Türkiye'deki tüm 81 ilde aile irşat ve rehberlik bürosu açılışları tamamlanmıştır. Bu genişlemelerle, büroların hizmet alanı genişletilmiş ve ailelerin manevi danışmanlık ve rehberlik ihtiyaçlarına daha geniş bir coğrafi alanda yanıt verilmeye başlanmıştır.

Sonuç olarak II. Din Şûrası'nda "Dinsel Danışma ve Rehberlik Enstitüsü" olarak önerilen ve daha sonra "Dini Danışmanlık ve Rehberlik Büroları" olarak adlandırılan birimler, 22 Nisan 2003 tarihinden sonra "Aile Bürosu" ismiyle anılmaya başlanmıştır. Ardından, 25 Ocak 2007 tarih ve 06 sayılı Başkanlık onayıyla yeni bürolar "Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu" ismiyle açılmıştır.

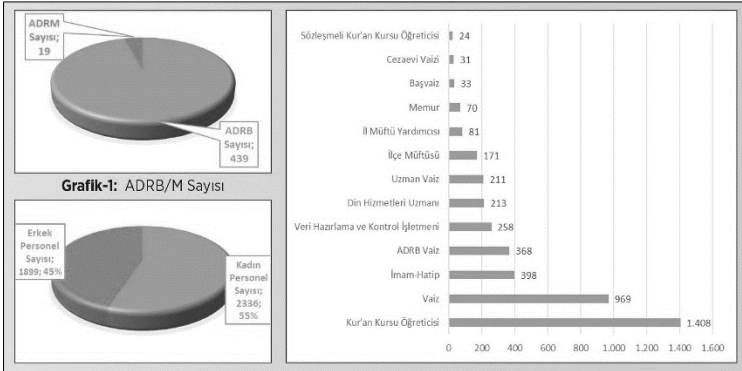
[b]-II. *Dönem Çalışmaları*-[2014-...]: 17.06.2014 tarih ve 29033 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren DİB Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin 12/1-r maddesi gereğince Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "ihtiyaç duyulan yerlerde aile ve dinî rehberlik bürolarının açılmasını ve bu büroların koordineli olarak çalışmasını sağlamak" görevini üstlenmiş ve büroların adını "Aile ve Dinî Rehberlik Bürosu" olarak güncellemiştir. Ayrıca, 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunda yapılan bir değişiklikte, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğüne "ihtiyaç duyulan yerlerde okuma salonu, aile ve dinî rehberlik merkezi, gençlik çalışmaları merkezi ve benzeri yerler açma ve bunlarla ilgili işleri yürütme" yetkisi ve görevi verilmiştir. Bu değişiklikten sonra bürolar, "merkez" olarak adlandırılmaya başlanmış ve aileye yönelik hizmetlerini bu yeni yapıda sunmaya devam etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığının teşkilat kanununda gerçekleştirilen değişikliklerin ardından aileye yönelik hizmetler sunan büro veya merkezler, 10 Ocak 2019 tarih ve 8150 sayılı Başkanlık onayıyla yürürlüğe giren Aile ve Dinî Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesinin 5/1. maddesi uyarınca açılmaktadır. Halen aktif olan bürolar, yönergenin 5/2. maddesinde belirtilen şartları karşılayan; görüşme odası, eğitim salonu, çocuk oyun alanı, kütüphane/okuma salonu, mescit ve wc gibi olanakları içeren yapılar ise merkez olarak dönüştürülme sürecinden geçmektedir. Bu düzenleme, hizmet kapasitesinin artırılması ve daha kapsamlı bir diyanet-aile manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunumu sağlanması hedefiyle yapılmaktadır.

27 Aralık 2011 tarihine gelindiğinde ise Türkiye'nin 81 ilindeki aile irşat ve rehberlik bürosu açılışları tamamlanmıştır. Ayrıca, il müftülüklerinin yanı sıra ilçe müftülüklerinde de bürolar açılmıştır. Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı tarafından 20 Kasım 2008 tarihinde gerçekleştirilen bir anket çalışmasıyla 49 ilde faaliyet gösteren aile irşat ve rehberlik bürolarının durumları incelenmiştir. Bu anket kapsamında ilçe müftülüklerinde büro açılıp açılmadığı ve açıldıysa kaç tane olduğu soruları sorulmuştur. 2008 yılı sonu itibarıyla, 49 il müftülüğü ve 69 ilçe müftülüğü kapsamında aile irşat ve rehberlik bürosunun faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Bu sayı, zamanla artış göstermiş; 2011 yılında 115, 2014 yılında 253, 2016 yılında ise 274 ilçede büro açılmıştır. 2019 yılında ise 321 ilçede toplamda 398 aile ve dini rehberlik bürosu ile 4 aile ve dini rehberlik merkezi hizmet vermeye başlamıştır (Yıldız, 2021: 1105-1114).

Aile ve dini rehberlik büroları/merkezleri, 2003 yılında kuruldukları günden bu yana tüm yurt genelinde yaygınlaşmayı sürdürmektedir. 2022 yılında Türkiye'nin 81 ilinde ve 356 ilçesinde toplamda 439 büro ve 19 merkez olmak üzere 458 hizmet biriminde çalışmalarını sürdürmektedir. Bu büro ve merkezlerde, 1.899 erkek ve 2.336 kadın olmak üzere toplam 4.235 manevi danışman (vaiz, din hizmetleri uzmanı, Kur'an kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzin kayyım gibi çeşitli unvanlara sahip personel) görev yapmaktadır. Bu personel, kadın-erkek, genç-yaşlı, toplumun her kesimine gönüllülük esasına dayalı olarak manevi danışmanlık ve rehberlik hizmet sunmaktadır (DİB Din Hizmetleri Raporu, 2022: 102; bkz. Grafik-1).

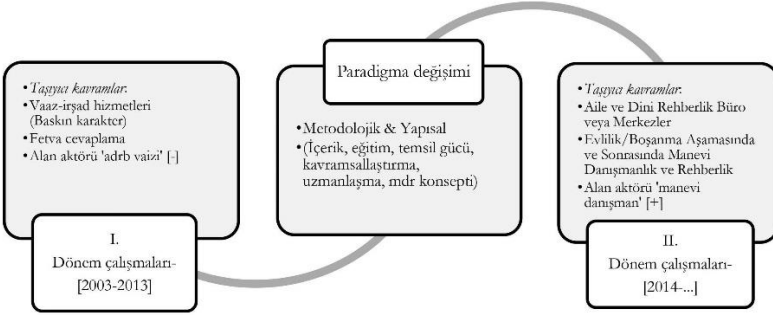
Grafik-1:
ADRB/M personel istatistikleri
(DİB Din hizmetleri raporu, 2022)

Bu dönemdeki diyanet-aile çalışmalarında, manevi danışmanlık ve rehberlik modelini öngören ideal düzeyde yapısal bir yaklaşım olmasa da

özellikle 02.07.2018 tarih ve 703 sayılı KHK'nin 141. Maddesi ve 10/01/2019 tarihli ve 8150 sayılı DİB Aile ve Dini Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesiyle aile ve dini rehberlik bürolarında/merkezlerinde yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tanımlanması, amaçları ve gerekliliği üzerinde bir manevi danışmanlık ve rehberlik konseptine geçiş yapılmıştır. Kısacası, Türkiye'deki il ve ilçe müftülüklerindeki aile ve dini rehberlik bürolarında/merkezlerinde 'din psikolojisi' yaklaşımını temel alan manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının bu dönemde güçlendiği söylenebilir (bkz. Şekil-3).

Şekil-3:
Kurumsal gelişim sürecinde paradigma değişimi

Yukarıda sözü edilen bu ikinci dönemdeki diyanet-aile çalışmaları kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik içerikli hizmetler ise aşağıdaki gibi betimlenebilir:

2003 yılından başlayarak Türkiye'nin 81 ilinde ve 321 ilçesindeki müftülükler kapsamında çalışmalar yapan bürolar kadın, erkek, çocuk, genç ve yaşlı olmak üzere toplumun her kesimine güven, sevgi ve samimiyete dayalı manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti vermeye devam etmektedir. Bürolar, faaliyetlerini ailenin kurulması, korunması ve güçlendirilmesine yönelik olarak planlamakta ve bu çerçevede aile bilincinin artırılması amacıyla seminer, konferans ve panel gibi çeşitli programlar düzenlemektedir. Bu programlarla, toplumda aile olmanın ve aile kalmayı sürdürmenin önemi ve değeri konusunda farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır.

Diyanet-aile çalışmaları kapsamında çeşitli hedef kitlelere yönelik olarak planlanan aile ve dini rehberlik bürolarının veya merkezlerinin düzenlediği manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları şu şekilde sıralanabilir: (i) Nişanlı ve evlenmeyi düşünen gençlere yönelik evliliğe ilk adım seminerleri düzenlemek. (ii) Müftülük personeli ve eşleri ile halka

yönelik aile okulu seminerleri sunmak. (iii) Çocuklara ve gençlere yönelik değerler eğitimi sağlamak. (iv) Evlilik aşamasında ve sonrasında çiftlere manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri vermek. (v) Boşanma sürecinde ve sonrasında bireylere manevi danışmanlık ve rehberlik desteği sağlamak. (vi) Bölgesel aile sorunlarına yönelik çözüm odaklı bölgesel ve yerel projeler geliştirmektir (Yıldız, 2021: 1115-1116; ayrıca bkz. Yıldırım & Certel, 2021: 100-129).

Aile birlikteliğinin sağlam temeller üzerinde kurulması ve sürdürülmesi amacıyla kurulan aile ve dini rehberlik bürolarında/merkezlerinde, vatandaşların aileye yönelik dinsel sorularına cevap verilmektedir. Aile ve dini rehberlik büro/merkezi personeli tarafından, halkın telefonla, yüz yüze veya e-postayla yönelttikleri sorulara cevap verilmektedir. Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde, mahremiyet sınırlarına uyularak, eleştirmeden ve yargılamadan danışan dinlenir ve dinsel bilgiler ışığında sorunlara çözümler üretilir. Danışanların, büroların/merkezlerin görev alanı dışındaki soru ve sorunlar için en doğru cevap ve en sağlıklı çözümü bulabilmeleri amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlara yönlendirilmektedir.

Aile dini rehberlik bürolarına/merkezlerine yapılan başvurulara ilişkin bilgiler, kurumsal arşivleme kapsamında DİBBYS/DHYS veri tabanındaki formlara kaydedilmektedir. Veri tabanına kayıt yapılırken Kişisel Verilerin Korunması Kanunu gereği kişisel bilgiler istenmemekte, yalnızca bölgesel sorunların tespiti ve çözümüne yönelik projeler geliştirilmesi amacıyla yaş, cinsiyet ve medeni durum gibi sosyo-demografik bilgilerin yanı sıra soru ve sorunların konu temelli istatistiksel bilgileri sisteme işlenmektedir. DHYS veri tabanındaki 2022 yılı verilerine göre aile dini rehberlik bürolarına/merkezlerine 27.601 başvuru yapılmıştır.

Son 6 yıla ait başvurulara ilişkin veriler bağlamında hizmet alımı için en çok başvurunun yapıldığı bölge 6.632 başvuruyla İç Anadolu Bölgesiye en az başvurunun yapıldığı bölge ise 1.419 başvuruyla Doğu Anadolu Bölgesidir. Genel olarak, nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu illerde başvuru sayılarının nüfusla doğru orantılı olarak yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Ancak, Marmara ve Doğu Anadolu bölgelerinde nüfus yoğunluğuna rağmen başvuru sayılarının düşük olduğu belirlenmiştir. Bu durum, bazı illerdeki büro/merkezlerin daha etkili bir şekilde tanıtılması gerekliliğini göstermektedir. Ayrıca, personelin kendilerine yöneltilen soruları veri tabanına kaydetmelerinin önemini vurgulamaktadır.

Bürolara/merkezlere yapılan başvuruların değerlendirilmesinde,

"aile" ve "evlilik-nikâh-boşanma" konuları ilk iki sırayı almakta olup 10.114 ve 8.418 soruyla en çok bu konularda başvuru alınmıştır. Evlilik ve boşanma süreçlerinde İslam teolojisine uygun ahlaki davranışların benimsenmesine yönelik özel çalışmalar yapılması ve manevi rehberlik faaliyetlerinin yoğunlaştırılması önerilmektedir. Başvuruların 2022 yılında en çok sorulan tematik konuları, bir önceki yılla benzer bir sıralama göstererek, "boşanma ve boşanma sonrası sorunlar, akrabalarla ilişkiler, nikâh, eşler arası iletişim, ekonomik problemler ve miras, eşlerin hak ve sorumlulukları, aldatma ve zina, evlilik öncesi ve nişanlılık dönemi sorunları, İslam'da kadın hakları, gençlik dönemi inanç problemleri ve psikolojik problemler" olarak belirlenmiştir (krş. Aybey, 2015b: 104-126; Aybey, 2016: 1447-1455). Bu sıralama, sorunların çözümüne yönelik, hem ülke genelinde hem de bölgesel olarak projeler geliştirilmesinin önemini vurgulamaktadır (ayrıca bkz. Kaşdıbi, 2023: 845-866).

Bürolara/merkezlere yapılan toplam 27.601 başvurunun %27.6'sı, ihtiyaç çeşitlerine göre farklı kurum ve kuruluşlara yönlendirilmiştir. Bu bağlamda yönlendirilen başvuruların %67'si Din İşleri Yüksek Kurulu'na, %10'u aile okulu programlarımıza, %8'i Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının il müdürlüklerine, %5'i Aile Toplum Merkezlerine; kalanı ise Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezi, Çocuk İzlem Merkezi, emniyet müdürlükleri ve barolar ile evlilik okulu programlarımıza yönlendirilmiştir. Bürolara yapılan müracaatların %55'i telefonla, %45'i yüz yüze, %1'den daha az bir kısmı ise e-posta yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Bürolara/merkezlere başvuranların sosyo-demografik özelliklerine (2022) bakıldığında ise 27.601 kişiden 22.059'unun medeni durumu belirtilmiş olup bu verilere göre %61,53'ü evli, %12,36'sı bekâr, %4,10'u dul ve %1,90'ı ise boşanmıştır. 2022 yılında bürolara/merkezlere yapılan 27.601 başvurunun 22.687'si yani %82'si kadın danışanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. 2021 yılı verileriyle benzerlik gösteren bu istatistiksel veriler, büroların/merkezlerin sadece kadınlara yönelik hizmet sunduğuna ilişkin yanlış bir kanının hala yaygın olduğunu göstermektedir. Bu durum, aynı zamanda erkeklerin bürolar/merkezler hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıklarını işaret etmektedir. Bu nedenle erkek personel sayısının artırılması ve büroların/merkezlerin hakkında erkek hedef kitleye yönelik bilgilendirme faaliyetlerinin yapılması önemlidir. Ayrıca, baba ve baba adayı olan vatandaşların da "Baba Okulu Seminerleri"ne katılmalarının teşvik edilmesi, büroların/merkezlerin tanınırlığını artırabilir.

Öte yandan eğitim düzeyi dikkate alındığında bürolara başvuranların %26'sı lise, %12'si ilkököl, %10'u üniversite, %6'sı ilköğretim ve

%3'ü de ortaokul mezunudur. Danışanların %26'sı hakkında mezuniyet bilgisi bulunmamaktadır. Başvuruda bulunanların yaklaşık %41'i 25-40 yaş aralığında, %23'ü 41-60 yaş aralığında, %9'u 19-24 yaş aralığında, yaklaşık %3'ü 18 yaş ve altı, yaklaşık %3'ü ise 61 yaş ve üstü grubundadır. Danışanların %20'si hakkında yaş bilgisi mevcut değildir. Yukarıdaki istatistiksel verilere bakıldığında danışanların büyük çoğunluğunun genç ve orta yaş grubunu oluşturduğu saptanmıştır. Kur'an kursları ve gençlik merkezleri bünyesinde sunulan aileye yönelik hizmetler, birçok kişinin büro/merkez çalışmaları hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamıştır. Bürolara başvuran danışanların %33'ü ev hanımı, %8'i memur, %8'i işsiz, %6'sı öğrenci, %4'ü işçi, %3'ü serbest meslek sahibi, %3'ü esnaf ve %2'si ise emekli olarak tespit edilmiştir.

Aile ve dini rehberlik büroları/merkezleri, bir taraftan başvuruların soru ve sorunlarına çözüm sağlarken, diğer taraftan toplumun her kesimine ulaşarak aile konusunda farkındalık ve bilinç oluşturmayı hedefleyen sosyal ve kültürel içerikli manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları yürütmektedir. Bu hizmetler kapsamında gerçekleştirilen çalışmaların istatistiksel olarak yıllık verileri şu şekilde sıralanmaktadır:

Aile ve dini rehberlik büroları/merkezleri tarafından 2018 yılında 53.674 faaliyet gerçekleştirilirken, 2019 yılında bu sayı 69.066'ya yükselmiştir. Ancak 2020 yılında küresel salgın nedeniyle faaliyet sayısı 56.089'a düşmüştür. 2017 yılından itibaren faaliyet sayılarında gözlenen bu artış, Din Hizmetleri Yönetim Sistemi veri tabanına düzenli olarak veri kaydedilmesi, sabit personel sistemi uygulamasına geçilmesi ve personelin eğitimlerle desteklenmesi gibi faktörlerle ilişkilendirilebilir. Covid-19 pandemisine rağmen 2020 yılındaki faaliyet sayısı 2018 yılındaki sayıları aşmış, 2021 yılında ise danışan sayısı bir önceki yıla göre yaklaşık iki kat artarak 119.727'ye ulaşmıştır. 2022 yılına gelindiğinde ise faaliyet sayısının 123.749 olduğu görülmektedir.

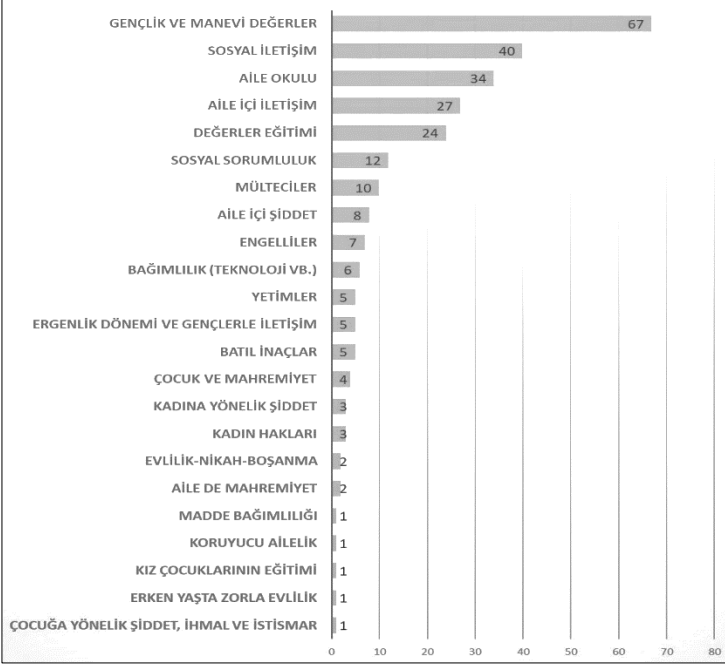
2022 yılında, bürolar/merkezler seminer, konferans, panel, sosyal hizmet dersleri, aile ve hasta ziyaretleri, şehit aileleri ve gazi ziyaretleri, esnaf ziyaretleri ve çeşitli sosyal etkinlikler gibi çeşitli faaliyetler kapsamında toplam 123.749 etkinlik gerçekleştirmiştir. Bu faaliyetlerle birlikte, 5.021.492 danışana ulaşılması sağlanmıştır (bkz. Grafik-2).

Grafik-2:
Türlerine göre 2022 yılı hizmet verileri
(DİB Din hizmetleri raporu, 2022)

[I]-Aile ve dini rehberlik bürolarının/ merkezlerinin aileye ve toplumsal sorunlara yönelik projeleri: Aile ve dini rehberlik büroları/merkezleri, insan onurunu ve şerefini korumaya yönelik sosyal sorumluluk projeleri geliştirerek her türlü şiddet türüne karşı durmaktadır. Aile yapısını sağlam temeller üzerine kurmayı, güçlendirmeyi ve korumayı hedefleyen bu bürolar/merkezler, aileye yönelik tehdit ve risklere karşı mücadele ederek toplumsal bilinç ve farkındalığı artırmaktadır. Türkiye genelindeki aile ve dini rehberlik büroları/merkezleri tarafından 2021 yılında 182 proje, 2022 yılında ise 255 proje uygulanmıştır. Projeler; 71'i aile, 72'si sosyal hizmetler, 7'si kadın, 74'ü genç ve 31'i çocuk ana konu başlıkları altında hazırlanmıştır. Manevi danışmanların bölgesel toplumsal sorunlara yönelik çözüm odaklı projeler geliştirme konusunda aldıkları eğitimler sayesinde sahada uygulanan proje sayısında dikkate değer bir artış gözlemlenmektedir (bkz. Grafik-3).

Grafik-3:
Tematik konulara göre 2022 yılı proje sayıları
(DİB Din hizmetleri raporu, 2022)

(a)-Aileye yönelik eğitim çalışmaları ve projeleri:

(i)-*Evliliğe ilk adım projesi*: Yeni evli çiftler ve evliliğe adım atmak üzere olan nişanlılara yönelik olarak, aileyi ayakta tutan temel değerler olan sevgi, merhamet, adalet ve emanet bilincini İslam teolojisi ışığında aktarmak amacıyla "evliliğe ilk adım" adı altında seminerler düzenlenmiştir. Bu seminerler; "evlilik: ahirete uzanan birliktelik, nikâh ve sorumlulukları, ailemin iletişim dili, ailede iffet ve mahremiyet, yuvamız merhamet ocağı olsun, çocukla şenlenen yuvalar, evlilikle büyüyen ailem, çevre bilinci ve tüketim ahlakı" gibi başlıkları içeren modüllerle gerçekleştirilmiştir. Bu seminerlerde, ailenin oluşumunda bu değerlerin önemi, İslam teolojisi perspektifiyle detaylı bir şekilde işlenmiştir. Bu kapsamda 2022 yılında düzenlenen 4,489 seminerle 60,127 danışana ulaşılmıştır.

(ii)-*Çevrim içi aile sobbetleri*: Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumu dinsel konularda aydınlatma görevini yerine getirmek amacıyla, iletişim teknolojilerinin sunduğu yeni olanaklardan faydalanarak hizmetlerini daha geniş kitlelere ulaştırmaktadır. Küresel salgın nedeniyle yüz yüze eğitimlerin aksaması ve uzaktan eğitimin zorunlu hale gelmesi sürecinde "pan-

demide sürecinde aile eğitimleri projesi" başlatılmış ve bu proje kapsamında başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Bu eğitimlerin devamı olarak "çevrim içi aile sohbetleri projesi" hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında 2022 yılında düzenlenen 972 çevrim içi sohbete toplamda 625.254 vatanış katılım göstermiştir.

(iii)-*Baba okulu seminerleri*: Diyanet İşleri Başkanlığı, ailenin sağlıklı biçimde kurulmasını, korunmasını ve sürdürülmesini sağlamak amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir. Başkanlık, milli ve manevi değerlerin öne çıkarılarak yapılan aile bireylerine yönelik eğitici farkındalık programlarını büyük bir önemle ele almaktadır. İl müftülükleri tarafından baba ve baba adaylarına yönelik olarak 4 hafta boyunca verilen ve 8 dersi kapsayan "baba okulu seminerleri" düzenlenmiştir. Bu seminerler, İslam'da anne-babanın sorumlulukları, İslam teolojisine göre rol model baba örnekleri, baba-çocuk iletişimi gibi konuları içermekte olup pandemi sürecinde verilen ara sonrasında 2022 yılında yeniden başlatılmıştır. Yeniden başlatılan seminerler kapsamında 129 seminer düzenlenmiş ve bu seminerlerle 11.037 kişiye ulaşılmıştır.

(iv)-*Mum dibini ıştırır projesi*: Din görevlisi eşlerine yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri kapsamında onları büyük bir aileye ait oldukları duygusunu pekiştirmek ve gönüllü birer birey olmaları bilincini geliştirmek amacıyla "mum dibini ıştırır" projesi hayata geçirilmiştir. Proje, 01 Ekim 2022 tarihinden itibaren Adıyaman, Afyon, Ağrı, Ankara, Bursa, Çanakkale, Gaziantep, Hatay, Isparta, İstanbul, Kahramanmaraş, Kocaeli, Kütahya, Malatya, Manisa, Mersin, Ordu, Samsun, Tokat ve Van olmak üzere 20 pilot ilde uygulamaya konulmuştur. Projede, ailelere yönelik eğitim ve etkinlikler aracılığıyla destek sağlanmakta ve projenin etkin şekilde yürütülmesi için 07 Aralık 2022 tarihinde bir değerlendirme toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda, projenin uygulandığı illerin müftü yardımcıları ve adrb koordinatörleri bir araya gelmiştir. İlk olarak bir yıl süreyle belirtilen illerde uygulanacak olan bu pilot proje, elde edilen sonuçlar doğrultusunda tüm illerde uygulanmaya başlanacaktır.

(b)-*Farkındalık çalışmaları*: Başkanlık, 2011 yılından bu yana Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile iş birliği içinde ailelere yönelik eğitim, danışmanlık ve sosyal hizmet modelleri üzerine çalışmalar yapmakta, bu modeller için öneriler geliştirmekte ve eğitim materyalleri hazırlamaktadır. Bu iş birliği, hizmet süreci kapsamında ihtiyaç duyulan yıllara göre belirlenen protokoller çerçevesinde sürdürülmektedir (bkz. Ek-4). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının koordinasyonunda "Kadına Yönelik

Şiddetle Mücadele 4. Ulusal Eylem Planı” (2021-2025), “Kadının Güçlendirilmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı” (2018-2023), “Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele Strateji Belgesi ve Eylem Planı” (2018-2023) ve “Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı” (2023-2028) gibi önemli sosyal hizmet politikalarının uygulanmasında Başkanlık, farkındalık oluşturma konusunda aktif rol almıştır.

Başkanlığın temel vurgusu, aile içerisinde yaş ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın her bireyin saygınlığının ve dokunulmazlığının korunması üzerinedir. Özellikle kadın ve çocukların hak ihlallerinin önlenmesi, ailede adalet duygusunun geliştirilmesiyle mümkündür. Başkanlık, toplumun her kesimine ulaşır dinin adalet ve merhamet yönlerini vurgulayarak yanlış düşünce ve algıları ortadan kaldırmayı hedeflemekte ve bu doğrultuda çalışmalarını genişletmektedir.

(i) *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 4. Ulusal Eylem Planı (2021-2025) kapsamındaki çalışmalar:* Başkanlık, kadına yönelik şiddeti önleme amacıyla projeler üzerinden farkındalık çalışmaları yapmakta ve aile odaklı modüller geliştirmektedir. Aynı zamanda temalı günlerde çeşitli etkinlikler düzenleyerek personel eğitimleri vermektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın koordinasyonunda yürütülen bu eylem planı çerçevesinde, hem merkezi hem de taşra teşkilatlarında düzenli olarak çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmekte, üç ayda bir yapılan izleme toplantıları ve raporlamalarla Bakanlık sürekli olarak bilgilendirilmektedir.

2022 yılında, İçişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve Adalet Bakanlığında görevli er, erbaş, ceza infaz memurları, polisler ve İş-Kur kursiyerlerine yönelik olarak bu kurumlardan gelen istekler doğrultusunda müftülükler tarafından 1.800 “Aile İçi Şiddetle Mücadelede Dini Referanslar” temalı seminer düzenlenmiştir. Bu seminerlerle katılımcılara aile içi şiddetle mücadelenin dinsel boyutları hakkında bilgiler verilmiştir.

(ii) *-Aile haftası etkinlikleri ve aile forumu:* Dijitalleşme, çağımızın kaçınılmaz bir gerçekliği olarak ailelerin yaşamını şekillendiren bir faktör olmaya devam etmektedir. Bu kapsamda, aile değerlerini dijital dünyayla uyumlu hale getirerek korumak ve güçlendirmek amacıyla 14 Mayıs 2022 tarihinde Ankara'da Türkiye Diyanet Vakfı Kocatepe Konferans Salonunda "Dijital Dünya'da Değerleriyle Aile Olmak" başlıklı bir forum düzenlenmiştir. Ayrıca, Aile Haftası dolayısıyla, aile yapısının korunması ve güçlendirilmesine odaklanan etkinlikler organize edilmiştir. 09-20 Mayıs 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilen panel, konferans, seminer ve zi-

yaretlerden oluşan 11.736 çalışmaya toplamda 459.300 vatandaş katılmıştır. Bu çalışmalar, dijital dünya içinde İslam teolojisi ışığında aile değerlerini koruyarak söz konusu bu değerlerin nesilden nesile aktarılmasını amaçlamaktadır.

(iii)-8 Mart Dünya Kadınlar Günü çalışmaları: Bu özel gün aracılığıyla İslam dininin zaman ve mekân üstü öğretileri ışığında, kadının onurlu ve saygın bir varlık olarak toplumsal ve aile içi rolünün ön plana çıkarılması amaçlanmıştır. 2022 yılında "Değişen Dünyada Kadın Olmak" teması altında, 08-14 Mart tarihleri arasında Ankara, Eskişehir, Samsun, Balıkesir, Ağrı, Sakarya ve Düzce illerinde il müftülükleri tarafından düzenlenen etkinliklere, Daire Başkanı, Başkanlık Müşaviri, Başkanlık Vaizi ve Diyanet İşleri Uzmanı unvanlarındaki personel konuşmacı olarak katılmıştır. Bu etkinlikler, kadının toplum ve aile içindeki değerli yerini vurgulamak ve bu konuda farkındalık yaratmak için önemli bir platform sunmuştur.

(iv)-30 Haziran Koruyucu Aile Günü etkinlikleri: Bu özel gün aracılığıyla Başkanlık tarafından, kurum bakımında olan çocukların aile ortamında daha iyi korunmalarını sağlamak ve personeli koruyucu aile olmaya teşvik etmek amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Bu etkinlikler kapsamında, din görevlilerinin topluma olumlu rol modeller olarak öncülük etmeleri hedeflenmektedir. "Dini Referanslar Bağlamında Koruyucu Ailelik" konulu bir sunum hazırlanarak, "Bir Yetime Aile Olmak" teması altında paneller düzenlenmiş ve bu içerik 09 Haziran 2022 tarihinde Türkiye genelindeki 81 il müftülüğüne iletilmiştir. Bu çalışmalar, koruyucu aile olmanın önemi ve değeri hakkında farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır.

(v)-Bilgelikleriyle Hayatın İçinde Büyüklerimiz paneli: Türk-İslam kültürünün aileyi önemseyen yapısını ve kanaat önderi figürlerin toplumdaki yerini güçlendirmek amacıyla, 20 Ekim 2022 tarihinde 15 Temmuz Millî İrade Şehit Ali Alıtkan Konferans Salonunda "Bilgelikleriyle Hayatın İçinde Büyüklerimiz" temalı bir panel düzenlenmiştir. Bu panel, kanaat önderi büyüklerin topluma sağladıkları katkıları ve onların bilgi ile tecrübelerinin gelecek nesillere aktarımının önemini vurgulamak için gerçekleştirilmiştir. Panelde, Başkanlığın üst düzey yöneticileri, daire başkanları ve diğer personel katılım göstermiştir. Program; "cami içi ve dışı din hizmetinin muhatabı olarak yaşlılar, insan hakları bağlamında yaşlılar, kuşaklararası değer aktarımında aile büyüklerinin rolü, yaşlılığa pozitif bakış: aktif yaşlanma ve din hizmetine gönül verenlerin penceresinden" başlıklarını içermiştir.

(c)-*Resmî nikâh işlemleri*: 03 Kasım 2017 tarihli ve 30229 sayılı Resmi Gazetede yürürlüğe giren 5490 sayılı “Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 7039 sayılı Kanun” ile Başkanlığın sunmuş olduğu aile hizmetlerine bir yenilik daha eklenmiştir. Bu düzenleme, 5490 sayılı “Nüfus Hizmetleri Kanunu’nun Evlendirme Yetkisi” başlıklı 22’nci maddesine, il ve ilçe müftülüklerine evlendirme memurluğu yetkisi verilmesini içeren bir ifade eklemiştir. Bu değişiklikte, ülke genelindeki tüm il ve ilçe müftülüklerimizde resmî nikâh işlemleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. 2021 yılında il ve ilçe müftülüklerimizde nikâh kıydıran çiftlerin sayısı 14.364 iken, bu sayı 2022 yılında 13.117’ye düşmüştür. Resmî nikâh ve dinsel merasimin bir arada yapılması konusunda vatandaşların daha iyi bilgilendirilmesi, bu sayının artmasına yardımcı olabilir.

[III]-*Aile ve dini rehberlik bürolarının/merkezlerinin kurumsallaşmasına yönelik çalışmalar*:

(a)-*Aile ve dini rehberlik büroları/merkezleri için sistemsal yenilikler*: Türkiye’deki 81 ilde, aile ve dini rehberlik bürolarına/merkezlerine yapılan başvurular ve büroların/merkezlerin gerçekleştirdiği faaliyetler, projeler ve sosyal hizmet derslerine dair toplanan veriler, analiz raporları şeklinde düzenlenerek il müftülüklerine iletilmiştir. Bu veriler, yürütülen hizmetlerin etkinliğini artırmak amacıyla gönderilmiş olup personelin Din Hizmetleri Yönetim Sistemi kullanımını konusunda eğitim seminerleri düzenlenmiştir. Sistem veri tabanının etkin ve verimli kullanımını sağlamak için teknik düzenlemeler yapılmaktadır.

(b)-*Sözleşmeli aile ve dini rehberlik büroları/merkezleri personelinin mesleki hazırlık eğitimi*: Başkanlık, aile ve dini rehberlik bürolarında/merkezlerinde görev yapacak yeni atanan sözleşmeli personel için mesleğe hazırlık eğitimleri planlamıştır. Bu kapsamda, 6 Ekim 2022 tarihinde çevrim içi bir "Bilgilendirme Toplantısı" gerçekleştirilmiştir. Bu toplantının ardından, 12 Aralık 2022 - 20 Ocak 2023 tarihleri arasında İstanbul Anadolu İhtisas Merkezinde, söz konusu personele yönelik "Sözleşmeli ADRB/M Vaizlerine Mesleğe Hazırlık Eğitim Semineri" düzenlenmiştir.

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı ile Diyanet Akademisi Başkanlığı'nın ortak koordinasyonu altında düzenlenen eğitim programına Türkiye'nin tüm illerinden 215 kadın personel katılmıştır. Bu 6 haftalık eğitim programı "Vaaz ve Vaizlik, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, Aile, Eğitim, Proje ve Sosyal Hizmet Kurumları" gibi ana konu başlıklarını içermekte olup alanında uzman

eğitmenler tarafından verilen teorik derslerin yanı sıra uygulamalı dersler de programda yer almıştır.

(c)-*Hizmet içi eğitim seminerleri ve konferanslar*: Din görevlilerinin toplumda örnek bir konumda olmaları ve halka doğrudan rehberlik etmeleri, onların etki ve saygınlıklarının büyük bir önem taşıdığını göstermektedir. Bu rolün, toplumsal huzur ve barışın sağlanmasında kritik bir etkisi bulunmaktadır. Din görevlileri, sadece doğru dinsel bilgileri sunmakla kalmayıp aynı zamanda tıbbi, hukuki ve idari konularda ilgili merci ve uzmanlara yönlendirmeler yaparak sorunların çözümüne aktif olarak katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, din görevlilerine yönelik düzenlenen hizmet içi eğitimler, personelin bilgi ve becerilerini artırarak onların daha verimli hizmet vermesini sağlamak açısından büyük önem arz etmektedir.

(i)-*Aile ve dini rehberlik bürolarında/ merkezlerinde görev yapan personel için hizmet içi eğitim semineri*: Başkanlık, konuya ilişkin sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin verimliliğini arttırmak amacıyla, bu birimlerde ve sosyal hizmet kurumlarında görev yapan 371 kadın personele özel bir eğitim semineri düzenlemiştir. Bu seminer, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile iş birliği içinde 20-24 Mart 2022 tarihlerinde Antalya/Manavgat'ta gerçekleştirilmiştir. “Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında Görev Yapan Personele Yönelik Hizmet İçi Eğitim Seminerinde” toplamda 40 saat süren dersler, akademisyenler ve alan uzmanları tarafından verilmiştir. Dersler ise ‘aile hukuku ve güncel fıkıh problemleri, günümüz inanç problemleri, din görevlilerinin aileyi güçlendirme rolü, danışmanlık ilke ve teknikleri, ailede etkili iletişim ve krizle mücadele, boşanma ve boşanma sonrası süreç yönetimi, mağdurla görüşme teknikleri, gelişim evrelerine göre çocuklarda din eğitimi, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve mağdura yönelik kamu hizmetleri, ailevi sorunların çözümünde, manevi danışmanlık ve rehberlik, kurum bakımı altındaki çocuklara yönelik hizmetler’ gibi çeşitli konuları kapsamıştır.

(ii)-*Sosyal hizmet kurumlarındaki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri için hizmet içi eğitim semineri*: Çocuk evi, çocuk evleri sitesi, çödem, kadın konukevi ve huzurevi gibi sosyal hizmet kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunan personelin verimliliğini arttırmak amacıyla 07-15 Kasım 2022 tarihleri arasında çevrim içi olarak düzenlenen Sosyal Hizmet Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti Sunan Personele Yönelik Hizmet İçi Eğitim Seminerine 1.456 personel katılmıştır. Eğitim kapsamında, ‘mağdurla görüşme teknikleri, sosyal hizmet kurumlarında inançla ilgili sıkça sorulan sorular, gelişim

evrelerine göre çocuklarda din eğitimi, travmatik bireylerle çalışma, İslami referanslar bağlamında şiddetle mücadele ve manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, manevi danışmanlık ilke ve teknikleri, ergenlik döneminde gençlerle iletişim, sosyal hizmet kurumlarında sıkça sorulan sorular, oyun terapisi ve oyunla öğrenme yöntemleri, kriz durumlarında manevi destek, çocuklara, kadınlara ve yaşlılara yönelik sosyal hizmet kurumlarının yapısı, işleyişi ve hizmetleri' gibi konular, akademisyenler ve alan uzmanları tarafından anlatılmıştır.

(d)-*İstişare toplantıları*

(i)-*Aile ve dini rehberlik değerlendirme toplantısı*: 15 Şubat 2022 tarihinde aile ve dini rehberlik çalışmalarını değerlendirmek, geleceğe dönük stratejiler belirlemek ve bölgesel sorunlara çözüm üretebilmek amacıyla çevrim içi olarak düzenlenen “Aile ve Dini Rehberlik Değerlendirme Toplantısına”, Başkanlık yetkilileri ve 81 il müftü yardımcısı katılmıştır. Bu toplantıda, müftülüklerin yürüttüğü aile ve dini rehberlik hizmetlerinin gözden geçirilmesi amaçlanmıştır.

(ii)-*Akdeniz bölge istişare toplantısı*: Akdeniz Bölgesindeki aile ve dini rehberlik çalışmalarını değerlendirme, bölgesel sorunları tespit etme ve ileriye dönük planlar yapma amacıyla 8 Eylül 2022 tarihinde Mersin'de gerçekleştirilen “Akdeniz Bölgesi İstişare Toplantısına” Adana, Kahramanmaraş, Hatay, Osmaniye ve çevrim içi olarak Antalya, Burdur, Isparta il/ilçe müftüleri ile koordinatörler katılmıştır. Toplantıda, aile sorunları ve çözüm önerileri, büroların/merkezlerin etkinliğinin artırılması gibi konular ele alınmış, Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Dr. Burhan İşleyen ve diğer üst düzey yetkililer tarafından çevrim içi katılım sağlanmıştır.

(iii)-*Ege Bölge istişare toplantısı*: 24 Ekim 2022 tarihinde düzenlenen bu toplantıda, aile ve dini rehberlik bürolarının faaliyetlerinin değerlendirilmesi, bölgesel sorunların belirlenmesi ve geleceğe yönelik planların yapılması amacıyla gerçekleştirilen toplantıya sorumlu müftü yardımcıları, ilçe müftüleri, koordinatörler ve personel katılmıştır. Toplantıda, merkezlerin mekânsal iyileştirmeleri, sunulan hizmetin durumu, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri tartışılmıştır.

(e)-*Çalıştaylar*

(i)-*Sosyal hizmet kurumlarında sunulan manevi destek hizmetleri çalıştayları*: Başkanlık ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında var olan iş birliği çerçevesinde, sosyal hizmet kurumlarında verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin değerlendirilmesi ve bu hizmetlerin

iyileştirilmesine yönelik öneriler geliştirmek amacıyla 19-21 Eylül 2022 tarihleri arasında seri çalıştaylar düzenlenmiştir. Bu çalıştaylar, 19 Eylül'de çocuk evleri, 20 Eylül'de kadın konukevleri ve 21 Eylül'de huzurevleri için özel olarak ayrılmış günlerde çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir. Çalıştaylarda, çocuk, kadın ve yaşlılara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin değerlendirilmesi yapılarak geleceğe dönük öneriler tartışılmıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı temsilcileri, müftülüklerin bu süreçte sağladığı desteklerin, bireylerin iyileşme sürecine büyük katkılar sağladığını belirtmişlerdir. Ayrıca, yanlış dinsel algıların önlenmesinde doğru dinsel bilginin rolü ve kurumlar arası iş birliğinin önemi vurgulanmıştır. Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde karşılaşılan problemler üzerine de kurum yetkilileriyle görüş alışverişinde bulunulmuştur.

(ii)-*Aile ile İlgili Güncel Konular çalıştay*: Ailenin karşı karşıya kaldığı zararlı akımlar ve bu akımlara karşı alınabilecek önlemler üzerine düşünmek amacıyla 30 Kasım 2022 tarihinde Başkanlık merkezinde bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Bu etkinlik, Din Hizmetleri Genel Müdürü Dr. Şaban Kondi'nin açılış konuşması ve Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Erbaş'ın konuşmalarıyla başlamıştır. Çalışmaya Başkanlık, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı yetkilileri, akademisyenler, klinik psikologlar ve sivil toplum kuruluşlarından temsilciler katılmıştır. Çalıştayın ilk oturumu "Cinsel Kimlik Olgusu" üzerine olup cinsel kimlik gelişimini etkileyen faktörler ve cinsel kimlik karmaşası ile bozukluklarına dair sunumlar yapılmıştır. İkinci oturumda, cinsiyetsizleştirme dayatmalarının aile, toplum ve çocuklar üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Çalıştayın son oturumunda ise cinsiyet gerçekliğinin deformasyonuna karşı alınabilecek önlemler ve Diyanet İşleri Başkanlığına düşen sorumluluklar üzerine katılımcılar tarafından çözüm önerileri sunulmuştur. Çalıştayın sonucunda; sahada çalışan personel için "Aile Ahlakı Eğitici Eğitimi" düzenlenmesi ve materyal hazırlanmasının ardından çocuk ve gençlerde sağlıklı bir kimlik oluşumu için ailelere yönelik farkındalık çalışmalarına başlanması konusunda fikir birliğine varılmıştır.

(iii)-*Aile ve Dini Rehberlik Büro/Merkez Koordinatörleri çalıştay*: Başkanlığımız, aile ve dini rehberlik hizmetlerinin daha etkin ve verimli yürütülmesi, çeşitli alanlardaki çalışmaların iyileştirilmesi ve personelin hizmet kalitesinin artırılması amacıyla 15 Mayıs 2022 tarihinde Ankara Rıfat Börekçi Eğitim Merkezinde bir çalıştay düzenlemiştir. Bu çalıştay, 81 il müftülüklerinin adrb/m koordinatörlerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir ve "boşanma ve vefat sonrasında ailelere yönelik çalışmalar, aile içi iletişimin güçlendirilmesine yönelik öneriler, günümüz ailesinde uyumlu

yaşlılık, roman aileler ve adrb/m çalışmaları, koruyucu ailelere ve çocuk evi annelerine yönelik çalışmalar ile aile ve dini rehberlik bürolarından aile ve dini rehberlik merkezlerine dönüşüm süreci ve tecrübe paylaşımı" gibi altı farklı başlıkta atölye çalışmaları yapılmıştır. Her bir grup, bir moderatör eşliğinde konu hakkında düşüncelerini ve yaklaşımlarını paylaşmış, mevcut sorunlar ve ihtiyaçlar üzerinde durulmuş, bu süreçte alınacak tedbirler ve çözüm önerileri tartışılmıştır (DİB Din Hizmetleri Raporu, 2022: 102-130).

Özet olarak, Diyanet İşleri Başkanlığının manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, din hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi, hedef kitlelere kolay ulaşılabilmesi ve hizmet kalitesinin artırılması amacıyla, çeşitli kurumlarla iş birliği protokolleri geliştirerek kapsamlı aile ve toplumsal sorumluluk projeleri yürütmektedir. Bu çerçevede, 2007 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, 2008 yılında Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile yapılan protokoller, 2011, 2013, 2018 ve son olarak da 2023 yılında daha kapsamlı bir biçimde yenilenmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile imzalanan kurumsal iş birliği protokolleri, Başkanlık personelinin etki alanını genişletmiş ve onlara operasyonel kolaylıklar sağlamıştır. (Yıldız, 2021: 1121).

Başkanlığın kurum içinde diyanet-aile çalışmaları bağlamında aile ve dini rehberlik büroları/merkezlerinin daha iyi hizmet üretebilmeleri amacıyla 17.06.2014 tarih ve 29033 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren DİB Görev ve Çalışma Yönetmeliği yayımlanmıştır. Ayrıca yine 10/01/2019 tarihli ve 8150 sayılı DİB Aile ve Dini Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesi ile 19.03.2010 tarih ve 25 sayılı onay ile yürürlüğe giren ilk Aile İrsat ve Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi yayımlanmıştır.

Yukarıda verilen kurumlar arası protokoller ve kurum içi yönergelerin kronolojik incelenmesi, kurumsal görev ve sorumlulukların manevi danışmanlık ve rehberlik modeli için henüz istenilen düzeye ulaşmamış olsa da, önemli bir adım olarak değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Özellikle 2019 yılında çıkarılan kurum içi hizmet yönergesi ve 2018 yılında imzalanan protokolde 'manevi destek ve dini rehberlik' ifadesi ile manevi danışmanlık ve rehberlik konsepti genişletilerek sistematik bir yapıya kavuşturulma çabası verilmiştir. Dolayısıyla, diyanet-aile çalışmalarındaki güncel durum, 2010 ve 2015 yılında onaylanan yönergenin ardından 2019 yılında en son yayımlanan çalışma yönergesi (bkz. Ek-5) ve öncesinde 2018 yılında güncellenen iş birliği protokolleri dikkate alındığında, manevi danışmanlık ve rehberlik konseptinin gelecek

dönemde daha da güçlenerek devam edeceği izlenimini uyandırmaktadır (bkz. Ek-4).

e. Kurumsal Sınırlılıklar Bağlamında Hizmetlerin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Bu bölümde, kamu kurumu olarak din konusunda kamu otoritesi olan Diyanet İşleri Başkanlığının, diyanet-aile çalışmaları çerçevesinde, aile ve dini rehberlik büroları ile merkezlerinde sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin kurumsal sınırlılıkları ele alınmıştır. Hizmetlerin güçlü yönleri belirtildikten sonra, mevcut zayıf yönler sınırlılık temelli olarak incelenmiş ve bu alanlarda iyileştirme yapılması için bazı öneriler sunulmuştur. Bu tür bir değerlendirme, hizmetlerin daha etkin ve kapsayıcı hale getirilmesi amacını taşımaktadır.

(a)-*Güçlü yönler*: Diyanet İşleri Başkanlığının aile ve dini rehberlik büroları ile merkezlerinde verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerindeki güçlü yönleri 4 (dört) ayrı alt başlıkta analiz edilebilir:

(i)-*Kurumun din alanında kamu otoritesi olarak konumu*: Anayasal bir yapıya sahip olan Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye'de din hizmetlerinin profesyonel ve çok-boyutlu olarak üretilmesinde temel bir kamu otoritesi figürü ve rolü üstlenmektedir. Bu yetkinlik, kurumun, sürecin ilerleyen aşamalarında muhtemel engelleri, tıkanıklıkları ve zorlukları orta ve uzun vadede çözebilme kapasitesini ve dinamizmini doğal olarak kendi içinde barındırmaktadır.

(ii)-*Hizmet üretiminde hem personel hem mekân açısından ev sahibi olması*: Diyanet İşleri Başkanlığının aile ve dini rehberlik bürolarında/merkezlerinde sunulan hizmetlerin güçlü yanlarından biri, hizmet üretiminde hem personel hem de mekân açısından sahip olduğu imkânlardır. Bürolar ve merkezler, Diyanet İşleri Başkanlığının geniş ve nitelikli personel havuzundan faydalanmaktadır. Bu, çeşitli uzmanlık alanlarından gelen personelin, her bir hizmetin özgün ihtiyaçlarına uygun olarak dinsel ve manevi rehberlik sağlamasını mümkün kılar. Ayrıca, büroların ve merkezlerin Türkiye genelinde yaygın olarak konumlandırılmış olması, ulaşılabilirliği ve hizmetlerin etkili bir şekilde sunulmasını kolaylaştırmaktadır (krş. Peker, 2009: 162-175). Büroların ve merkezlerin kendi mekânlarına sahip olması, hizmetlerin bütünlüklü ve kesintisiz bir şekilde verilmesini desteklerken, aynı zamanda bu mekânlar, vatandaşların dinsel ve manevi ihtiyaçlarını gidermede merkezi ve güvenilir noktalar haline gelmiştir. Bu durum, başkanlığın hizmetlerini daha geniş bir kitleye ulaşırma ve etkin bir şekilde yürütme kapasitesini artırmaktadır.

(iii) *Veri yönetimi ve izleme*: Diyanet İşleri Başkanlığının aile ve dini rehberlik bürolarında ve merkezlerinde sunulan hizmetlerin güçlü yönleri arasında, özellikle veri yönetimi ve merkezi izleme sistemlerinin etkin kullanımı bulunmaktadır. Başkanlık, hizmetlerin sürekliliği ve etkinliği için gelişmiş bir veri toplama ve analiz sistemi kurmuştur. Bu sistem sayesinde, büro ve merkezlerden toplanan veriler merkezi bir veri tabanında toplanmakta ve bu veriler, hizmetlerin etkinliğini artırmak, gereksinimleri belirlemek ve hizmet alanlarını genişletmek için kullanılmaktadır. Ayrıca, bu verilerin sistematik olarak izlenmesi, programların ve projelerin zamanında ve doğru bir şekilde uygulanmasını sağlamakta, böylece hizmet kalitesini sürekli iyileştirmek için kritik veriler sağlamaktadır. Bu merkezi izleme ve veri yönetimi sistemi, Diyanet İşleri Başkanlığının hizmetlerini stratejik olarak yönlendirme yeteneğini güçlendirerek, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tüm yurttaki etkin bir şekilde sunulmasına imkân tanımaktadır.

(iv)-*Kamuoyunun manevi danışmanlık ve rehberlik modeline psikolojik hazır oluş durumu*: Son çeyrek yüzyılda, sekülerleşme etkileri ve dini hizmet kavramlarının terapötik bir yönelim kazanması gerekliliğiyle birlikte, Türkiye'deki sosyo-politik dinamiklerin de etkisi altında Türk kamuoyunun manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine olan bakışında önemli bir değişim gözlemlenmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen diyanet-aile çalışmaları çerçevesinde sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine kamuoyunun psikolojik olarak hazır oluşu, bu hizmetlere olan talebi ve kabulü açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu hazır oluş durumu, hizmetlere olan güveni artırarak, toplumun geniş kesimlerine bu hizmetlerin ulaşmasını ve etkileşimini kolaylaştırmakta, böylece sunulan hizmetlerin sosyal ve kültürel kabulünü ve etkinliğini güçlendirmektedir. Dolayısıyla, hizmetin toplumda pozitif bir ivme kazanmasına ve daha geniş bir yelpazede kabul görmesine zemin hazırlamaktadır.

(b)-*Zayıf yönler*: Diyanet İşleri Başkanlığının diyanet-aile çalışmaları kapsamındaki aile ve dini rehberlik bürolarında/merkezlerinde verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerindeki zayıf yönleri de 'sınırlılıklar' bağlamında 8 (sekiz) ayrı alt başlıkta ele alınabilir:

+*Sınırlılık-[i]: Kurumlar arası iş birliği protokolüne bağlı kurumsal alt yapı yetersizliği ve mekân isimlendirilmesi*: Diyanet İşleri Başkanlığının aile ve dini rehberlik büroları ve merkezlerinde sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, kurum içi yapılanmada ve iş birliği protokollerin-

deki kurumsal sınırlılıklar nedeniyle zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, 2010 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilen ve Diyanet İşleri Başkanlığının teşkilat yapısını çağın gereklerine uygun olarak yeniden düzenleyen 6002 sayılı yasayla önemli adımlar atılmıştır. Ayrıca özellikle son dönemde teşkilat şemasına yeni daire başkanlıklarının eklenmesi de dikkati çekmektedir (bkz. Ek-1). Ancak, bu yeniden yapılanma sürecine rağmen, geçen 14 yıl içinde, aile ve dini rehberlik bürolarındaki hizmetlerin Türk aile yapısına özgü modern ve yerel bir manevi danışmanlık ve rehberlik (mdr) modeline uyarlanması konusunda yetersiz kalmıştır. Bu durum, hizmetlerin çağın ihtiyaçlarına tam olarak cevap verememesine yol açmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığının ilgili daire başkanlığı, iş birliği protokollerinin yetersiz kaldığı alanlarda bu eksiklikleri gidermek için kurumsal yapıyı güçlendirmeye yönelik adımlar atma gereksinimiyle karşı karşıyadır.

Öneri-[i]: Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olan daire başkanlıklarının, dönemin din hizmeti beklentilerini karşılayacak şekilde teşkilat yapısını acilen yeniden düzenlemesi gerekmektedir. Bu kapsamda, aile ve dini rehberlik büroları ile merkezlerde sunulan hizmetlerin de bağlı olduğu 'Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı'nın adı 'Aile Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı' olarak güncellenmelidir (bkz. Ek-2). Eğer manevi danışmanlık ve rehberlik (mdr) modeli, Diyanet İşleri Başkanlığının ulusal din hizmeti politikasında kalıcı bir kurumsal yer edinecekse, bu hizmetleri çağın gereklerine uygun şekilde kapsayacak yeni bir paradigma altında, daha geniş yetkilerle ve sorumluluklarla donatılmış 'Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Genel Müdürlüğü' kurulmalıdır. Bu yapılanma, hizmetlerin daha etkin ve kapsayıcı bir şekilde sunulmasını sağlayarak, din hizmetlerinin toplumsal etkisini artıracaktır. Adı geçen bu önerilen genel müdürlük altında “(i)-Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı; (ii)-Adalet Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı; (iii)-Sosyal Hizmetlerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı; (iv)-Gençlik Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı; (v)-Aile Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı; (vi)-Dezavantajlı Grup Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Daire Başkanlığı” isimli hizmet çeşitlerine göre yeni daire başkanlıkları kurulmalıdır (söz konusu yeni yapılanmaya ilişkin din psikoloğu Koç (2024) tarafından önerilen genel müdürlük ve daire başkanlıklarının teşkilat şeması önerisi için bkz. Ek-3). Ayrıca hizmet verilen taşra teşkilatındaki büro ve merkez isimlerinin ise büroların da merkeze dönüştürülerek 'Aile Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Merkezleri' biçiminde güncellenmesi gerekmektedir.

+*Sınırlılık*-[ii]: *İşbirliği protokollerindeki meslek ve görev tanımının alan hizmetiyle tam uyumlu olmaması*: Söz konusu bu durum, Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında imzalanan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine yönelik iş birliği protokollerindeki bir sınırlılıktır. İlk iş birliği protokolü 2007 yılında imzalanmış, ardından 2008, 2011 ve 2018 yıllarında yenilenmiştir. Söz konusu bu iş birliği protokollerinden 2011 ve 2018 yıllarında imzalanan protokoller ile tematik olarak imzalanan 2019 protokolü dikkate değerdir (bkz. Ek-4). Bu protokollerin içerik analizlerinde, protokol yazım dillerinde ve taraflardan hizmet veren Diyanet İşleri Başkanlığını ilgilendiren bölümlerde, mesleki ve görevsel tanımlamaların yeterince açık olmaması dikkat çekmektedir. Özellikle, protokollerde manevi danışmanlık hizmeti tanımlanmış olmasına rağmen, 'manevi danışman' teriminin metin içinde yeterince vurgulanmadığı görülmektedir. Bu durum, hizmetlerin uygulanmasındaki alan aktörü açısından belirsizliklere ve uygulama sırasında karşılaşılabilecek teknik sorunlara yol açabilmektedir.

Öneri-[ii]: Mesleki Yeterlilik Kurumu ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında gerçekleştirilen iş birliği neticesinde, "manevi danışman" meslek tanımı çalışmaları sonuçlandırılmış ve 25 Ekim 2019 tarihinde 30929 Mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanan ulusal meslek standartlarına ilişkin tebliğde, "manevi danışman" mesleği Seviye 6 olarak tanımlanmıştır (bkz. Resmi Gazete, 2019). Bu gelişme, 2018 yılında imzalanan diyanet-aile çalışmalarına ilişkin iş birliği protokolünün içerik, dil ve anlatım yönlerinden yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Protokol metni ve sonraki kurumlar arası yazışmalardaki karmaşıklığı önlemek amacıyla, verilen hizmetlerin açıkça tanımlanması ve "manevi danışmanlık ve rehberlik" hizmetleri konseptinde görev alacak personel için "manevi danışman" ifadesinin protokol metnine dâhil edilmesi önerilmektedir. Bu yapılacak olan yeniden düzenleme, özellikle alan aktörü bağlamında hem hizmetlerin standardizasyonunu sağlayacak hem de protokol metninin tutarlılığını artıracaktır.

+*Sınırlılık*-[iii]: *Kurum içi ve kurumlar arası hukuksal altyapının eksiklikleri*: Sözü edilen bu eksiklik, Diyanet İşleri Başkanlığının manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin sağlam temeller üzerinde yürütülmesini zorlaştırmaktadır. Özellikle, 17 Haziran 2014 tarih ve 29033 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nin "Tanımlar" başlıklı ilk bölümünde, din görevlileri arasında "Baş vaiz, uzman vaiz, vaiz, murakıp, Kur'an kursu baş öğreticisi, Kur'an kursu uzman öğreticisi, Kur'an kursu öğreticisi ve cami görevlileri" olarak belirtilmiştir (bkz. Resmi Gazete, 2014). Ancak, aile ve dini

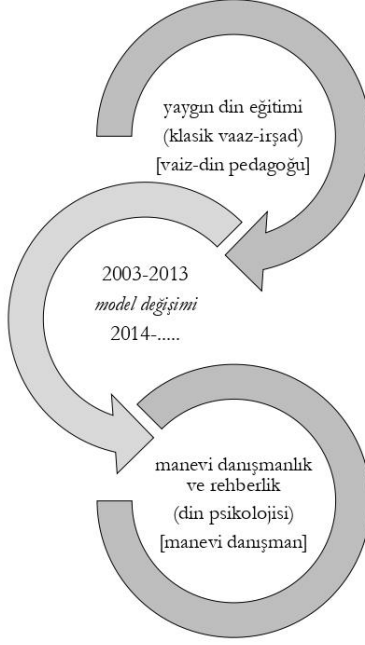
rehberlik bürolarında/merkezlerinde verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini yürüten personelin yasal olarak "manevi danışman" unvanı altında tanınmış bir kadrosunun olmaması, bu alanda çalışanlar için önemli bir sınırlılık teşkil etmektedir. Bu durum, kurum içindeki tanım ve kadroların güncellenmesi gerektiğini ve manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin kurumsal altyapısının güçlendirilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Öneri-[iii]: Türkiye'deki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin anayasal hukuki dayanakları mevcut olmasına rağmen (Orallı, 2006; T.C. 1982 Anayasası; madde: 5, 17), bu hizmetlerin aile ve toplum hizmetleri içinde etkin bir şekilde uygulanabilmesi için kamu kurumları mevzuatında açık ve kesin hukuki düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından diyanet-aile çalışmalarına yönelik 2003 yılında başlatılan ilk pilot uygulamaların ardından geçen süre zarfında, bu alanda hukuki alt yapı ve sistematik uygulama eksiklikleri devam etmektedir. Bu bağlamda, Diyanet İşleri Başkanlığında görev alan personelin özlük hakları, kadro, statü ve unvan gibi konuların acilen netleştirilmesi gerekmektedir. "Manevi danışman" meslek tanımı ve mesleki yeterlilik kriterlerinin belirlenmesi, bu alandaki hizmetlerin mevzuata entegrasyonu için önemli adımlar arasındadır. Bu hizmetlerin belirsizlik içinde yürütülmesi, konunun hassasiyeti ve önemi göz önünde bulundurulduğunda kabul edilemez bir durumdur. Dolayısıyla, bu alandaki düzenlemelerin hızla yapılması ve uygulamaya geçirilmesi şarttır.

+Sınırlılık-[iv]: Model ve paradigma değişimindeki yavaşlık: Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı'nın taşra ve yurtdışı birimlerinde yürütülen diyanet-aile çalışmaları, 2003 yılına dek temelde klasik vaaz ve irşat metotlarıyla sürdürülen, özellikle 'temel İslam bilimleri temelli ve din pedagojisi yönelimli' yaygın din eğitimi hizmetleriyle sınırlı kalmıştır.

Öneri-[iv]: Yeni bir kamu hizmeti türü olarak ortaya çıkan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, değişen yaşam koşulları ve ihtiyaçlara yanıt olarak Türkiye'deki varlığını her geçen gün daha da artırmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından cami dışında sunulan bu hizmetler, özellikle aile ve dini rehberlik bürolarındaki/merkezlerindeki din hizmetlerinin formatını dönüştürmekte, kurumsal sürekliliği sağlamak adına model ve paradigma değişikliklerini hızla uygulamaktadır. Bu süreçte, "manevi danışman" unvanı altında, din psikolojisi temelli çalışmalar aracılığıyla gençlerin psiko-spiritüel ihtiyaçlarına yönelik rehabilitasyon destekli hizmetler sunulması öngörülmektedir (yapısal model değişimi için bkz. Şekil-4).

Şekil-4:
Din hizmeti türündeki model değişimi

+ *Sınırlılık*-[v]: *Personelin alan uzmanlığı eğitimi ve destekleyici eğitim materyali eksikliği*. Bu konu, Türkiye'deki aile ve dini rehberlik bürolarında ve merkezlerinde, temel İslam bilimleri temelli klasik vaaz-irşad modeline dayalı 'din pedagojisi' formatından manevi danışmanlık ve rehberlik (mdr) tasarımına geçişi desteklemek için önemli bir sınırlılık teşkil etmektedir. Mevcut lisansüstü programların sayısının artmasına rağmen, "manevi danışman" konusunda eğitim sürecinin, içeriğinin ve kalitesinin belirsizliği devam etmekte; ayrıca, sahada çalışacak personel için sunulacak sertifika programları ve alana yönelik rehber kitaplar ve kaynaklar yeterince geliştirilmemiştir. Bu bağlamda, alanda hizmet veren kurumsal personel için hazırlanan -sınırlı sayıda da olsa- tanıtıcı el kitaplarının yayımlanması, bu eksikliği gidermede büyük önem taşımaktadır (bkz. Karagöz & Gümüş Böke, 2020).

Öneri-[v]: Aile ve dini rehberlik bürolarında sunulan hizmetler kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik eğitim programlarının, yüksek lisans programlarıyla uyumlu veya bütünleşmiş bir şekilde tasarlanması önerilmektedir. Bu çerçevede geliştirilecek sertifika programla-

rının eğitim içerikleri, teknik açıdan aile hizmetlerinde uygulanabilir nitelikteki sertifikasyon gerekliliklerine uygun olmalıdır; örneğin ulusal sertifika standartlarına uygun olarak en az 450 saatlik bir eğitim süresi barındırmalıdır. Ayrıca, bu eğitim programları hem örgün hem de uzaktan eğitim yöntemleri kullanılarak sunulmalı, araştırma ve inceleme aktiviteleriyle zenginleştirilmelidir. Manevi danışmanlık eğitimlerinde, süpervizyon uygulamalarına zorunlu olarak yer verilmeli ve alan uzmanları için çeşitli düzeylerde basılacak el kitapları ile birlikte manevi danışmanlık ve rehberlik terminolojisini kapsayan bir sözlük de hazırlanmalıdır. Ek olarak, başkanlık tarafından yeni dönemde yapılacak açıktan atama adrb vazisi ve/veya manevi danışman alımlarında, alınacak personelin alım şartlarına Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından kabul edilen 450 saatlik 'Aile Danışmanlığı' sertifikası alma zorunluluğu getirilmelidir. Bu şartın sağlanabilmesi için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği'nde yer alan, "Merkezde çalışacak meslek elemanları; tıp, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyal hizmet, çocuk gelişimi, okul öncesi öğretmenliği, sosyoloji, aile ve tüketici bilimleri, hemşirelik, psikoloji alanlarından birinde asgari dört yıllık lisans programını tamamlamış olmalıdır" (Madde 15 – 1) maddesine "ilahiyat" ifadesinin eklenmesi gerekmektedir. Ancak böyle bir düzenlemeyle başkanlık, ilahiyat fakültesi mezunu olan adrb vaizlerinin danışmanlık formasyonunun güçlendirilmesini sağlayabilir; dolayısıyla başkanlık, aile ve dini rehberlik merkezlerinde aynı zamanda aile danışmanı olarak görev yapan adrb vaizleri istihdam edebilir. Bu yaklaşımlar, personelin alan uzmanlığını ve hizmet kalitesini artıracaktır.

+*Sınırlılık*-[vi]: *Kurumsal hizmet ekibinin içinde 'manevi danışman' unvanıyla alan uzmanının bulunmaması*. Diyanet İşleri Başkanlığının aileye yönelik hizmetlerini daha etkin ve verimli kılabilmek adına, büro veya merkezlerde görev yapan personelin belirli niteliklere sahip olmasını vurgulamasına rağmen, bu yapı içerisinde 'manevi danışman' unvanı taşıyan bir uzman kadronun eksikliği göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, 2010 yılında, büro işlemlerinin koordinasyonunu sağlamak ve yönetimi üstlenmek amacıyla, müftülük personeli arasından seçilen yetkin bir birey "büro koordinatörü" olarak atanmıştır (Yıldız, 2021: 1115). İlerleyen yıllarda, 2015 yılında Dini Yüksek İhtisas Merkezi mezunlarından 19 erkek vaiz, 2016'da ise kurum içi vaizlik giriş sınavında başarılı olan 178 personel, 'aile ve dini rehberlik vaizi' unvanıyla bürolarda görevlendirilmiştir. Bu atamalar, 10 Ocak 2019 tarihli ve 8150 sayılı DİB Aile ve Dini Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesine uygun olarak ger-

çekleştirilmiştir (DİB Aile ve Dini Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesi, 2019). Ancak, mevcut yönerge çerçevesinde psiko-sosyal hizmet sunan aktörlere yönelik yapılan değerlendirmede, 'büro veya merkezlerde görevlendirilen vaizler' ifadeleri kullanılmış olup bu hizmet zincirinde 'manevi danışman' pozisyonunun kadrolu olarak yer almadığı tespit edilmiştir (DİB Aile ve Dini Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesi, 2019: Madde-11/2).

+*Öneri*-[vi]: Mesleki Yeterlilik Kurumu ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında sürdürülen iş birliği çerçevesinde, 'manevi danışmanlık' mesleğinin tanımı üzerine gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde, konuya ilişkin öngörülen kurumlar arası ve kurum içi güncellemeler yapılmıştır. Bu doğrultuda, aile ve dini rehberlik büro veya merkezlerindeki mevcut ekiplere, aile hizmetlerinin uluslararası standartlara ulaşması hedefiyle, 'manevi danışman' olarak görev yapacak meslek uzmanlarının dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu entegrasyon, söz konusu büro ve merkezlerde sunulan hizmetlerin kapsamının genişletilmesini ve bu alanda sunulan desteklerin kalitesinin artırılmasını sağlayacak önemli bir adım olacaktır.

+*Sınırlılık*-[vii]: *Manevi danışmanlık ve rehberlik alan uzmanı personeli olarak 'manevi danışman'ın kendi psikolojik rehabilitasyonu konusundaki eksiklikler*. Aile ve dini rehberlik büro veya merkezlerinde görev yapan manevi danışmanlar (adrb/m vaizleri), manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin sağlanması sürecinde kritik bir role sahiptirler. Bu pozisyondaki bireylerin kendi psikolojik rehabilitasyonları, literatürde sıkça vurgulanan bir ihtiyaçtır. Özellikle manevi danışmanların bireysel iyi oluş, yaşam memnuniyeti ve motivasyon düzeyi gibi faktörlerle belirlenen genel ruh sağlığı kalitelerinin sürekli olarak izlenmesi ve belirli periyotlarda psikolojik destek alınması gerekliliği bilinmektedir. Bununla birlikte, bu personelin zamanla karşılaşılabileceği 'mesleki tükenmişlik' olgusu (Kim & Lambie, 2018: 277-294), kurumsal düzeyde ele alınması gereken bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Ancak, bu soruna yönelik etkili bir kurumsal çözüm veya yol haritasının henüz geliştirilmemiş olması dikkate değer bir eksikliktir.

Öneri-[vii]: Diyanet İşleri Başkanlığı, aile ve dini rehberlik büro veya merkezlerinde görev alacak manevi danışmanlar için, onların ruhsal ve psikolojik sağlıklarını desteklemek amacıyla, belirli periyotlarla 'umre ve hac' ziyaretleri gibi kutsal toprak deneyimlerini içeren kurum içi ek görevlendirmeleri öncelermelidir. Bu türden bir rehabilitasyon, pozitif ayrımcılığı temel alarak, manevi danışmanların mesleki ve kişisel iyileş-

melerine katkıda bulunabilir. Ayrıca, manevi danışmanların kendi kendilerine psikolojik rahatlama sağlayabilme becerilerini geliştirmeleri için, mesleki yeterlilik eğitimlerinden bağımsız olarak, kişisel gelişim odaklı eğitimler de sunulmalıdır. Bu bağlamda, Diyanet İşleri Başkanlığı personeline yönelik daha önce geliştirilen uygulamalı bir model örneği olarak din psikoloğu Koç'un (2013: 149-183) çalışmasına bakılabilir. Bu önerilerin hayata geçirilmesi, manevi danışmanların hem mesleki hem de bireysel kapasitelerini artıracak ve onlara sürdürülebilir bir kariyer yolu sunacaktır.

+*Sınırlılık*-[viii]: *Manevi danışmanlık ve rehberlik dilinin terapötik yetersizliği*. Diyanet İşleri Başkanlığının din hizmetleri kapsamında, kurumsal tarihi boyunca esas alınan ana-akım din dilinin, temel İslam bilimlerine dayanan 'klasik vaaz ve irşat' yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu dilin, dinsel anlatı ve aktarım için yaygın olarak tercih edilmesi, kurumsal mdr (manevi danışmanlık ve rehberlik) hizmet dilinin terapötik yetersizliklerini de beraberinde getirmiştir. 2010 yılından itibaren kurumun hizmet envanterine dâhil edilen manevi danışmanlık ve rehberlik konseptindeki hizmetler için kullanılan din dili, içeriğin gereklilikleri doğrultusunda klasik yöntemlerden farklılaşmaktadır. Özellikle ailelere yönelik diyanet-aile çalışmalarında, terapötik içerikli ana-akım mdr dilinin kullanımının önemi artmaktadır. Bu durum, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin etkinliğini artırma ve hizmet kitlesinin ihtiyaçlarına daha uygun yanıtlar verme ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Öneri-[viii]: Türkiye genelinde ve özelde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde sunulacak manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde din dili konusunda iki önemli paradigma vakit kaybetmeden benimsenmelidir. İlk olarak, kullanılacak din dili, 'pedagojik' bir yaklaşımdan ziyade, 'psikolojik' bir yaklaşımı temel almalıdır; yani hizmetler, sadece 'öğretici-aktarıcı' modelle değil, aynı zamanda 'terapötik-iyileştirici' nitelikte olmalıdır. İkinci olarak, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde kullanılacak din dili, 'sufi öğretilere' dayalı, 'sufi-terapi' merkezli olmalı ve 'Anadolu irfanı/Anatolian folklore'dan esinlenerek manevi değerleri günlük yaşama entegre etme yeteneği üzerine kurulu olmalıdır. Bu yaklaşımlar, Türkiye'deki hedef kitle dikkate alındığında diyanet-aile çalışmalarının hem sürdürülebilirliğini hem de etkin sonuçlar alınmasını sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır.

f. 'Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında/Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik' Üzerine Bir Eğitim Programı Önerisi: "Koç – Aile Çalışmalarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sertifika Programı - [KOAÇ-MDR]"

Bu makale bölümünde, Diyanet İşleri Başkanlığının aile çalışmaları kapsamında yer alan aile ve dini rehberlik büro ve merkezlerinde istihdam edilecek personel için bir sertifika programı teklif edilmektedir. Bu çalışma, alanda hissedilen hizmet ihtiyacını karşılamak üzere önerilen yeni hukuki ve kurumsal düzenlemelerle birlikte ortaya çıkacak istihdam koşullarına ve olanaklarına bağlı olarak, teoloji lisans formasyonuna sahip ilahiyat fakültesi mezunlarının üniversitelere bağlı araştırma ve uygulama merkezlerinden temin edebilecekleri sertifikalı eğitimler için kapsamlı bir eğitim programı sunmaktadır. 2015-2024 yılları arasında gerçekleştirilen dokuz yıllık sistemli bir çalışmanın sonucu olarak, din psikoloğu Koç (2024) tarafından geliştirilen bu uygulamalı sertifika programı, alan içinde ve dışında geliştirilecek diğer program ve yaklaşımlardan farklılaştırılabilmesi amacıyla araştırmacının soyadı ile bilinmesi ve böylece akademik literatüre dâhil edilmesi amaçlanmaktadır.

f.a. Metodolojik ve Psiko-Pedagojik Temelli Teorik Arka Planı

Din psikoloğu Koç (2024) tarafından geliştirilen “Aile Çalışmalarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sertifika Programı - [KOAÇ-MDR]” isimli bu eğitim programı önerisi, aşağıdaki metodolojik ve teorik aşamalardan geçerek hazırlanmıştır:

I. Aşama: *Literatür taraması*. Programın metodolojik temellerinin oluşturulmasında ilk adım olarak 'literatür taraması' gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda hem yerli hem de yabancı literatür detaylı bir şekilde incelenmiştir; özellikle Batı'da bulunan, manevi danışmanlık ve rehberlik eğitimi sunan kuruluşların web siteleri üzerinden ilgili eğitim programları ve bu programların arka planları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu tarama sürecinde, uzun yıllardır bu alanda sertifika eğitimi sunan American Institute of Healthcare Professionals tarafından verilen "Training in Christian Counseling: Christian Counseling with Marriage", "Christian and Biblical Counseling in Marriage" ve "Christian Counseling Certification Program: The Gift of Children to the Christian Family" gibi programların yaklaşımlarından faydalanılarak eğitim programının ana taslağı oluşturulmuştur (Flarey, 2022a; Moran, 2024; Flarey, 2022b; <https://aihcp.net>, 2024; ayrıca bkz. <https://www.thechicagoschool.edu>, 2024; <https://www.liberty.edu>, 2024; Pollard & Brown, 2014).

II. Aşama: *Felsefi arka plan*: Eğitim, psiko-pedagojik temeller üzerinde şekillenen, davranış kazandırma mühendisliği olarak nitelendirilebilecek bir süreçtir. Bu süreç, ekonomik, politik ve toplumsal sistemlerin

bir alt sistemini oluşturur. Eğitimin etkin bir şekilde işlev görebilmesi, bağlı olduğu üst sistemlerin felsefelerini içselleştirmesiyle mümkündür. Eğitim programlarının hedeflerini belirlerken, birey, toplum ve konu alanına dair varsayımlar genellikle felsefi bir karakter taşır. Toplum, bireyin kazanması gereken özellikleri belirlerken eğitimi merkeze alır ve bu durum, programların tasarımı, geliştirilmesi ve uygulanması süreçlerinde bazı eğitim felsefesi akımlarından yararlanmayı gerektirir. Özellikle, modüler öğretim gibi program geliştirme yaklaşımlarının da temelini oluşturan pragmatist felsefe ve ilerlemecilik akımı gibi eğitim paradigması akımlarına dayanır. İlerlemecilik akımı, öğrenci merkezli öğrenmeyi vurgular ve modern eğitim kavramlarının temelini oluşturur (Özkan, 2005: 117).

Modüler eğitim, katılımcının ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini merkeze alarak öğretimi şekillendirir. Eğitime, katılımcılara rehberlik etme ve davranışlarını şekillendirme rolleri verirken, demokratik bir öğrenme ortamının oluşmasını destekler. Bu tür bir öğrenme ortamında, katılımcılar kendi öğrenme hızlarına uygun bir şekilde ilerler ve etkin bir öğrenme süreci gerçekleştirirler. Katılımcıların eğitim süreci boyunca değerlendirilmeleri, sürekli ve gerçek dünya problemleri üzerinden yapılır, bu da öğrenmeyi daha anlamlı ve uygulanabilir kılar (Özkan, 2005: 118). Bu psiko-pedagojik yaklaşım, önerilen eğitim programının felsefi temellerini oluştururken aktif olarak kullanılmıştır.

III. Aşama: *Modüler sisteme göre basamaklandırma çalışması*: Modern eğitim sistemlerinde giderek artan bir popüleriteye sahip olan modüler sistem, katılımcı/öğrenci merkezli, esnek ve bireyselleştirilmiş bir öğrenme ve öğretim yaklaşımını benimser. Bu sistem, belirli içeriklere sahip modüllerden oluşan eğitim programlarında, modüllerin ihtiyaca uygun olarak birbirine entegre edilebilen belirli bir sırayı takip eder. Programın kendi iç bütünlüğü çerçevesinde, her bir modül özel veya temel alan yeterliliklerine yönelik bilgi ve becerilerin kazandırılmasını hedefler. Bu tür bir eklemesal tasarım, meslek değiştirmek ya da kariyerini yükseltmek isteyenler ile ilgi ve isteğine göre beceri kazanmak isteyen katılımcılara önemli fırsatlar sunar.

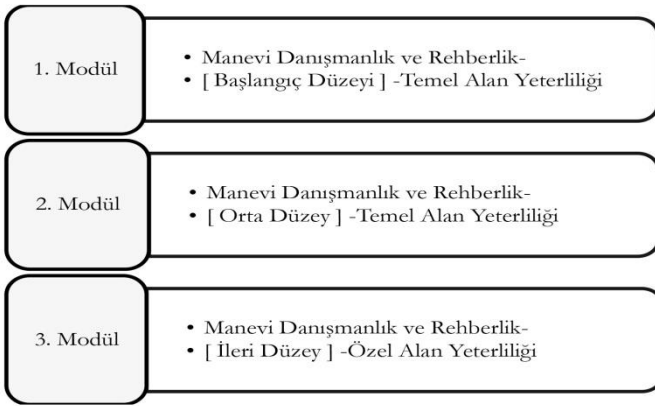
Modüler sistemde; (a) eğitim ortamındaki bilgi kaynaklarına bağımlı kalmaksızın, gerçek yaşama ilişkin güncel ve yoğun bilgi akışı sağlanır; (b) bireysel öğretime olanak tanınır; (c) katılımcının öğrenme ortamı dışındaki deneyim ve bilgilerini eğitim ortamına entegre etmesi kolaylaştırılır; (d) katılımcılar, eğitim programına farklı zamanlarda dahil olabilir veya programdan ayrılabilir; (e) farklı programlar arasında geçiş yapma imkânı sunar; (f) bir mesleğin belirli bir bölümünü oluşturan bilgi,

beceri, tutum ve davranışların bütünleşerek fonksiyonelleşmesini sağlar. Bu aşama, eğitim programlarının etkinliğini artırmak ve katılımcılara maksimum fayda sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Her bir unsur, katılımcıların eğitim süreçlerini kişisel ve mesleki hedeflerine uygun şekilde yönlendirmelerine yardımcı olacak şekilde düzenlenmiştir.

Din psikoloğu Koç (2024) tarafından geliştirilen aile çalışmalarında manevi danışmanlık ve rehberlik sertifika programı, modüler bir yapı üzerinde kurgulanmıştır. Program, eğitim süreçlerini etkin bir şekilde yönlendirmek amacıyla her bir modülü, birbirini takip eden ve birbirinin ön koşulu niteliğindeki eğitsel işlemler ve basamaklarla düzenlenmiştir. Üç farklı seviyede düzenlenen bu modüller; '1. Modül: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik - Başlangıç Düzeyi - Temel Alan Yeterliliği', '2. Modül: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik - Orta Düzey - Temel Alan Yeterliliği' ve '3. Modül: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik - İleri Düzey - Özel Alan Yeterliliği' şeklinde tasarlanmıştır. Bu yapısal düzenleme, katılımcıların önce temel manevi danışmanlık ve rehberlik yeterliliklerini ve ardından özel alan yeterliliklerini geliştirmelerini hedefler. Toplam 450 saatlik tasarlanan bu eğitim programı, modüler sisteme dayalı olarak geliştirilmiş olup, katılımcıların yeterlilik düzeylerinin kademeli olarak artırılmasını amaçlamaktadır. Bu programın yapısal özellikleri ve modüller arası ilişkileri daha detaylı incelemek için programın şematik gösterimi de faydalı olabilir (bkz. Şekil-5).

Şekil-5:

Aile çalışmalarında manevi danışmanlık ve rehberlik için sertifika programı aşamaları

IV. Aşama: *Amaç ve hedef belirleme*: Sertifika ve diploma programları, genellikle farklı bir alanda yeteneklerini geliştirmek veya yeni bir alanda kariyer yapmak isteyen bireyler tarafından tercih edilmektedir. Bu

nedenle, küresel yaşam pratikleri ve ihtiyaçlarını dikkate alarak hazırlanan bu sertifika programı, kendi mesleklerinde ek eğitim arayan profesyonellerden yeni mezun üniversite öğrencilerine kadar geniş bir katılımcı yelpazesine hitap eden modern bir eğitim tasarımıdır. Program, içerik olarak teorik bilgilerin yanı sıra, pratiğe ve uygulamaya yönelik düzenlemeler içermekte olup, katılımcıları iş hayatında karşılaşılabilecekleri teorik-pratik çatışmaları minimize edecek şekilde güncel ve değerli bilgilerle donatmayı amaçlamaktadır.

Bu sertifika programı, modüler eğitim sistemi çerçevesinde düzenlenmiştir. Modüler programlama, kendi içinde bütün olan parçaların birleşmesiyle daha büyük bir bütünün meydana geldiği holistik bir yaklaşımı benimsemektedir. Programın psiko-pedagojik özellikleri, katılımcıların ulaşması beklenen öğrenme hedeflerini davranışsal olarak gösteren; hedeflere ulaşabilmek için gerekli ana ve ara etkinlikleri içeren; ölçme ve değerlendirme mekanizmasıyla hedeflere ne derece ulaşıldığını kontrol etme olanağı veren ve kendi içinde bütünlüğü olan bir yapıdadır (Alkan, 1989: 15–16; Özkan, 2005: 119). Bu yapılandırılmış yaklaşım, eğitim sürecinin her aşamasında katılımcıların beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde tasarlanmış ve uygulanmıştır, bu sayede eğitim programının etkinliği maksimize edilmiştir.

f.b. Kronolojik Gelişimsel Arka Planı

I. Aşama: 2015 yılının ilk çeyreğinde başlatılan birinci taslak çalışması kapsamında, bu eğitim programının öncelikli olarak manevi danışmanlık ve rehberlik alanında genel bir formasyon kazandırması hedeflenmiştir. İlerleyen dönemde, 2023 yılı itibarıyla, bu eğitime kurumsal bir yaklaşımın yanı sıra aile çalışmalarını da kapsayan özel bir alan yeterliliği eklenmiştir.

II. Aşama: 2019 yılının ortalarından itibaren eğitim programı tekli üzerinde yapılan teorik ve literatür çalışmaları derinleştirilmiş, bu süreçte program temel ve özel alan gelişimsel düzeylerini de içerecek şekilde üç modüllü bir sertifika düzeyine taşınmıştır. Ayrıca, "Aile Çalışmalarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sertifika Programı - [KOAÇ-MDR]" adı ve kısaltmasıyla programın tema ve içerikleri yeniden düzenlenerek uygulamalı bir eğitim programı formatına dönüştürülmüştür.

III. Aşama: 2024 yılı sonrası, teorik olarak Türk bilim literatürüne ve uygulamalı olarak diyanet-din hizmetlerine entegre edilmesi beklenen bu eğitim programı, bilimsel eleştirilerle ve Diyanet İşleri Başkanlığı veya

üniversitelere bağlı araştırma merkezleri tarafından uygulamaya alındığında karşılaşılabilecek teorik ve pratik değerlendirmeler doğrultusunda ileride gerekli görüldüğü takdirde bazı düzenlemelere tabi tutulması öngörülmektedir.

Bu aşamalar, eğitim programının gelişimini kronolojik olarak ele almakta ve programın zaman içinde nasıl evrildiğine dair bir bakış sunmaktadır. Her aşama, programın daha da işlevsel ve kapsamlı hale gelmesi için atılan adımları ve yapılan iyileştirmeleri yansıtmaktadır.

f.c. Eğitsel Konuların Modül Tabanlı Tema Analizleri

Modüler programlama sistemleri içerisinde, alan yeterliliğine uygun öğretim materyallerinin geliştirilmesi hayati öneme sahiptir. Genellikle bireysel öğrenmeye yönelik tasarlanan öğrenme modülleri, belirli beceri ve/veya bilgi setlerini kapsar ve modüler yapılar genellikle (i) giriş, (ii) davranışsal hedefler, (iii) gerekli araç-gereç ve donanım, (iv) açıklamalar ve öğrenme etkinlikleri, (v) öğrenme hedeflerine ulaşımı değerlendirmeye yardımcı ölçme araçları, (vi) değerlendirme bölümlerinden oluşur. Bu bölümlerden herhangi birinde eksiklikler olduğunda, materyalin modüler eğitim özelliklerine uygun olarak hazırlandığını belirtmek güçleşir.

Modüler eğitim sisteminin özellikleri, katılımcının ilgi, istek ve yeteneklerini dikkate alarak, eğitim uygulamalarına yenilikçi bir yaklaşım getirmesi şeklinde özetlenebilir. Hem hizmet öncesi hem de hizmet içi eğitim programlarında uygulanabilir bu sistem, farklı zaman ve koşullarda yapılan öğrenimleri, derece veya diploma ile değerlendirme süreçlerinde etkin şekilde kullanılabilir. Ayrıca, modüler sistemler, profesyonel iş yaşamında özellikle meslek uzmanlaşması süreçlerinde iş gücü eğitimini hızlandırma, iş başında eğitim, kendi kendine öğrenim fırsatları sunma, sistemi yaygınlaştırma, iş-istihdam arası ilişkileri güçlendirme ve kalite temelli standartları yükseltme gibi fonksiyonlara sahiptir (Alkan, 1989: 16-17; Alkan & Teker, 1992: 49; Özkan, 2005: 120-121).

Profesyonel çalışma hayatında karşılaşılan alan yeterliliği eksikliklerini gidermenin etkili yollarından biri, temel ve/veya özel alan yeterliliklerine yönelik sertifika programları sunmaktır. Bu bağlamda, 'Aile Çalışmalarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sertifika Programı - [KOAÇ-MDR]' adı altında tasarlanmış eğitim modüllerini içeren hedef/amaç merkezli modül tabanlı tematik analizler aşağıdaki gibidir:

Tema: a - [1. Modül] Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-
[Başlangıç Düzeyi]- Temel Alan Yeterliliği = 25 Konu

Hedefler –

(a) Katılımcılara manevi danışmanlık ve rehberlik alanının teknik terimlerini açıklayabilecek yeterlilik kazandırmak.

(b) Katılımcılara alandaki temel yaklaşımları ve teorileri kavrayabilecek yeterlilik kazandırmak.

(c) Katılımcılara alanın diğer yakın alanlarla karşılıklı ilişkilerini ve sınırlarını belirleyebilecek yeterlilik kazandırmak.

Tema: b - [2. Modül] Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-
[Orta Düzey]- Temel Alan Yeterliliği= 25 Konu

Hedefler –

(a) Katılımcılara manevi danışmanlık ve rehberlik alanının teolojik ve psikolojik alt yapısını anlayabilecek yeterlilik kazandırmak.

(b) Katılımcılara alanın ilişkili olduğu terapötik yaklaşımları kavrayabilecek yeterlilik kazandırmak.

(c) Katılımcılara alanın alt uygulama alanlarının yatay ve dikey biçimde içerik ve sınırlarını belirleyebilecek yeterlilik kazandırmak.

Tema: c - [3. Modül] Manevi Danışmanlık ve Rehberlik-
[İleri Düzey] -Özel Alan Yeterliliği= 25 Konu

Hedefler –

(a) Katılımcılara aile çalışmalarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin teorik alt yapısını açıklayabilecek yeterlilik kazandırmak.

(b) Katılımcılara aile çalışmalarının kurumsal hizmet anlayışını kavrayabilecek yeterlilik kazandırmak.

(c) Katılımcılara aile üyelerinin manevi anlamda daha etkili düşünme, davranma ve hissetmeyi öğrenmelerine yardımcı olma ve çeşitli ortamlarda ortaya çıkan durumsal baskılara karşı manevi destek verebilecek yeterlilik kazandırmak.

(d) Katılımcılara aile çalışmalarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri hakkında teorik bilgi ediniminin yanı sıra pratik becerileri elde etme yeterliliği kazandırmak.

Genel amaç: Bu sertifika programının genel amacı, aile çalışmalarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin teorik ve uygulamalı olarak modüler sisteme dayalı biçimde katılımcılara aktarılması ve bu alanda çalışacak nitelikli ve donanımlı manevi danışmanların yetiştirilmesidir.

Katılımcıların, temel ve özel alan yeterliliği kazanımları doğrultusunda belirlenen hedefler çerçevesinde, eğitsel konuların modül tabanlı

tema içeriklerinin oluşturulmasında literatürde yer alan “modüler sistem” yaklaşımlarından faydalanılmıştır (bkz. Yutsyavichene, 1989; De Bruijn, 1995: 83-100). Bu yaklaşımlar, modüler eğitimin katılımcı odaklı, esnek ve bireyselleştirilmiş öğrenme ve öğretim stratejilerini içerir. Bu nedenle, program içeriği ve yapısı, katılımcıların eğitim sürecinde en üst düzeyde verim almalarını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır.

S o n u ç

Aile psikolojisi, aile dinamiklerinin çocuk gelişimi, anne-baba-çocuk ilişkileri ve genel aile ruh sağlığı üzerindeki etkilerinin incelendiği özel çalışma alanlarından biridir. Aile psikolojisi üzerine yapılan çalışmalar, aile içi etkileşim ve destek sistemlerini de kapsayan aile eko-sisteminin çocukların psikolojik gelişimi üzerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Bronfenbrenner, 1979; Bowlby, 1988).

Aile psikolojisi üzerine elde edilen nicel veriler, sağlıklı aile dinamiklerinin çocukların duygusal ve sosyal gelişimini olumlu yönde etkilediğini doğrulamaktadır. Özellikle anne-babaların çocuklarına sağladığı duygusal destek ve rehberlik, çocukların özsaygı ve akademik başarılarını artırmaktadır (Collins, Maccoby, Steinberg, Hetherington, & Bornstein, 2000: 218-232; Eccles, 1999: 30-44). Bu bulgular, sağlıklı aile bağlanmalarının çocukların problem çözme yeteneklerini ve duygusal dayanıklılıklarını geliştirdiğini göstermektedir (Garmezy, 1991: 416-430; Werner, 1993: 503-515). Nitel veriler ise aile içi ilişkilerin niteliğinin çocukların duygusal gelişimi üzerindeki derin etkisini vurgulamaktadır. Derinlemesine görüşme ve gözlem yoluyla elde edilen bulgular, sağlıklı iletişimin, duygusal ifadelerin ve destekleyici anne-baba davranışlarının çocukların güven duygusunu ve empati yeteneklerini artırdığını göstermektedir (Eisenberg & Fabes, 1998: 701-778; Thompson, 1999: 265-286). Ayrıca, anne-babaların duygusal olarak erişilebilir olmaları ve tutarlı disiplin uygulamaları, çocukların içsel kontrol geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Maccoby, 1992: 1006-1017).

Eşlerin maneviyatlarının onların problem çözme davranışları üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada, çiftlerin ilişkilerini oluşturmak, sürdürmek ve dönüştürmek için kullandıkları çeşitli manevi pratikleri de ifade eden ilişki maneviyatlarının çatışmaları ele alma şekilleriyle ilişkili olduğu, eşlerin manevi inanç ve uygulamalarının davranışlarını önemli şekilde etkilediği bulgulanmıştır (Mahoney, 2010). Eşlerin ilişki maneviyatlarının onların ve eşlerinin problem çözme davranışlarıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Evliliklerinde kutsal yönlerin oldu-

ğuna inanan kadınların bu tutumlarının kendilerinin ve eşlerinin problem çözme davranışlarını olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Eşler arasında paylaşılan değerler ve inançların varlığı, çatışmaları daha iyi ele almalarını sağlamış, özellikle kadınlar eşleriyle evliliğin kutsallığına ilişkin ortak manevi inançlara sahip olduklarında daha olumlu problem çözme davranışları göstermişlerdir (Rauer & Volling, 2015: 239–249).

Dinsel ve manevi başa çıkmanın çiftler arasındaki ilişkinin işlevselliği için etkili olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalar incelendiğinde eş için dua etme, manevi yakınlık ve evliliğin kutsal görülmesinin evliliklerin güçlendirilmesinde etkili olduğu saptanmıştır (Mahoney & Cano, 2014: 583–586). İncelenen çalışmalarda maneviyatın eşlerin aralarındaki problemleri çözmelerini olumlu yönde etkilediği ve eşler tarafından zorluklarla başa çıkma mekanizması olarak kullanılabilirdiği anlaşılmaktadır. Yapıcı (2018) tarafından yapılan yerli bir saha çalışmasında, dindarlığın ve maneviyatın evlilikteki çatışmaların azalmasına katkı sağladığı görülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre dinsel ve manevi değerlerin bireylerin birbirini anlamasını kolaylaştırması ve bireylere sorumluluk duygusu vermesi aracılığıyla çatışmalar üzerinde ve çatışmalar başlamadan önceki süreçte etkili olduğu bulunmuştur. Evli çiftlerle yapılan bir diğer çalışmada ise evliliklerinde manevi yönler paylaşan ve ilahi bir yansımanın olduğuna inanan çiftlerin evliliklerinde daha fazla uyum, yarar ve sözel birliktelik; daha az evlilik çatışması ve sözel saldırı algıladıkları görülmüştür (Mahoney ve ark., 1999). Maneviyatın evlilik ilişkisindeki çatışmaların azalmasına ve eşlerin arasındaki uyumun artmasına katkı sağladığı bulgulanmıştır (Tunç & Totan, 2021: 4).

Maneviyatın ailedeki rolüyle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, araştırmaların daha çok din olgusu üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Maneviyat sıklıkla din kavramıyla birlikte kullanılmaktadır. Ancak maneviyat, din kavramı olmadan da varlığını sürdürebilmektedir (Summermatter ve Kaya, 2017). Dinsel ve manevi konular aileler için önemli olabilir ve her aile bunu kendine özgü yapısıyla ve kendi aile eko-sisteminde farklı şekilde ifade edebilir. Maneviyat, bazı ailelerde dinsel inanç olarak yaşanabilirken bazı ailelerde insanlarla birlik içinde olma duygusu şeklinde ortaya çıkabilir (DeFarin, 1999'den akt. Tunç & Totan, 2021: 16).

Aile psikolojisi alanına ilişkin yukarıdaki bu nitel ve nicel veriler, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleriyle güçlü bir ilişki içindedir. Manevi danışmanlık ve rehberlik, aile içi ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik stratejiler sunarak, aile üyelerinin birbirlerine destek olma kapasitesini artırmaktadır. Manevi danışmanlık ve rehberlik programları, aile

üyelerinin manevi ve duygusal ihtiyaçlarını karşılayarak, aile içi uyumu ve dayanıklılığı artırabilir (krş. Pargament, 2007; Koenig, 2001: 97-109). Bu bağlamda, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin, aile psikolojisi alanındaki saha bulgularıyla uyumlu olarak, aile içi ilişkileri güçlendirmeye ve aile sağlığını desteklemeye yönelik önemli bir araç olduğu sonucuna varılabilir. Bu hizmetlerin, özellikle çocukların duygusal ve psikolojik gelişimini desteklemek amacıyla daha yaygın ve sistematik bir şekilde uygulanması önerilmektedir. Bu makale, aile psikolojisi ile manevi danışmanlık ve rehberlik arasındaki bu güçlü ilişkiyi ortaya koyarak, bu alanların entegrasyonunun aile sağlığı ve çocuk gelişimi üzerindeki olumlu terapötik etkilerini vurgulamaktadır. Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin aile içi ilişkileri güçlendirme ve destekleme konusundaki rolü, bu alanın daha fazla araştırılması ve uygulanması gerektiğini göstermektedir.

Din ve aile arasındaki kopmaz bağ ve bu karşılıklı psiko-teolojik etkileşim, dinin dindar bireylerin evlilik ve aile yaşamlarını düzenlemedeki etkili rolünü vurgulamaktadır. Bu durum, din ve aile konularında yapılan çalışmaların önemini ortaya koymaktadır. Türkiye’de din hizmeti konusundaki kamusal otorite olarak Diyanet İşleri Başkanlığı, ailenin kurulması, sürdürülmesi, korunması ve desteklenmesinde görevli önemli kurumlardan biridir (ayrıca bkz. Arslan, 2021: 1137-1145; Mürsel, 2020: 231-255). Kuruluşundan bu yana, Başkanlık, aileyle ilgili çeşitli çalışmalar yürütmüş ve ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği içinde olmuştur. Türkiye’de seküler kültürün giderek yaygınlaşmasına paralel olarak aile çalışmalarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin önemi giderek artmaktadır. Bu bağlamda, Kılınçer (2023) tarafından yapılan bir çalışmada, aile ve dini rehberlik büro ve merkezlerinin toplumun bu ihtiyacına cevap vermek amacıyla kurulduğu ve işlevsellikleri nedeniyle sayılarının artırıldığı belirtilmiştir.

Konuya ilişkin yukarıda belirtilen bu saha çalışması sonucunda bireylerin, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti almalarının yanı sıra yalnızca fetva sormak, kişisel taleplerini dile getirmek ve yaşadıklarını paylaşmak amacıyla da bürolara/merkezlere başvurdukları gözlemlenmiştir. Başvurular incelendiğinde, en çok aile, evlilik-nikâh-boşanma ve İslam hukukunu ilgilendiren konularla ilgili soruların geldiği görülmüştür. Başvuruların aile ağırlıklı ve geniş bir yelpazede olması, manevi danışmanların mesleki yeterliliklerini ve sunulan hizmetin niteliğini gündeme getirmektedir. Başkanlık tarafından, büro ve merkezlerde görev alan personelin mesleki bilgi ve yeterliliklerini artırmak amacıyla zaman zaman hizmet içi eğitimler ve çalıştaylar düzenlenmektedir. Uzmanların

belli aralıklarla bu eğitimlere katıldığı belirtilmiştir. Araştırma, uzmanların aldıkları hizmet içi eğitimin faydalı olmakla birlikte yetersiz olduğunu göstermektedir. Toplumun ihtiyaçları ve bürolara/merkezlere gösterilen yoğun talep göz önüne alındığında, uzmanların mesleki yeterliliklerini artırmak için daha fazla özel alan formasyonlarını geliştirmeye ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır (Kılınçer, 2023: 193-217; krş. Yıldırım, 2022: 852-871).

Angın ve Altaş (2018) tarafından yapılan bir saha araştırmasında, aile ve dini rehberlik bürolarında danışanlara sunulan hizmetin içeriği manevi danışmanlık ve rehberlik perspektifinden ele alınmıştır. Araştırmanın temel amacı, bu bürolara çeşitli sorunlarla başvuran danışanlarla yürütülen yardım ilişkilerini manevi danışmanlık ve rehberlik açısından incelemektir. Sonuçlar, danışanların çoğunlukla dinsel hükümlere dair bilgi almak amacıyla başvuruda bulunmakla birlikte, psikolojik ve sosyal problemlerini de açık veya örtülü bir şekilde dile getirdiklerini ortaya koymuştur. Bu problemlerin mutsuzluk, çaresizlik, kararsızlık, suçluluk, değersizlik, bitkinlik ve sosyal ortamlardan kaçınma gibi çeşitli semptomatik belirtileri olduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra, büro/merkez görevlilerinin, ideal bir danışma süreci için gerekli bilimsel ve sistemli altyapıya sahip olma konusunda yetersiz kaldıkları bulgulanmıştır. Bulgular, büro görevlilerinin etkin danışmanlık ilişkileri kurmada, danışanların iç görü kazanmalarını ve etkili kararlar almalarını sağlamada yetersiz kaldıklarını, patolojik düzeyde sorunları olan danışanlara yardım edebilmek için gerekli eğitimi almadıklarını, aile ve evlilikle ilgili sorunları çözmede yeterli danışmanlık donanımına sahip olmadıklarını ve diğer yardım meslekleriyle iş birliği yapma ve yönlendirme konusunda koordineli çalışabilecek eğitim ve deneyime sahip olmadıklarını göstermektedir (Angın & Altaş, 2018: 661-689; Angın, 2020: 43-80; krş. Söylev, 2023).

Yukarıdaki konuya ilişkin bu araştırmalar, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sunulan aile ve dini rehberlik hizmetlerinin -özel alan formasyonu eksikliğine rağmen- ailelerin manevi ve psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynadığını göstermektedir (bkz. Güney, 2009: 176-188; Yaman, 2009: 189-201). Aile içi ilişkilerin güçlendirilmesi, empati ve anlayışın artırılması, duygusal dayanıklılığın geliştirilmesi gibi olumlu sonuçlar, bu hizmetlerin etkinliğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular doğrultusunda, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve daha sistematik bir şekilde uygulanması önerilmektedir. Ayrıca, bu hizmetlerin kalitesinin artırılması ve ailelerin bu hizmetlerden daha fazla faydalanabilmesi için koruyucu aile ruh sağlığı kapsamında sürekli eğitim ve gelişim programları düzenlenmelidir.

Alan uzmanlığının derinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de akademi başlıklı özel eğitim kurumlarında ve üniversitelere bağlı araştırma ve uygulama merkezlerinde sertifika programlarının giderek yaygınlaştırıldığı görülmektedir. Mevcut eğitim paradigmasına göre, belirli bir alanda sertifika almak, o alanda bilgi sahibi olunduğunu gösteren nesnel pedago-psikometrik parametrelerden biridir. Bu tür modüler sisteme dayalı eğitim programları, belirli bir konuda uzmanlaşmayı sağlayan, iş hayatı açısından -eğitim alınacak alanın özelliğine göre- yüksek lisans programlarına alternatif olarak değerlendirilmesi gereken ve/veya üniversite eğitiminden sonra alınacak alternatif programlardır. Akademik kariyer hedefi dışında daha çok ilgili alandaki pratik meslek yeterliliğini sağlamayı ve güçlendirmeyi amaçlayan bireylerin katılabileceği bu sertifika programları, saha uygulamalarına dönük pratik değer taşıması nedeniyle oldukça işlevsel bir değere sahiptir.

2007 yılında Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasındaki iş birliği protokolüyle başlayan kurumsal hizmet sürecinde, 'din psikolojisi' yaklaşımı temel alınarak aile ve dini rehberlik büroları ve merkezlerinde çalışacak manevi danışmanların eğitimi hedeflenmiştir. Ancak, bu danışmanların manevi danışmanlık ve rehberlik alan uzmanlığı kapsamında temel ve özel alan eğitimleri, yapısal bir sorun olarak hala ortadadır. Manevi danışmanların yeterli özel alan formasyonuna dayalı eğitim almaları konusunda ciddi eksiklikler gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarındaki bilimsel yetkinliği artırmak amacıyla "reel öncelikler" yaklaşımına uygun şekilde, alanda çalışacak profesyonellerin uzmanlık eğitimi modüler sisteme dayalı sertifikasyon programlarıyla hızla başlatılmalıdır.

Yukarıdaki bu gerçeklikten hareketle, sonraki süreçte "ideal düzeye" ulaşabilmek için kurumsal bir yetiştirme programı veya politikası geliştirilmesi gerekebilir. Dolayısıyla, Türkiye'de aile üzerine çalışacak manevi danışmanların ilk aşamada sertifikalandırılması gerekmektedir. Orta ve uzun vadede ise bu tür sertifika programlarının yanı sıra alanda istihdam edilecek personelin din psikolojisi veya manevi danışmanlık ve rehberlik alanında tezli veya tezsiz lisansüstü programlarını tamamlaması sağlanabilir. Bu metodolojik yaklaşım, aile çalışmalarındaki olası yata ve/veya dikey mobbing pratiklerini minimize etmek açısından da pratik bir değere sahiptir.

Bu makalede, Diyanet İşleri Başkanlığının diyanet-aile çalışmaları

kapsamındaki aile ve dini rehberlik büroları ve merkezlerinde verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tarihsel gelişimi incelenmiş ve bu alandaki danışmanlık hizmetlerinin sınırlılıkları üzerinde durulmuştur. Bu hizmetlerin kalitesini artırmak amacıyla, alanda çalışacak manevi danışmanların temel alan ve özel alan yeterliliklerini artırmaya yönelik din psikoloğu Koç (2024) tarafından bir sertifika programı önerilmiştir. Bu program, Türkiye’de aile çalışmalarında uygulanacak manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini verecek olan manevi danışmanların yeterlilik düzeylerinin sağlanmasında ortak bir formasyon çerçevesinin kullanılması açısından önem taşımaktadır. Bu çerçeve, manevi danışmanların hem teorik bilgi hem de pratik beceriler kazanmasını sağlayarak, hizmet kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunacaktır.

Önerilen bu sertifika programı, manevi danışmanların temel alan yeterliliklerini geliştirirken, aynı zamanda aile çalışmaları alanında uzmanlaşmalarını sağlayacak özel alan yeterliliklerini de içermektedir. Böylece, danışmanların hizmet verdikleri ailelere daha etkili ve kapsamlı bir destek sunmaları hedeflenmektedir. Bu yaklaşımla, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin daha sistematik ve nitelikli bir düzeye getirilmesi, dolayısıyla ailelerin manevi ve psikolojik ihtiyaçlarının daha etkin bir şekilde karşılanması mümkün olabilir.

Aile çalışmalarında manevi yönelimli bir sertifika programı olarak manevi danışmanların temel ve özel alan yeterliliklerini kazandırmayı amaçlayan ‘Aile Çalışmalarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sertifika Programı - [KOAC-MDR]’nın güçlü ve zayıf yönlerine ilişkin değerlendirmeler şu şekilde yapılabilir:

+Güçlü Yönleri:

(a)-Teorik ve pratik bütünleşme bağlamında bu eğitim programı önerisinde, İslam teolojisi, din psikolojisi, klinik psikoloji, sosyal psikoloji ve gelişim psikolojisi literatüründeki teorik bilgiler ile aile çalışmaları ortamındaki mevcut deneyimlere dayalı kurumsal pratikler bütünleştirilmeye çalışılmıştır. Bu sayede, Diyanet İşleri Başkanlığının Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile son olarak 2018 ve 2019 yılında yapmış olduğu iş birliği protokolleri kapsamında sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini verecek olan manevi danışmanların yeterliliklerini güçlendirecek bir yaklaşım ortaya konulmuştur. Bu durum, teorik bilginin uygulamaya geçirilmesini sağlayarak, manevi danışmanların hizmet kalitesini artırmayı hedeflemektedir.

(b)-Modüler sisteme dayalı olarak geliştirilen bu eğitim programındaki 1. ve 2. modüller, temel alan yeterliliğini kazandırmayı amaçladığı için hastane ve huzurevi gibi diğer kurumlarda hizmet verecek manevi danışmanların temel alan yeterliliklerinin kazandırılmasında da kullanılabilir. Bu modüler tabanlı eklemeseli özellik, programın esnek ve uyarlanabilir olmasını sağlamakta, farklı kurumsal ortamlara uyumlu düzeye getirilebilmesine olanak tanımaktadır. Böylece, manevi danışmanların geniş bir yelpazede özel alan yeterliliğine dayalı hizmet verebilmesi mümkün olmaktadır.

+ Zayıf yönleri:

(a) Kurumsal uygulama eksikliği bağlamında bu eğitim programı önerisinin daha önce kurumsal düzeyde uygulanmamış olması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Programın teorik olarak tasarlanmış olması, pratikte uygulanabilirliğinin ve etkinliğinin test edilmemiş olduğu anlamına gelir, bu da potansiyel aksaklıkların ve eksikliklerin önceden belirlenip giderilememesi riskini doğurur.

(b)-Geri bildirimlerin eksikliği kapsamında katılımcı geri bildirimlerinin alınıp söz konusu bu eğitim programının pratik uygulamadan kaynaklanan aksamaların revize edilememiş olması da bir diğer eksiklik olarak yorumlanabilir. Programın etkinliğini artırmak ve güncel eksiklikleri gidermek amacıyla sürekli geri bildirim mekanizması oluşturulmalı ve katılımcı deneyimleri doğrultusunda program içeriğinde düzenlemeler yapılmalıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığının aile ve dini rehberlik bürolarında ve merkezlerinde verilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin sürdürülebilir bir kurumsal gelişim sağlayabilmesi için bazı teorik ve pratik gereklilikler bulunmaktadır. Türk ailesini hedef kitlesi olarak alan bu hizmetlerin, iç ve dış paydaşlarla birlikte etkin bir şekilde yürütülmesi, hizmet kalitesinin artırılmasında kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda sahadaki hizmet kalitesini artırabilmek amacıyla şu önerilerde bulunulabilir:

(i)-Sertifika programlarının gerekliliği: Türkiye'de manevi danışmanlık ve rehberlik eğitimi tarihi (2024) henüz çok yenidir. Diyanet-aile çalışmaları kapsamında görev yapacak manevi danışmanlar, önerilen bu sertifika programını veya ulusal standartlara uygun olarak geliştirilecek benzer sertifika programlarını (minimum 450 saatlik) tamamlayarak temel ve özel alan yeterliliklerini mutlaka sağlamalıdır. Bu sertifika eği-

timi, üniversitelere bağlı olarak alana özgü kurulan araştırma merkezlerinde ve/veya sürekli eğitim merkezlerinde açılacak programlardan alınabilir. Ulusal standartları karşılamayan toplam 450 saatin altındaki sertifika programlarına asla ilgi gösterilmemelidir.

(ii)-Lisansüstü programların artırılması: Alandaki çalışmalarda ideal düzeye erişebilmek için zamana ihtiyaç olduğu açıktır. Bu nedenle, ideal düzeydeki temel ve özel alan yeterliliklerini sağlayabilmek amacıyla, üniversitelerde 'Manevi Danışmanlık ve Rehberlik' alanında tezli ve/veya tezsiz yüksek lisans ve doktora programlarının sayıları hızla artırılmalıdır.

(iii)-Model değişimi ve akademik komisyon: Diyanet İşleri Başkanlığının aile ve dini rehberlik bürolarında veya merkezlerinde verdiği din hizmetleri, klasik vaaz-irşad modeline dayalı din pedagojisi yerine din psikolojisini temel alan manevi danışmanlık ve rehberlik modeline geçişteki zayıf yönler güçlendirilmelidir. Bu model değişimini izlemek ve planlamak için alan uzmanlarından oluşan akademik/bilimsel bir uzman komisyonu kurulmalıdır. Komisyon, kurumsallaşma sürecinin ardından yılda bir kez toplanarak manevi danışmanlardan gelen geri bildirimleri değerlendirip raporlaştırmalıdır. Bu raporlar, kurumsal hafıza oluşturmak ve sonraki çalışmalar için yol haritası belirlemek amacıyla kullanılmalıdır.

(iv)-Kurumlar arası veri paylaşımı ve senkronizasyon: Diyanet İşleri Başkanlığı merkez teşkilatında, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin aylık veri akışının olduğu veri tabanındaki bu veriler, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı veri tabanlarıyla senkronize edilmelidir. Bu uygulama, süreci kısaltacak ve hizmete ilişkin kurumsal hata payını düşürecektir.

(v)-Sağlık Bakanlığı ile iş birliği: Diyanet İşleri Başkanlığı, aile ve dini rehberlik bürolarında/merkezlerinde başlattığı manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının etki alanını artırmak ve yaygınlaştırmak amacıyla özellikle manevi yönelimli koruyucu aile ruh sağlığı konseptinde Sağlık Bakanlığı ile yeni bir iş birliği protokolü imzalamalıdır. Yaşam adresine dayalı belirlenen yereldeki sağlık ocaklarında "manevi danışmanlık ve rehberlik ofisleri" açılarak, buralarda manevi danışmanlar görevlendirilmelidir. Bu türden bir kurumsal uygulama, eş zamanlı olarak söz konusu hizmete erişimi de kolaylaştıracaktır.

(vi)-Yüksek din eğitiminde bölümlleşme: Türkiye'deki yüksek din eğitiminde lisans düzeyinde yeni bir paradigma olarak bölümlleşmeye dayalı bir lisans eğitimi ve dolayısıyla diploma sistemine geçilmelidir. Zira

her alanda çalışan ‘aspirin teolog’ modeli, modern dönemde ortaya çıkan yaşamsal ihtiyaçları karşılamada son derece yetersiz kalmaktadır. Din psikoloğu Koç (2019) tarafından önerilen bölümlenme şu şekildedir: (a) Din Hizmetleri Bölümü: Diyanet İşleri Başkanlığına personel yetiştirmek amaçlı (mevcut ilahiyat lisans programı güncellenerek uygulanabilir). (b) Din Eğitimi ve Öğretimi Bölümü: Milli Eğitim Bakanlığı'na öğretmen yetiştirmek amaçlı (güncellenmiş ve uygulamadan kaldırılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümü revize edilerek uygulanabilir). (c) Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü: Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı gibi kamu hizmeti veren bakanlıklara bağlı olarak ‘manevi sosyal hizmet’ konseptinde yürütülen aile ve dini rehberlik büroları, yetiştirme yurtları, hastaneler, cezaevleri, huzurevleri, üniversiteler ve ordu gibi hizmet birimlerinde çalışacak manevi danışman yetiştirmek amaçlı. Önerilen bu uzmanlık temelinde dayalı bir branşlaşmayla lisans düzeyinde verilen teoloji eğitiminin ön lisans programı kapsamında 1. ve 2. sınıfı ortak içerikli temel alan derslerinden, 3. ve 4. sınıfı ise bölüm temelinde dayalı özel alan derslerinden oluşturulabilir (Sözü edilen bölümlenme önerisi hakkında ayrıntılı bilgi ve bir model önerisi için bkz. Koç, 2019: 59-112).

Kaynaklar

Adak, N. (2015). Toplumun temel yapı taşı: Aile. [çinde] *Kurumlara Sosyolojik Bakış*. (ed. S. Güçlü). İstanbul: Kitapevi Yayınları.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2012). *Gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri ile kamu kurum ve kuruluşlarınca açılacak aile danışma merkezleri yönetmeliği*. 4/9/2012 tarih ve 28401 sayılı Resmi Gazete.

Alkan, C. & Teker, S. (1992). *Eğitimde modüler sistem*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Alkan, C. (1989). Modüler programlama ve Türkiye’de uygulaması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 13-22.

Angın, Y. & Altaş, N. (2018). Aile ve dini rehberlik bürosu görevlilerinin karşılaştıkları psiko-sosyal sorunlara yaklaşımlarının dini danışmanlık ve rehberlik açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 661-689.

Angın, Y. (2020). *Aile ve dini rehberlik bürolarında dini danışmanlık ve rehberlik uygulamaları*. İstanbul: Gece Kitablığı

Arslan, L. (2021). Diyanet İşleri Başkanlığı’nın aileye ilişkin yayınları. [çinde] *Peygamberimiz ve Aile: Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu*. (ss. 1137-1145). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Aybey, S. (2015b). Aile ve dini rehberlik bürolarına gelen sorular ışığında Ege bölgesinde boşanma nedenleri. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 104-126.

Aybey, S. (2015a). Dini danışmanlık bağlamında aile ve dini rehberlik büroları. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 137-152.

Aybey, S. (2016). Boşanma sorunlarında dini danışmanlık ve rehberlik: Diyanet İşleri Başkanlığı örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1447-1455.

Aybey, S. (2017). Aile içi iletişim problemlerinde dini danışmanlığın önemi: Diyanet İşleri Başkanlığı örneği. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 19-33.

Aydemir, M. A. & Tecim, E. (2012). Türk toplumunda aile ve dinin sosyal sermaye potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 43-59.

Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Basic Books.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.

Bruce, S. (2015). Sekülerleşme: Sistemik bir betimleme. [içinde] *Sekülerleşme: Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*. (ss. 25-44). (çev. İ. Çapcıoğlu), ed. M. A. Kirman, İ. Çapcıoğlu. Ankara: Otto Yayınları.

Chicago School of Professional Psychology. (2024). <https://www.thechicagoschool.edu>. (erişim: Ocak, 2024).

Collins, W. A., Maccoby, E. E., Steinberg, L., Hetherington, E. M., & Bornstein, M. H. (2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American Psychologist*, 55(2), 218-232.

Coyle, S. M. (2017). Integrating spirituality in marriage and family therapy training. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 38(1), 142-155.

Çapcıoğlu, İ. (2018). Sekülerleşen toplumda bireyselleşen aile. *Turkish Studies*, 13(2), 19-34.

De Bruijn, E. (1995). Modular vocational education and training in Scotland and the Netherlands: Between specificity and coherence. *Comparative Education*, 31(1), 83-100.

DeFrain, J. (1999). Strong families around the world. *Family Matters*, 53, 6-13.

DİB Aile irşat ve rehberlik büroları çalışma yönergesi. (2010). 19.03.2010 tarih ve 25 sayılı onay. <https://www.diyanet.gov.tr>. (erişim: Aralık 2024).

DİB aile ve dini rehberlik büro veya merkezleri çalışma yönergesi.

(2019). 10/01/2019 tarihli ve 8150 sayılı onay. <https://www.diyamet.gov.tr>. (erişim: Aralık 2024).

DİB Aile ve dini rehberlik büroları çalışma yönergesi. (2015). 23/07/2015 tarihli ve 14480 sayılı onay. <https://www.diyamet.gov.tr>. (erişim: Aralık 2024).

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2022). *Din hizmetleri raporu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. (264 s.).

Duba, J. D. & Watts, R. E. (2009). Therapy with religious couples. *Journal of Clinical Psychology*, 65(2), 210-223.

Eccles, J. S. (1999). The development of children ages 6 to 14. *The Future of Children*, 9(2), 30-44.

Eisenberg, N. & Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. [içinde] *Handbook of child psychology-3: Social, Emotional, and Personality Development*. 5. baskı. (ss. 701-778). Wiley.

Ekşi, H. ve ark. (2020). Manevi danışmanlık uygulama alanları. [içinde] *Manevi yönelimli psikolojik danışma* (ss. 299-340). ed. H. Ekşi. Ankara: Nobel Yayınları.

Flarey, D. (2022a). *Training in christian counseling: Christian counseling with marriage*. American Institute of Healthcare Professionals. <https://aihcp.net>. (erişim: Şubat, 2024).

Flarey, D. (2022b). *Christian counseling certification program: The gift of children to the christian family*. American Institute of Healthcare Professionals. <https://aihcp.net>. (erişim: Şubat, 2024).

Garmezy, N. (1991). Resiliency and vulnerability to adverse developmental outcomes associated with poverty. *American Behavioral Scientist*, 34(4), 416-430.

Glidden, M. (2016). *Culture, religion/spirituality, and marriage: What does the research say?* Azusa Pacific University.

Griffith, B. A. & Rotter, J. C. (1999). Families and spirituality: Therapists as facilitators. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 7(2), 161-164.

Güney, N. (2009). Aile büroları. [içinde] *IV. Din Şurası: Tebliğ ve Müzakereleri*. (ss. 176-188). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Hodge, D. R. (2001). Spiritual interventions in child and family therapy. *Journal of Child and Family Studies*, 10(2), 187-203.

Hoogstraat, T. & Trammel, J. (2003). Spiritual and religious discussions in family therapy: Activities to promote dialogue. *The American Journal of Family Therapy*, 31(5), 413-426.

İlerisoy, M. & Mehmedoğlu, A. U. (2021). Din psikolojisi ve aile çalışmaları. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 4, 69-99.

Johnson, W. B. & Ridley, C. R. (2008). *Pastoral counseling in america: An overview of a growing profession*. New York: Wiley.

Jones, S. L., & Butman, R. E. (1991). *Modern psychotherapies: A comprehensive christian appraisal*. IVP Academic.

Karagöz, S. & Gümüş Böke, E. (2020). *Aile ve dini rehberlik merkezlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kasapoğlu, F. (2017). Psikolojik danışma süreci ve maneviyat: Bir bütünleştirme arayışı. *Hikmet Yurdu*, 1(19), 141-157

Kasapoğlu, F. ve Yabanigül, A. (2017). Marital satisfaction and life satisfaction: The mediating effect of spirituality. *Spiritual Psychology and Counseling*, 3(2), 177-195.

Kaşdibi, A. (2023). Aile ve dini rehberlik bürolarına yapılan başvurular bağlamında ailede ortaya çıkan sorunların analizi: İstanbul örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 845-866.

Kılınçer, H. (2019). Manevi danışmanların aile danışmanlığı hakkındaki algı ve tutumları. [içinde] *Manevi danışmanlık ve rehberlik: Farklı alanlardan araştırma bulguları ve değerlendirmeler* (ss. 99-143). ed. A. Ayten. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Kılınçer, H. (2021). Aile danışmanlığında maneviyat boyutunun önemi. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 263-273.

Kılınçer, H. (2022). Aile, psikoloji ve din: Aile ve dini rehberlik bürosu (adrb) çalışanlarına yönelik psiko-eğitim örneği. *Diyanet İlmi Dergi*, 58(4), 1467-1490.

Kılınçer, H. (2023). Ailelere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik: Aile ve dini rehberlik büroları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 21 (45), 193-217.

Kim, N. & Lambie, G. W. (2018). Burnout and implications for professional school counselors. *Professional Counselor*, 8(3), 277-294.

Koca, A. D. (2017). Satir aile terapisinde manevi içerikli uygulamalar. [içinde] *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat: Kuramlar ve uygulamalar* (ss. 391-414). ed. H. Ekşi. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Koç, M. (2013). Modern bir imkân olarak 'Din Hizmetlerinde Kişisel Gelişim' yaklaşımı: Diyanet İşleri Başkanlığı personeli üzerine uygulmalı bir model önerisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 149-183.

Koç, M. (2019). Yüksek din öğretiminde yeni bir paradigma olarak bölünme: 'Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü' önerisi. *Bahkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 59-112.

Koenig, H. G. (2001). Religion and medicine II: Religion, mental health, and related behaviors. *International Journal of Psychiatry in Medicine*, 31(1), 97-109.

Koenig, H. G., King, D., & Carson, V. B. (2015). *Handbook of religion and health*. Oxford University Press.

Kublay, D. & Oktan, V. (2015). Evlilik uyumu: Değer tercihleri ve öznel mutluluk açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(44), 25-35.

Kusner, K. G. ve ark. (2014). Sanctification of marriage and spiritual intimacy predicting observed marital interactions across the transition to parenthood. *Journal of Family Psychology*, 28(5), 604-614.

Lambert, N. M. & Dollahite, D.C. (2006). How religiosity helps couples prevent, resolve, and overcome marital conflict. *Family Relations*, 55(4), 439-449.

Liberty University. (2024). <https://www.liberty.edu>. (erişim: Ocak, 2024).

Maccoby, E. E. (1992). The role of parents in the socialization of children: An historical overview. *Developmental Psychology*, 28(6), 1006-1017.

Mahoney, A. & Cano, A. (2014). Introduction to the special section on religion and spirituality in family life: Delving into relational spirituality for couples. *Journal of Family Psychology*, 28(5), 583-586.

Mahoney, A. (2010). Religion in families, 1999 2009: A relational spirituality framework. *Journal of Marriage and Family*, 72(4), 805-827.

Mahoney, A., Pargament, K.I., Jewell, T., Swank, A.B., Scott, E., Emery, E., & Rye, M. (1999). Marriage and the spiritual realm: The role of proximal and distal religious constructs in marital functioning. *Journal of Family Psychology*, 13(3), 321-338.

Moran, M. (2024). *Christian and biblical counseling in marriage*. American Institute of Healthcare Professionals. <https://aibcp.net>. (erişim: Şubat, 2024).

Mürsel, C. (2020). Aile ve dini rehberlik bürosu görevlilerinin karşılaştıkları problemlere dini danışmanlık ve rehberliğin katkısı: Bingöl örneği. *Antakiyat*, 3(2), 231-255.

Nelson, J. A. & Kirk, A. M. & Ane, P. & Serres, S. A. (2011). Religious and spiritual values and moral commitment in marriage: Untapped resources in couples counseling? *Counseling and Values*, 55(2), 228-246.

Orallı, L. E. (2006). *T.C. 1982 Anayasası*. İstanbul: Platin Yayınları.

Özkan, H. H. (2005). Öğrenme öğretme modelleri açısından modüller öğretim. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 117-128.

Pargament, K. I. (2007). *Spiritually integrated psychotherapy: Understanding and addressing the sacred*. Guilford Press.

Patterson, J. (2005). Expanding the role of the church in the context of divorce. *Journal of Religion and Family*, 7(1), 115-130.

Peker, H. (2009). Dini danışmanlık bağlamında aile danışmanlığı ve rehberliği: Samsun ve Aydın aile irşat ve rehberlik büroları örneği. [içinde] *IV. Din Şurası: Tebliğ ve Müzakereleri*. (ss. 162-175). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Pollard, J. & Brown, S. T. (2014). *A theology of the family*. The National Center for Family-Integrated Churches.

Rauer, A. & Volling, B. (2015). The role of relational spirituality in happily-married couples' observed problem-solving. *Psychology of Religion and Spirituality*, 7(3), 239-249.

Resmi Gazete. (2014). *Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği*. 17 Haziran 2014 Salı. Sayı: 29033.

Resmi Gazete. (2019). *Ulusal Meslek Standartlarına Dair Tebliğ*. 25 Ekim 2019 Cuma. Sayı: 30929 (Mükerrer).

Richards, P. S. & Bergin, A. E. (2000). *A spiritual strategy for counseling and psychotherapy*. 2. baskı. American Psychological Association.

Sayın, M., Demir, İ. H. ve Ekşi, F. (2019). The relationship of marital satisfaction and life satisfaction with spiritual orientation: The mediating role of sacrifice and sensitivity. *Spiritual Psychology and Counseling*, 4(3), 237-256.

Sezen, A. (2020). Ailede psikolojik ihtiyaç algısı ve manevi değerler. [içinde] *Farklı Yönleriyle İslam'da Aile* (ss. 161-176). ed. Ö. Sabuncu. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Smalley, G. & Trent, J. (2002). *The hidden link between adulthood and childhood religious experiences and marital satisfaction*. Zondervan.

Snarey, J. R. & Dollahite, D. C. (2001). Varieties of religion-family linkages. *Journal of Family Psychology*, 15 (4), 646-651.

Söylev, S. (2023). *Aileye yönelik manevi destek hizmetlerinin aile ve dini rehberlik bürosu personeli tarafından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi.

Spilman, S. K., Neppel, K. T., Donnellan, M. B., Schofield, T. J., & Conger, R. D. (2013). Incorporating religiosity into a developmental model of positive family functioning across generations. *Developmental Psychology*, 49, 762-774.

Stanard, R. P., Sandhu, D. S., & Painter, L. C. (2000). Assessment of spirituality in counseling. *Journal of Counseling & Development*, 78(2), 204-210.

Summermatter, A. ve Kaya, Ç. (2017). An overview of spiritually oriented cognitive behavioral therapy. *Spiritual Psychology and Counseling*, 2(1), 31-53.

Şahin, A. Z. (2017). *Manevi bakım ve danışmanlık: Almanya örneği*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.

Şahin, Y. (2017). Using spiritual genograms in family therapies. *Spiritual Psychology and Counseling*, 3(1), 47-60.

Thompson, R. A. (1999). Early attachment and later development. [içinde] *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (ss. 265-286). ed. J. Cassidy & P. R. Shaver. Guilford Press.

Tunç, B. & Totan, T. (2021). Aile yaşamında maneviyat: Aile psikolojik danışmasında maneviyatın değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 1-20.

Wagner, J. (2012). *Religious therapies in europe: A comparative study*. London: Routledge.

Walsh, F. (1999). Opening family therapy to spirituality. [içinde] *Spiritual Resources in Family Therapy* (ss. 28-58). ed. F. Walsh. New York: Guilford Press.

Walsh, F. (2009). Integrating spirituality in family therapy. [içinde] *Spiritual Resources in Family Therapy*. (ss. 31-61). 2. baskı. ed. F. Walsh. New York: Guilford Press.

Walsh, F. (2012). The spiritual dimension of family life. [içinde] *Normal Family Processes: Growing Diversity and Complexity*. ed. F. Walsh. (4. baskı). New York: Guilford Press.

Werner, E. E. (1993). Risk, resilience, and recovery: Perspectives from the Kauai longitudinal study. *Development and Psychopathology*, 5(4), 503-515.

Wiggins, M. I. (2012). Religion and spirituality in couples and families. [içinde] *The Psychology of Religion and Spirituality for Clinicians Using Research in Your Practice* (ss. 303-329). ed. J. D. Aten & K. A. O'Grady & E. L. Worthington. New York: Routledge Press.

Wilson, B. (2015). Sekülerleşme. [içinde] *Sekülerleşme: Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*. (ss. 9-24). ed. M. A. Kirman & İ. Çapcıoğlu. Ankara: Otto Yayınları.

Yaman, A. (2009). Aile büroları: Arka plan, mevcut durum, sorunlar ve öneriler. [içinde] *IV. Din Şurası: Tebliğ ve Müzakereleri*. (ss. 189-201). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Yapıcı, A. (2018). Eşlerin dinsel algı ve yaşayışına göre evlilikte dindarlık ve maneviyat huzur mu, kusur mu? *Turkish Studies*, 13(2), 79-106.

Yavuzyiğit, N. (2021). Türkiye Diyanet Vakfı'nın aileye yönelik hizmetleri. [içinde] *Peygamberimiz ve Aile: Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu*. (ss. 1149-1153). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Yıldırım, S. & Certel, H. (2021). Dinî danışmanlığa konu olan ailevî bir sorun olarak psikolojik problemler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 100-129.

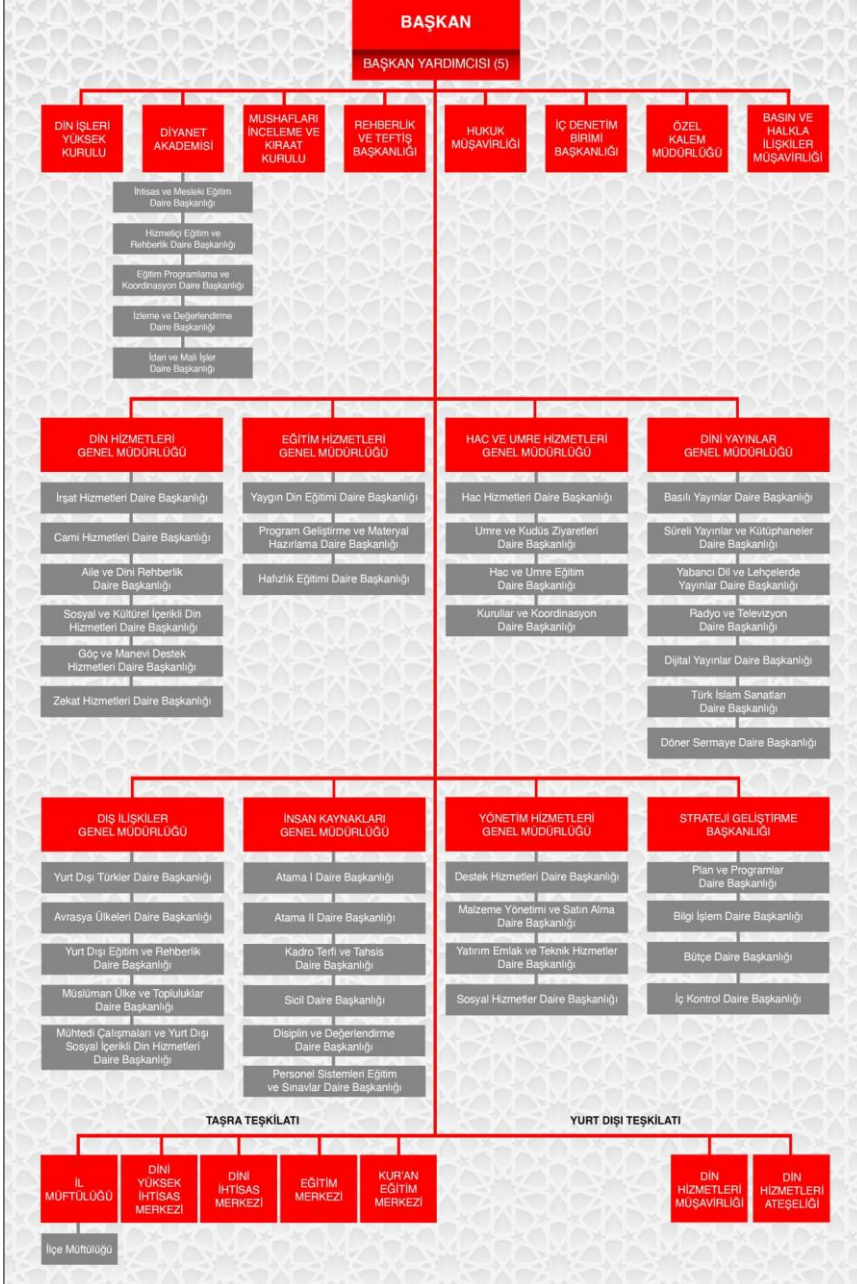
Yıldırım, S. (2022). Multidisipliner perspektiften dini danışmanlık ve rehberlik kapsamında aile danışmanlığı. *Abi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(3), 852-871.

Yıldız, F. (2021). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın aileye yönelik hizmetleri: Aile ve dini rehberlik merkezleri/büroları: Mevcut durum ve gelecek perspektifi. [içinde] *Peygamberimiz ve Aile: Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu*. (ss. 1103-1133). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Yutsyavichene, P. A. (1989). *Theory and practice of modular training*. Kaunas: Shviesa Press.

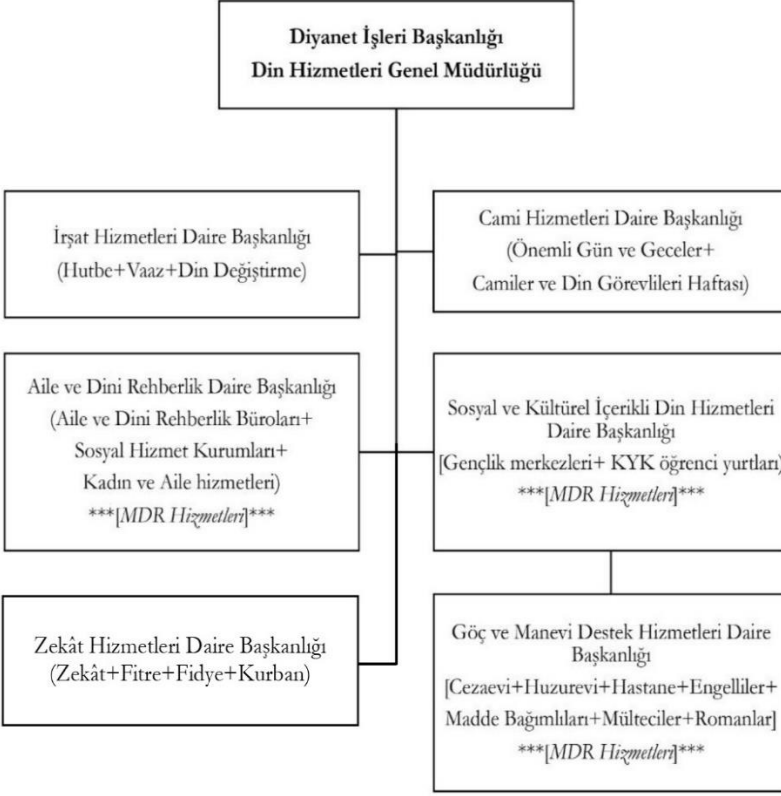
Ekl er

Ek-1:

Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilat şeması
(2024)

Ek-2:

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü hizmet birimleri
(manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin yürütüldüğü müdürlük)
-Güncel kurumsal yapılanma-
(2024)

Ek-3:

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Genel Müdürlüğü
(Koç tarafından önerilen kurumsal yapılanma ve hizmet birimleri)
(2024)

Ek-4:

Diyamet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında yapılan iş birliği protokolleri Protokol Metni-I (2011)

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İLE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI ARASINDA İŞBİRLİĞİ PROTOKOLÜ

Amaç ve Kapsam

MADDE 1- Protokol ile; aile yapısının ve değerlerinin korunması, gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlamak üzere ailenin güçlendirilmesi, aileyi ve aile içinde bireyi tehdit eden problemler hakkında toplumun duyarlı kılınması, koruyucu önleyici sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılması, aile, kadın, çocuk, genç, yaşlı ve özürli bireylerin bilinçlendirilmesi ile sosyal destek sistemlerinin güçlendirilerek problemlerin çözümüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Protokol, belirtilen amaçlar doğrultusunda Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasındaki işbirliği esaslarını kapsamaktadır.

Tanımlar

MADDE 2- Protokolde geçen "Bakanlık" Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığını, "Başkanlık" Diyanet İşleri Başkanlığını ifade eder.

Sorumluluk

MADDE 3- Bu Protokolün yürütülmesinde taraflar eşit derecede yetkili ve sorumludur.

Yasal Dayanak

MADDE 4- Protokolün dayanağı, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve 633 sayılı Aile Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamedir.

İşbirliği Konuları

MADDE 5- Bakanlık ve Başkanlık, aşağıda belirtilen hususlarda işbirliği yaparlar:

a) Aile ile ilgili problemleri tespit ederek bu problemlerin çözümü amacıyla; ailelere yönelik eğitim, danışmanlık ve sosyal hizmet modelleri geliştirmek, bu modellerin uygulamasına yönelik öneriler ortaya koymak ve aile eğitimi ve danışmanlığının içeriğinin belirlenmesinde ortak çalışmalar yapmak.

b) Türk aile yapısının karakteristik özelliklerini ortaya koymak, bu yapıda meydana gelen değişimleri tespit ederek toplumsal etkilerini belirlemek amacıyla yurtiçinde ve yurtdışında araştırma, yayın ve değerlendirme konularını belirlemek ve bu alanda çalışan Bakanlık ve Başkanlık personeline yönelik ortaklaşa yapılacak eğitim programları hazırlamak, seminerler düzenlemek.

c) Aile bireylerinin sorumluluk bilinci kazanmalarını ve karşılaştıkları olay ve olgulara sağlıklı tepkiler verebilmelerini sağlamak amacıyla onları psikolojik, sosyolojik, ekonomik,

hukuki kültürel ve dini konularda bilgilendirecek, dinin yanlış onaylayıcı bir referans olarak kullanılmamasını önleyecek, aile değerlerinin korunması, ailede rol paylaşımı, aile içi şiddet, çocuk yetiştirme, ev ekonomisi gibi konularda bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerini yürütecek görevliler için eğitim programları düzenleyerek uygulamak ve gerekli materyalleri hazırlamak.

ç) Ailelerin parçalanmasına yol açan göç, boşanma, aile içi ihmal ve istismar ebeveynlerin ölümü, ekonomik güçlükler, sağlık gibi nedenlerin aile fertleri, özellikle de çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini en az seviyeye indirmek, bu fertlerin toplumda sağlıklı ve başarılı bireyler olarak var olabilmelerini sağlamak üzere toplumsal bütünleşme, psiko-sosyal destek, eğitim ve istihdam konularında ihtiyaç duyulması halinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile kısa ve uzun vadede işbirliği yapmak ve ortaklaşa projeler hazırlamak.

d) Ailelerin çocukları ile sağlıklı ilişki kurmaları, koruyucu ailelik, çocuk hakları, çocuk ihmal ve istismarının önlenmesi, çocukların suça yöneltilmemeleri, çocukların sokakta çalıştırılmamaları, sokakta bekleyen tehlikeler, çocukların küçük yaşta evlendirilmemeleri, töre cinayetleri, kadının insan haklarının geliştirilmesi, kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi, sorun çözme kapasitelerinin artırılması gibi konularda toplumda bilinç ve duyarlılığın artırılması amacıyla çeşitli faaliyetler yapmak.

e) Bakanlığa bağlı kuruluşlarda öncelikle millî ve dinî günler olmak üzere çeşitli zamanlarda ahlakî, dinî ve millî duyguları geliştirmeye yönelik ortak faaliyetler yapmak.

f) Başkanlık yayınlarının imkânlar ölçüsünde, Bakanlığa bağlı kuruluşlarda bulunan kütüphanelere ücretsiz olarak verilmesine yardımcı olmak. Bakanlık yayınlarının Başkanlığa ve ilgili birimlerine ücretsiz olarak verilmesine yardımcı olmak.

g) Protokolün amaçları doğrultusunda televizyon ve radyo programları yapmak; sosyo-kültürel içerikli kampanyalar açmak; konferans, panel, sempozyum, seminer vb. toplantılar düzenlemek.

h) Başkanlık tarafından yürütülen hutbe, vaaz ve benzeri faaliyetlerden işitme engellilerin yararlandırılmasına katkı sağlamak üzere, camilerde işaret dili tercümanı bulundurulmasına yönelik ortak çalışma yürütmek.

ı) İbadethanelerin özürlüler için erişilebilir ve ulaşılabilir hale getirilmesi konusunda ortak çalışma yapmak.

Personel Görevlendirilmesi ve Uygulama

MADDE 6- Bakanlığa bağlı kuruluşlarda görevlendirilen Başkanlık personeline ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde Bakanlık tarafından ek ders ücreti ödenir.

Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra, öngörülen hizmetlerin yürütülebilmesi için ortak faaliyet ve çalışma programı hazırlanır. Periyodik aralıklarla değerlendirilerek raporlanır.

Değişiklik

MADDE 7- Taraflardan biri Protokolde değişiklik yapmak istediği takdirde, bu önerisini yazılı olarak karşı tarafa bildirir. Protokol değişiklikleri, Bakanlık ve Başkanlığın müşterek kararı ile gerçekleştirilir.

Protokolün Süresi

MADDE 8- Protokol herhangi bir süre ile sınırlanmamıştır. Taraflardan birinin en az bir ay öncesinden diğer tarafa gerekçelerini de içerecek şekilde yazılı olarak bildirmesi suretiyle ya da yazılı mutabakat sağlanması durumunda Protokol sona erer.

Uyuşmazlıkların Çözümü

MADDE 9- Bu Protokol hükümlerinin uygulanmasından dolayı taraflar arasında çıkabilecek uyuşmazlıklar karşılıklı görüşme yoluyla çözümlenir.

Yürürlük

MADDE 10- Diyanet İşleri Başkanlığı ile kapatılan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü arasında akdedilen 26/2/2007 tarihli işbirliği Protokolü, Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü arasında akdedilen 13/3//2008 tarihli işbirliği Protokolü, işbu Protokolün imzalandığı tarihte yürürlükten kaldırılmıştır.

İmza tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olan işbu Protokol, iki nüsha halinde düzenlenmiş ve **26.10./2011** tarihinde imzalanmıştır.

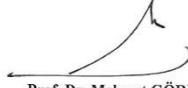

Bekir BOZDAG

Başbakan Yardımcısı

Fatma ŞAHİN

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı

Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ

Diyanet İşleri Başkanı

Protokol Metni-II (2018)

T.C.
**AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER
BAKANLIĞI İLE
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
ARASINDA İŞBİRLİĞİ PROTOKOLÜ**

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Yasal Dayanak ve Tanımlar

Amaç ve Kapsam

MADDE 1 – (1) Bu Protokol ile; ailenin kurulması, aile yapısının ve değerlerinin korunması, gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlamak üzere ailenin güçlendirilmesi, aileyi ve aile içinde bireyi tehdit eden problemler hakkında toplumun duyarlı kılınması, aile, kadın, çocuk, genç, yaşlı ve engelli bireyler ile toplumun sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan diğer kesimlerinin yaşadıkları sorunlara ve bu kapsamda sunulan koruyucu ve önleyici sosyal hizmetlere yönelik bilinç ve farkındalıklarının artırılması ile sosyal ve manevi destek hizmetlerini güçlendirmeye yönelik ortak çalışmalar yapılarak problemlerin çözümüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

(2) Protokol, belirtilen amaçlar doğrultusunda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasındaki işbirliği esaslarını kapsamaktadır.

Yasal Dayanak

MADDE 2 – (1) Protokolün dayanağı, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'dur.

Tanımlar ve Kısaltmalar

MADDE 3 – (1) Protokolde geçen;

AEP: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile Eğitim Programını,

Bakanlık: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığını,

Başkanlık: Diyanet İşleri Başkanlığını,

Kurum/Kuruluş: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının taşra teşkilatında hizmet verdiği birimlerini,

Müftülük: İl/İlçe Müftülüklerini,

Müdürlük: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerini,

Sosyal Hizmet Merkezi (SHM): Sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirilmesi, çocuk, genç, kadın, erkek, engelli, yaşlı bireylere ve ailelerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık odaklı sosyal hizmetlerin, hizmete erişim kolaylığı esasıyla bir arada ve gerektiğinde kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler ile işbirliği içinde sunulduğu, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı merkezlerini,

gm.

DE

İfade eder.

İKİNCİ BÖLÜM
Taraflar ve Sorumluluk

Taraflar

MADDE 4 – (1) Bu Protokolün tarafları, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığıdır.

Sorumluluk

MADDE 5 – (1) Bu protokolün yürütülmesinde taraflar eşit derecede yetkili ve sorumludur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Ortak Hükümler ve Tarafların Yükümlülükleri

Ortak Hükümler

MADDE 6 – (1) Ailenin kurulması, güçlendirilmesi, aile içi iletişimin artırılması, aile bireylerinin sorun çözüme kapasitelerinin geliştirilmesi, koruyucu ailelik gibi konularda toplumsal bilinç ve duyarlılık sağlamak amacıyla ortak çalışmalar yapmak.

(2) Aileyi tehdit eden her türlü problemin çözümü konusunda inisiyatif olarak ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları ile ortak çalışmalar yapmak.

(3) Kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadına yönelik şiddetle mücadele, töre cinayetleri gibi konularda ortak çalışmalar yapmak.

(4) Çocuk hakları, çocuk ihmal ve istismarı, çocuğa yönelik şiddetle mücadele, çocuklara yönelik sanal ve gerçek tehlikeler, erken yaşta evlilikler gibi konularda toplumsal bilinç ve duyarlılığın artırılması amacıyla içeriğinin ortaklaşa belirlendiği çalışmalar yapmak.

(5) Hizmet sunulan kesimlere yönelik eğitim programlarında kullanılmak üzere Başkanlıkla birlikte yeni bir eğitim modülü ve içeriklerini hazırlamak.

(6) İşbirliği alanlarında eğitim, dini rehberlik ve sosyal hizmet modelleri geliştirmek.

(7) Kurum bakımı altındaki çocukların aile sıcaklığına eşdeğer ortamda bakımlarını sağlayabilmek için ortak çalışmalar yapmak.

(8) Bakanlığa bağlı kuruluşlarda ahlaki, dini ve milli duyguları geliştirmeye yönelik değerler eğitimi ve dini rehberlik faaliyetleri ile dini ve milli günlerde ortak faaliyetler yapmak.

(9) Afet ve acil durumlar başta olmak üzere olağanüstü hallerde bireylere ve gruplara sağlanan psiko-sosyal ve manevi destek çalışmalarını ortak yürütmek.

(10) Aile yapısı hakkında araştırmalar yapmak üzere yurtiçinde ve yurtdışında eğitim ve proje destekleri sağlamak.

m.

2

DE

(11) Kurum bakımı altında olan engelli bireylerin, yaşlı, kadın ve çocuk ile şehit yakını ve gazilerin belirlenecek kriterler çerçevesinde umre organizasyonlarına katılımını sağlamak.

(12) Başkanlık tarafından yürütülen hutbe, vaaz vb. faaliyetlerden işitme engellilerin yararlandırılmasına katkı sağlamak üzere, camilerde işaret dili tercümanı bulundurulmasına yönelik ortak çalışma yürütmek.

(13) Başkanlığa bağlı din hizmeti verilen cami, mescit ve Kur'an Kursu gibi hizmet binalarının engelliler için erişilebilir ve ulaşılabilir hale getirilmesi konusunda çalışmalar yapmak.

(14) Şehit yakını, gaziler ile çocuklarına yönelik psiko-sosyal destek ve manevi destek ziyaretlerini birlikte planlamak.

(15) Bakanlığa bağlı kurum ve kuruluşlar ile hizmetleri bakanlık tarafından koordine edilen Aile Destek Merkezleri (ADEM) ve Sosyal Dayanışma Merkezlerinde (SODAM) koruyucu ve önleyici faaliyetler kapsamında ortak çalışmalar yapmak.

(16) Eğitimler ile ilgili yapılacak ölçme ve değerlendirmelerde kullanılacak ölçek, Bakanlık ve Başkanlık uzmanlarıncı hazırlanacak olup eğitici eğitimleri ve eğitimlere katılacak personele Başkanlık tarafından uygulanmasını sağlamak.

(17) Yürütülen eğitim çalışmalarının etki analizlerinin Başkanlık ve Bakanlık tarafından müştereken yapılmasını sağlamak.

(18) Protokolün sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi ve ortaya çıkacak muhtemel sorunların iyi niyet esasına göre karşılıklı görüşmeler yoluyla çözüme kavuşturulması için Bakanlığın ve Başkanlığın merkez teşkilatlarından ikişer personel görevlendirerek bir İşbirliği Komisyonu oluşturmak.

Tarafların Yükümlülükleri

MADDE 7- (1) Tarafların yükümlülükleri şunlardır:

a) Bakanlığın Yükümlülükleri;

- 1) Başkanlık personeline yönelik düzenlenen hizmet içi eğitim, kurs ve programlarda Bakanlığın çalışma alanlarına ilişkin konularda gerekli bilgi paylaşımında bulunmak ve Bakanlık tarafından alanında uzman personel, materyal ve eğitimci desteği sağlamak.
- 2) Bakanlığa bağlı kurum ya da kuruluşlarda görev yapan meslek elemanlarının (psikolog, sosyolog, sosyal çalışmacı, çocuk gelişimci, öğretmen vb.) Müftülüklerin ilgili çalışmalarını için görevlendirilmelerini sağlamak.
- 3) Bakanlığa bağlı kurum ve kuruluşlarda (İl Müdürlükleri, SHM vb.) görevlendirilen Başkanlık personelinin yapacağı etkinliklerde ihtiyaç duyulan materyal ve teknik desteğin kurum veya kuruluş müdürlüklerince sağlanması hususunda gerekli tedbirleri almak.
- 4) Başkanlığın işaret dili tercümanı ihtiyacının karşılanması konusunda destek sağlamak.

5) 13 Eylül 2014 tarihli 29118 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan “Sosyal Yardım Verilerinin Kaydedilmesine ve Paylaşılmasına İlişkin Yönetmelik” hükümleri kapsamında karşılıklılık ilkesine göre sosyal yardım verilerini paylaşmak.

6) Bakanlığa bağlı kuruluşlarda görevlendirilen Başkanlık personeline ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde Bakanlık ve/veya Bakanlığın taşra teşkilatı tarafından ek ders ücreti ödenmesini sağlamak.

7) Bakanlık yayınlarının, Başkanlığın ilgili birimlerine ücretsiz olarak gönderilmesini sağlamak.

b) Başkanlığın Yükümlülükleri;

1) Bakanlığın yürüttüğü program ve projelere sorumluluk alanları çerçevesinde katkı sağlamak.

2) Bakanlığa bağlı kuruluşlarda manevi destek ve dini rehberlik hizmeti sunmak.

3) Aile içi iletişim, ailede rol paylaşımı, aile içi şiddet, çocuk eğitimi, çocuk yaşta evlilikler gibi konularda dini bilgilendirme ve eğitim faaliyetleri düzenlemek.

4) Bakanlığın sosyal hizmet modellerinden yararlanan çocuklar başta olmak üzere tüm aile, kadın, genç, yaşlı ve engellilere dini ve millî değerlerimizi tanıtmak üzere etkinlikler düzenlemek.

5) Manevi rehberlik hizmetini, belirlenen mesteki yeterliliklere sahip personel marifetiyle her bir kuruluş için ayrı ayrı düzenleyerek bir standart çerçevesinde sunmak.

6) Başkanlığa görevlendirilen personel tarafından Bakanlığa bağlı kuruluşlarda haftada en az iki saat ders verilmesini sağlamak.

7) İlgili kuruluşlarda çalışan Bakanlık personelinin hizmet içi eğitimlerinde din ve değerler eğitimi konularında eğitimi görevlendirmek ve materyal desteği sağlamak.

8) Bakanlık yayınlarının, Bakanlığa bağlı kuruluşlarda bulunan kütüphanelere ücretsiz olarak gönderilmesini sağlamak.

9) Engellilerin, Bakanlığın sunduğu din hizmetlerine erişimini sağlamak.

10) Göçle gelen ve psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyan aileler ve çocukları ile refakatsiz çocuklara uyum sürecinde dini rehberlik hizmeti vermek.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Değişiklik

MADDE 8 – (1) Taraflardan biri Protokolde değişiklik yapmak istediği takdirde, bu önerisini yazılı olarak karşı tarafa bildirir. Protokol değişiklikleri, Bakanlık ve Başkanlığın müşterek kararı ile gerçekleştirilir.

gö.

DE

Protokolün Süresi

MADDE 9 – (1) Protokol herhangi bir süre ile sınırlanmamıştır. Taraflardan birinin en az bir ay öncesinden diğer tarafa gerekçelerini de içerecek şekilde yazılı olarak bildirmesi suretiyle ya da yazılı mutabakat sağlanması durumunda Protokol sona erer.

Uyuşmazlıkların Çözümü

MADDE 10 – (1) Bu Protokol hükümlerinin uygulanmasından dolayı taraflar arasında çıkabilecek uyuşmazlıklar karşılıklı görüşme yoluyla çözümlenir.

Yürürlük

MADDE 11 – (1) Diyanet İşleri Başkanlığı ile mülga Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü arasında akdedilen 26/02/2007 tarihli işbirliği Protokolü,

Diyanet İşleri Başkanlığı ile mülga Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü arasında akdedilen 13/03/2008 tarihli işbirliği Protokolü,

Diyanet İşleri Başkanlığı ile mülga Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında akdedilen 26/10/2011 tarihli işbirliği Protokolü, işbu Protokolün imzalandığı tarihte yürürlükten kaldırılmıştır.

(2) İmza tarihinden itibaren yürürlüğe giren işbu Protokol, iki nüsha halinde düzenlenmiş ve / / 2018 tarihinde imzalanmıştır.

Zehra Zümrüt SELÇUK

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyanet İşleri Başkanı

Protokol Metni-I (2019)

**KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELEDE
KURUMSAL İŞBİRLİĞİ VE EŞGÜDÜMÜN ARTIRILMASINA DAİR
PROTOKOL**

ŞARAFALAR

MADDE 1- (1) Bu Protokolün tarafları, Adalet Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'dır.

AMAÇ VE KAPSAM

MADDE 2- (1) Bu Protokolün amacı kadına yönelik her türlü şiddetin önlenmesinde işbirliği içerisinde gerekli önlemlerin alınması ve uygulanmasıdır. Protokolün kapsamı, şiddetle mücadelede alınması gereken önlemlerin belirlendiği ve Protokol ekinde yer alan "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Koordinasyon Planı (2020-2021)"nın kurumlararası işbirliği ve eşgüdümle uygulanmasının sağlanmasıdır.

DAYANAK

MADDE 3- (1) Bu Protokol; 07/11/1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 10/07/2018 tarih ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 08/03/2012 tarihli ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun hükümleri uyarınca hazırlanmıştır.

TANIMLAR VE KISALTMALAR

MADDE 4- (1) Bu Protokolda geçen;

- a) **6284 Sayılı Kanun** :6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun
- b) **Bakanlıklar** :Adalet Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığını,
- c) **Başkanlık** :Diyanet İşleri Başkanlığını,
- ç) **Kadına Yönelik Şiddet** :Kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan her türlü tutum ve davranışı,

- d) **Koordinasyon Planı** :Protokolün eki niteliğinde olan kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında protokolün taraflarınca yürütülmesi gereken eylemlerin yer aldığı Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Koordinasyon Planı (2020-2021)'ni,
- e) **Şiddet** :Kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranışı,
- f) **Şiddet mağduru** :6284 sayılı Kanunda şiddet olarak tanımlanan tutum ve davranışlara doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalan veya kalma tehlikesi bulunan kişiyi ve şiddetten etkilenen veya etkilenme tehlikesi bulunan kişileri,
- g) **Şiddet uygulayan** :6284 sayılı Kanunda şiddet olarak tanımlanan tutum ve davranışları uygulayan veya uygulama tehlikesi bulunan kişileri,
- ğ) **Tedbir kararı** :6284 sayılı Kanun kapsamında, şiddet mağdurları ve şiddet uygulayanlar hakkında hâkim, mülkî amir ve kolluk görevlileri tarafından, istem üzerine veya re'sen verilecek tedbir kararlarını,
- h) **Protokol** :Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kurumsal İşbirliği ve Eşgüdümün Artırılmasına Dair Protokolü,
- ifade eder.

TARAFLARIN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

MADDE 5- Bu Protokolde Tarafların münhasır ve ortak yükümlülükleri aşağıda belirtilmiştir:

(1) Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Yükümlülükleri

- a) Kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetle mücadele konularında mevzuatı değerlendirme çalışmaları yapılması ve uygulamadaki aksaklıkların ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirlerin alınması,
- b) Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri ile Kadın Konukevlerinin kurumsal kapasitesinin artırılmasına yönelik gerekli tedbirlerin alınarak şiddetle mücadelede daha etkin hizmet sunumunun sağlanması,
- c) Kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında Protokol taraflarınca verilecek eğitici eğitimi ve diğer eğitim programlarının içeriğinin gözden geçirilmesi, gerekli katkıların sunulması ve gerektiği durumda personel desteğinin sağlanması,
- ç) Kadına yönelik şiddet, şiddetin biçimleri ve yaygınlığı ile kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında program, proje ve araştırmalar yürütülmesi ve yürütülen bu çalışmaların etki analizinin gerçekleştirilmesinin sağlanması,

2

88

73

VE

- d) Kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde hizmet sunan kurumsal hizmet birimlerinin nicelik ve niteliğinin artırılmasının sağlanması,
- e) Kadına yönelik şiddetle mücadelede kamu görevlileri ile vatandaşa yönelik farkındalık artırmaya yönelik yürütülen çalışmaların devamlılığının sağlanması,
- f) Kadına yönelik şiddetle mücadelede etkin işbirliği ve koordinasyonun sağlanması için ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla veri entegrasyonunun sağlanmasına yönelik çalışmaların sürdürülmesi,
- g) Valilikler ve Kaymakamlıklar tarafından Koordinasyon Planı'nda yer alan çalışmaların yürütülmesinde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünce destek sağlanması,
- ğ) Koordinasyon Planında yer alan çalışmaların yürütülmesinde gerekli faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, gerçekleştirilecek faaliyetlerde Protokolün tarafları arasında gerekli işbirliği ve koordinasyonun sağlanması,

(2) Adalet Bakanlığı'nın Yükümlülükleri

- a) 6284 sayılı Kanun kapsamında mevcut Genelgenin gözden geçirilmesi, güncellenmesi ve ilgili birimlere duyurulması,
- b) Aile Mahkemelerinin 6284 sayılı Kanun kapsamında uzmanlaşmasına, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinin vakaya özgü raporları ile Mahkemelerin daha etkin faaliyet göstermesine yönelik gerekli tedbirlerin alınması ve çalışmaların yapılması,
- c) Kadınların adalete erişimlerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalarda Barolarla işbirliği ve koordinasyonun sağlanması,
- ç) Konusunda uzman eğitimciler tarafından karar mercilerine yönelik belirli periyodlarla eğitimler verilmesi,
- d) Koordinasyon Planında yer alan çalışmaların yürütülmesinde gerekli faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, gerçekleştirilecek faaliyetlerde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile işbirliği ve koordinasyonun sağlanması,

(3) İçişleri Bakanlığı'nın Yükümlülükleri

- a) Kadına yönelik şiddetle mücadelede, 81 il teşkilatının kurumsal sorumluluklarının duyurulmasının sağlanması,
- b) 6284 Sayılı Kanun kapsamında uygulamadaki aksaklıkların ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirlerin alınması,
- c) Kolluk birimleri tarafından şiddet mağdurunun şiddete maruz kalma riskini değerlendirmek üzere yapılan çalışmaların ve kullanılan materyallerin geliştirilmesi,
- ç) Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde kurumsallaşan Aile İçi Şiddetle Mücadele Şube Müdürlüğü ile polis merkezlerinde konuya ilişkin eğitim almış personel

görevlendirilmesinin sağlanması ve bu alanda çalışan personele belirli periyodlarla ihtiyaç duydukları eğitimlerin verilmesinin sağlanması,

- d) Jandarma Genel Komutanlığı Çocuk ve Kadın Kısım Amirliği ile Jandarma Karakollarında konuya ilişkin eğitim almış personelin görevlendirilmesinin sağlanması ve bu alanda çalışan personele belirli periyodlarla ihtiyaç duydukları eğitimlerin verilmesinin sağlanması,
- e) Kadına yönelik şiddetle mücadelede etkin işbirliği ve koordinasyonun sağlanması için ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla veri entegrasyonunun sağlanmasına yönelik çalışmaların sürdürülmesi,
- f) Hâlihazırda yürürlükte olan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İl Eylem Planlarının her ilde etkin uygulanması ve takibinin yapılmasında Valiliklerin aktif görev almasının sağlanması,
- g) Koordinasyon Planında yer alan çalışmaların yürütülmesinde gerekli faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, gerçekleştirilecek faaliyetlerde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile işbirliği ve koordinasyonun sağlanması,

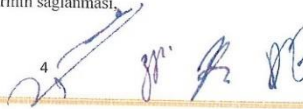
(4) Milli Eğitim Bakanlığı'nın Yükümlülükleri

- a) Rehberlik öğretmenlerine ve diğer öğretmen ve yöneticilere verilecek eğitimlerde ilgili tüm İl Millî Eğitim Müdürlüklerinin aktif olarak görev almasına yönelik tedbirlerin alınması,
- b) Eğitim yer ve zamanının gerekli durumlarda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ile işbirliğinde belirlenmesi,
- c) Konuya ilişkin çalışmalarda aktif olarak yer alan ve rol model olan öğretmenlerin ödüllendirilmelerine yönelik uygulama başlatılması,
- ç) Koordinasyon Planında yer alan çalışmaların yürütülmesinde gerekli faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, gerçekleştirilecek faaliyetlerde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile işbirliği ve koordinasyonun sağlanması,

(5) Sağlık Bakanlığı'nın Yükümlülükleri

- a) Kadına yönelik şiddetle mücadelede, ilgili mevzuat çerçevesinde kurumsal sorumluluklarının duyurulmasının sağlanması ve uygulamadaki aksaklıkların ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirlerin alınması,
- b) Kadına yönelik şiddet ve istismar gibi konularda özel hizmet modeli oluşturulması; çocuğa yönelik şiddet ve istismar gibi konularda Çocuk İzlem Merkezlerinin sayısının artırılması ve niteliğinin geliştirilmesi,
- c) Şiddet uygulayan ya da uygulama ihtimali bulunan kişilere yönelik 6284 sayılı Kanunda yer alan tedavi tedbirlerinin uygulanmasının ve tıbbi bir endikasyonun bulunması durumunda tıbbi rehabilitasyonlarının sağlanması,

4

- ç) Kadına yönelik şiddet mağdurlarına hizmet sunan personele yönelik olarak düzenli eğitimlerin verilmesi,
- d) Koordinasyon Planında yer alan çalışmaların yürütülmesinde gerekli faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, gerçekleştirilecek faaliyetlerde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile işbirliği ve koordinasyonun sağlanması,

(6) Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yükümlülükleri

- a) Vatandaşlara ulaşmada Başkanlık taşra personelinin etkin şekilde faaliyetlerini sürdürmesinin sağlanması,
- b) Hutbe ve vaazlarda, kadına yönelik şiddetle mücadelenin vurgulanması,
- c) Kadına yönelik şiddetle mücadelede farkındalık artırmaya yönelik yürütülen plan ve projelerin devamlılığının sağlanması,
- ç) Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunan personelin kadına yönelik şiddetle mücadeleye ilişkin farkındalık çalışmalarında etkin rol alması,
- d) Koordinasyon Planında yer alan çalışmaların gerçekleştirilmesi hususunda, gerekli görüldüğü durumlarda, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile işbirliği ve koordinasyonun sağlanması,

(7) Ortak Yükümlülükler

- a) Kadına yönelik şiddetle mücadelede "Sıfır Tolerans" ilkesi doğrultusunda gerekli hukuki, idari ve mali tedbirlerin alınması,
- b) Koordinasyon Planının uygulanması konusunda merkezi ve yerel düzeyde gerekli her türlü çalışmanın gerçekleştirilmesi,
- c) Kadına yönelik şiddetle mücadele çalışmalarında etkin işbirliği ve koordinasyonu teminen Protokolün tarafı olan kurumlar başta olmak üzere ilgili tüm taraflar ile gerekli işbirliğinin sağlanması,
- ç) Koordinasyon Planı gereğince yürütülecek çalışmalar kapsamında düzenli olarak izleme ve değerlendirme yapılması, uygulamaların sonuçlarının değerlendirilmesi ve raporlanmasının sağlanması,
- d) Protokol kapsamındaki faaliyetlerin yürütülmesi, iş ve işlemlerin gerçekleştirilmesini izlemek amacıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinasyonunda gerçekleştirilecek koordinasyon toplantılarına katılım sağlanması.

PROTOKOLÜN SÜRESİ, İLAVE HÜKÜMLER VE DEĞİŞİKLİKLER

MADDE 6- (1) Bu Protokol 31/12/2021 tarihinde sona erer.

(2) Taraflardan biri Protokolde değişiklik yapmak istediği takdirde, bu önerisini yazılı olarak taraflara bildirir. Protokol değişiklikleri, tarafların müşterek kararı ile gerçekleştirilir.

5
Jr. B1 DE

PROTOKOLÜN FESHİ

MADDE 7- (1) Protokol süresi sona ermeden tarafların ortak kararıyla veya taraflardan birinin Protokol süresinin bitiminden önce taraflara gerekçeleri yazılı olarak bildirmesi koşuluyla, Protokol feshedilebilir. Protokolün feshi halinde, fesih tarihinden önce başlatılmış olan çalışmalar, Protokol hükümleri çerçevesinde sonuçlanıncaya kadar sürdürülür.

ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ

MADDE 8- (1) Taraflar, bu Protokolün uygulanmasından doğacak uyuşmazlıkları iyi niyet çerçevesinde karşılıklı uzlaşarak işbirliği ruhu ile çözerler.

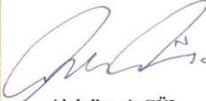
YÜRÜTME

MADDE 9- (1) Bu Protokol hükümlerini, Bakanlıklar ve Başkanlık birlikte yürütür.

YÜRÜRLÜK

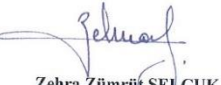
MADDE 10- (1) Bu Protokol 10 (on) Madde, 6 (altı) sayfa ve ekli Koordinasyon Planından ibaret olup tarafların karşılıklı olarak imzalamasına müteakip yürürlüğe girer.//...../2019

ADALET BAKANLIĞI

Abdulhamit GÜL
Adalet Bakanı

**AİLE, ÇALIŞMA VE
SOSYAL HİZMETLER
BAKANLIĞI**

Zehra Zümrüt SELÇUK
Aile, Çalışma ve Sosyal
Hizmetler Bakanı

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

Süleyman SOYLU
İçişleri Bakanı

**MİLLİ EĞİTİM
BAKANLIĞI**

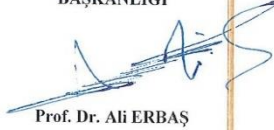
Ziya SELÇUK
Milli Eğitim Bakanı

SAĞLIK BAKANLIĞI

Dr. Fahrettin KOCA
Sağlık Bakanı

**DİYANET İŞLERİ
BAŞKANLIĞI**

Prof. Dr. Ali ERBAŞ
Diyaret İşleri Başkanı

Ek-5:

Diyanet İşleri Başkanlığı Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi (2015)

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI AİLE İRŞAT VE REHBERLİK BÜROLARI ÇALIŞMA YÖNERGESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

MADDE 1- (1) Bu Yönerge'nin amacı, il ve ilçe müftülükleri bünyesinde açılan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının ve bu bürolarda görev alan personelin görev ve yetkileri ile çalışma usul ve esaslarını düzenlemektir.

Kapsam

MADDE 2- (1) Bu Yönerge, bünyesinde Aile İrşat ve Rehberlik Büroları bulunan il ve ilçe müftülüklerini ve Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarını kapsar.

Dayanak

MADDE 3- (1) Bu Yönerge, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun'a dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 4- (1) Bu Yönerge'de geçen;

- a) Başkanlık : Diyanet İşleri Başkanlığını,
 - b) Büro : Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarını,
 - c) Daire Başkanlığı : Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığını,
 - ç) Müftülük : İl ve ilçe müftülüklerini,
- ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Amacı

Büronun amaçları

MADDE 5- (1) Büronun amaçları;

- a) Toplumumuzun aile hakkında dinî açıdan doğru bilgilendirilmesini sağlamak,
- b) Aile yapısının korunmasına katkıda bulunmak,
- c) Halkımızın özellikle aile ve aile bireyleri ile ilgili dinî içerikli soru ve sorunlarının çözümüne katkı sağlamak,
- ç) Gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar yapmaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Açılışı

Büronun açılışı

MADDE 6- (1) Bürolar Başkanlıkça, ihtiyaçlar dikkate alınarak, gerekli görülen il ve ilçelerde açılır.

(2) Büro, illerde il müftülüğünün teklifi valiliğin inhası üzerine Başkanlıkça, ilçelerde ise il müftülüğünün teklifi üzerine valilik onayı ile açılır. İlçelerde açılan büroların sorumluluğu da il müftülüklerine aittir.

(3) Bürolar, açılış izni alınmadan faaliyete geçmez.

(4) Büroların tefrişi müftülüklerce yapılır. Bürolara; internet erişimi sağlanarak e-posta hattı ve aile hattı kurulur.

(5) Büro girişlerinin uygun bir yerine "Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu" levhası asılır.

Büroda görev alacak personel

MADDE 7- (1) Bürolarda;

a) Dini yüksek okul mezunu, Başkanlıkça yapılan ve bu amaçla açılan hizmet içi seminerine katılmış vaiz, murakıp, din hizmetleri uzmanı, din eğitimi uzmanı ve Kur'an kursu öğreticileri görevlendirilir.

b) Bu maddenin (a) bendinde sayılanlardan unvanca yüksek olan biri, müftülük ve çalışanlar arasında koordinasyonu sağlamak, büronun iş ve işlemlerini yürütmek ve büroyu yönetmek üzere koordinatör olarak görevlendirilir. Koordinatör il müftü yardımcısına bağlı olarak çalışır.

c) Kadın ve aile konularında akademik çalışma yapanlara öncelik verilir.

ç) Diksiyonu düzgün, kolay iletişim kurabilecek yeteneğe sahip, konuşma kurallarını bilen personel tercih edilir.

d) Bürolarda ihtiyaç olması hâlinde din görevlilerinden de yararlanılır.

(2) Bürolarda personel nöbet usulü ile çalışır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Görevleri

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının görevleri

MADDE 8- (1) Büro personeli, başvuru sahipleriyle telefonla ya da yüz yüze görüşme yapar.

Görüşme sırasında, hem kişinin hem de bölgenin hassasiyetleri dikkate alınır.

(2) Yapılan görüşmelere ilişkin bilgiler kartekse işlenir, bu kartekslere aylık periyotlarla müftülüklerce daire başkanlığına elektronik ortamda gönderilir. Ayrıca bu bilgiler büroda sistematik bir şekilde arşivlenir.

(3) Büroya başvuran kişilerin sorunları dikkate alınarak gerektiğinde psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve avukat gibi uzmanlara yönlendirir.

(4) Aile ve kadın konusunda, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ulusal/bölgesel kampanya, proje ve eğitimler takip edilir. Büro personelinin bu eğitime katılmaları sağlanır.

(5) Kadın ve aile ile ilgili olarak ulusal/uluslararası kabul edilen gün ve haftalarda etkinlikler yapılır veya yapılması sağlanır. İlgili kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde sempozyum, panel, konferans, drama ve müzik programları gibi sosyal faaliyetler düzenlenir.

(6) Bürolar, buldukları bölgenin aile yapısı ve sorunları konusunda araştırmalar yapar ve arşiv oluşturur.

(7) Kadın, çocuk, genç, yaşlı, özürütüleriyle ilgili konular başta olmak üzere aileyi ilgilendiren alanlarda yapılan araştırma ve yayınlar takip edilir ve arşivlenerek büro için kütüphane oluşturulur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Büroların tanıtımı

MADDE 9- (1) Müftülükler, televizyon ve radyo programları, el ilanı, broşür ve diğer etkinlikler aracılığıyla bünyelerindeki Aile İrşat ve Rehberlik Bürosunu halka tanıtır.

Koordinasyon

MADDE 10- (1) Müftülükler, büroların faaliyetleri ile ilgili olarak daire başkanlığı ile koordineli çalışır.

Büronun kapatılması

MADDE 11- (1) Bu Yönergenin 5 inci maddesinde sayılan amaçlarını kaybeden bürolar açılma usulüne göre de kapatılır.

Yürürlük

MADDE 12- (1) Bu Yönerge onay tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 13- (1) Bu Yönerge hükümlerini Diyanet İşleri Başkanı yürütür.

Diyanet İşleri Başkanlığı
Aile ve Dini Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesi (2019)

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
AİLE VE DİNİ REHBERLİK BÜRO VEYA MERKEZLERİ
ÇALIŞMA YÖNERGESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

MADDE 1- Bu Yönerge'nin amacı, il ve ilçe müftülükleri bünyesinde açılan Aile ve Dini Rehberlik Büro veya Merkezlerinin çalışma usul ve esasları ile buralarda çalışan personelin görev ve yetkilerini düzenlemektir.

Kapsam

MADDE 2- Bu Yönerge, Aile ve Dini Rehberlik Büro veya Merkezlerini ve buralarda çalışan personeli kapsar.

Dayanak

MADDE 3- Bu Yönerge, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun'a ve Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği'ne dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 4- (1) Bu Yönerge'de geçen;
a) Başkanlık : Diyanet İşleri Başkanlığı,
b) Büro : Aile ve Dini Rehberlik hizmetlerinin yürütüldüğü mekânları,
c) Koordinatör: İl/ilçe Aile ve Dini Rehberlik Büro veya Merkezlerinin iş ve işlemlerini koordine etmekle görevli personeli,
ç) Merkez : Aile ve Dini Rehberlik hizmetlerinin yürütüldüğü çok amaçlı mekânları,
d) Müftülük : İl ve ilçe müftülüklerini,
e) Nöbet : Tam gün esası ile sunulan dini rehberliği,
f) Personel : Aile ve Dini Rehberlik Büro veya Merkezlerinde görev yapan personeli,
g) Veri tabanı : Diyanet İşleri Başkanlığı Bilgi Yönetim Sistemi'ni ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Büro veya Merkezlerinin Açılışı, Çalışma Usul ve Esasları

Büro veya Merkezlerin açılması

MADDE 5- (1) Büro veya Merkezlerin açılışında aşağıdaki hususlar gözetilir.
a) Büro veya Merkezler il/ilçenin nüfus, personel istihdamı ve toplumsal yapısı göz önünde bulundurularak halkın kolayca ulaşabileceği yerlerde açılır.
b) Açılması planlanan Büro veya Merkezler il müftülüğünce değerlendirilerek veri tabanındaki form doldurulur ve valiliğin teklifi ile Başkanlığın onayına sunulur.
c) Büro veya Merkezlerde görev yapacak personel için il müftülüğü tarafından valilik onayı alınır.
ç) Başkanlık tarafından açılan Büro veya Merkez ve personel bilgileri il müftülüğü tarafından veri tabanına kaydedilir.
d) İlçelerde bulunan üniversite kampüslerinde açılacak Büro veya Merkezler doğrudan il müftülüğü sorumluluğunda açılır.
e) Müftülüklerce Büro veya Merkezlere ait yazışma ve benzeri iş ve işlemler için yeterince memur görevlendirilir.

f) Açılan Büro veya Merkezler için güvenlik, temizlik vb. konularda TDV, İŞ-KUR gibi kurumlardan personel görevlendirilebilir. Bu personelin ücret ve diğer sosyal hakları ilgili kurumca karşılanır.

g) Büro veya Merkezlerde, başvuru sahiplerinin soru ve sorunlarını rahatlıkla dile getirebileceği şekilde uygun ortam hazırlanır. Büro veya Merkezlere internet erişimi sağlanarak e-posta adresi açılır, aile ve dinî rehberlik telefon hattı kurulur. Aile ve dinî rehberlik hattı, müftülük telefon operatör sisteminde, idari hizmetlerden sonra ilk sırayı alır.

ğ) Müftülüklerce, Büro girişlerine “**Aile ve Dinî Rehberlik Bürosu**”, Merkez girişlerine ise “**Aile ve Dinî Rehberlik Merkezi**” levhası asılır.

(2) Aşağıdaki şartları taşıyan Büroların Merkeze dönüştürülmesi sağlanır.

a) Görüşme Odası

b) Eğitim Salonu

c) Çocuk Oyun Alanı

ç) Kütüphane/Okuma Salonu

d) Mescit

e) WC

(3) Büro veya Merkezin her türlü giderleri müftülüklerce karşılanır.

Büro veya Merkezlerin çalışma usul ve esasları

MADDE 6- (1) Büro veya Merkezlerin çalışma usul ve esasları aşağıda gösterilmiştir.

a) Büro veya Merkezlerde, başvuru sahipleriyle telefonla ya da yüz yüze görüşme yapılır. E-posta yolu ile gelen sorular cevaplandırılır. Görüşmelerde başvuranların kişisel durumu ve bulunduğu yerin sosyo-kültürel özellikleri dikkate alınır.

b) Yapılan başvurulara ilişkin bilgiler veri tabanında bulunan karteks formlarına işlenir, ayrıca bu bilgiler merkezde sistematik bir şekilde arşivlenir. Veri tabanına kayıt yapılırken kesinlikle kişilerin adı, soyadı, vb. kişisel bilgileri istenemez, öğrenilen bilgiler başka bir amaç için kullanılamaz.

c) Büro veya Merkeze başvuran kişilerin sorunları dikkate alınarak gerektiğinde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinin ilgili birimlerine, İl Sağlık Müdürlüklerine, kolluk kuvvetlerine ve adli makamlara yönlendirilir.

ç) Aile, kadın, çocuk, genç ve yaşlılar ile ilgili ulusal/uluslararası kabul edilen gün/haftalarda kamu kurum/kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde sempozyum, seminer, panel, konferans ve kampanya gibi etkinlikler düzenlenir.

d) Büro veya Merkezlerin bulunduğu bölgenin dinî, millî, sosyal ve kültürel yapısı ile bu yapının özelliklerinden doğan fert ve toplum davranışlarını göz önünde bulundurarak ihtiyaca uygun projeler hazırlanır ve Başkanlık onayı alınarak uygulanır. Aile konusunda yürütülen ulusal/bölgesel proje ve eğitimler takip edilir, Büro veya Merkez personelinin bu eğitimlere katılması sağlanır.

e) Çocuk evi, çocuk evleri sitesi, çocuk destek merkezi, kadın konukevi ve huzurevinde koruma ve bakım altında olanlar için hazırlanan Değerler Eğitimi Programları uygulanır.

f) Aileyi ilgilendiren alanlarda yapılan araştırma ve yayınlar takip edilir, Büro veya Merkez için kütüphane oluşturulur.

g) Büro veya Merkez faaliyetlerinde Başkanlıkça hazırlanan görsel ve yazılı materyallerin kullanılması sağlanır.

ğ) Büro veya Merkezler tarafından hazırlanacak yazılı ve görsel yayınlar basılmadan önce incelenmek üzere Başkanlığa gönderilir.

h) Büro veya Merkezler nöbet usulü ile çalışılır. Büro veya Merkezlerde görevlendirilen vaizler için bir nöbet, bir görev sayılır.

ı) Büro veya Merkezlerde görevlendirilen imam-hatipler ve müezzin-kayyımlar o gün için asli görevinden muaf tutulur.

i) Müftülükler, broşür, radyo-televizyon programları vb. araçlarla Büro veya Merkezlerin tanıtımını yaparlar.

j) Müftülükler, merkezlerin faaliyetleri ile ilgili olarak Aile ve Dinî Rehberlik Daire Başkanlığı ile koordineli çalışır.

k) İl/ilçe müftüleri ayda bir koordinatör ve diğer personel ile koordinatörler de 15 günde bir Büro veya Merkezde çalışanlar ile toplantı yaparlar. Toplantıda, geçen sürede karşılaşılan sorunlar ile gelecekte yapılacak iş ve işlemler konusunda görüş alış-verişinde bulunurlar.

Büro veya Merkez kütüphaneleri

MADDE 7- (1) Kütüphanelerde Başkanlık veya Başkanlıkça uygun görülen yayınlar bulundurulur ve eserler demirbaşaya kaydedilir.

Büro veya Merkezlerin görevleri

MADDE 8- (1) Büro veya Merkezlerin görevleri şunlardır.

a) Dini ve milli değerler ışığında evlilik ve aile olma konusunda farkındalık oluşturmaktır.
b) Aile birlikteliğinin sağlam temeller üzerinde kurulmasına ve sürdürülmesine manevi danışmanlık ve rehberlik etmektir.

c) Çeşitli toplumsal risklerle karşılaşan aile bireylerinin güçlendirilmesine katkı sağlamak ve sorunlara çözüm üretmektir.

ç) Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, belediye, STK'lar ve ilgili kuruluşlara ait kurum bakımı altında bulunan kadın, çocuk, yaşlı, genç gibi kesimlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunarak toplumsal uyum süreçlerine katkı sağlamak.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Büro veya Merkez Personelinin Görevlendirilmesi

Büro veya Merkezlerde personel görevlendirilmesinin esasları

MADDE 9- (1) Büro veya Merkezlerin faaliyetlerini planlamak, organize etmek ve uygulamalarını takip etmek üzere Büro veya Merkezde çalışan vaizlerden biri ilgili Müftülüğün teklifi üzerine Başkanlığın onayı ile koordinatör olarak görevlendirilir. İlçe Büro veya Merkezinde koordinatör görevlendirilmesi valilik onayı ile yapılır. Koordinatör, il/ilçe müftüsü sorumluluğunda çalışır.

(2) Büro veya Merkezlerde personel görevlendirilmesinde aşağıdaki esaslara dikkate alınır.

a) Büro veya Merkezlerde vaizler görevlendirilir. Yeterli sayıda vaiz bulunmadığı durumlarda din hizmetleri uzmanı, eğitim uzmanı ile dinî yüksekokul mezunu Kur'an kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzin-kayyim unvanlarındaki personel görevlendirilebilir.

b) Murakıp, fahri Kur'an kursu öğreticisi ve idari kadroda bulunanlar Büro veya Merkezlerde görevlendirilemez.

c) Büro veya Merkezlerde görevlendirilecek personelin; görev alanıyla ilgili konularda bilgi ve tecrübeye, kendisine yöneltilecek dinî soruları cevaplandırma salahiyetine ve iletişim becerisine sahip olması aranır.

ç) Görevlendirmelerde aile, kadın, çocuk, genç ve yaşlılarla ilgili konularda akademik çalışma yapan personele öncelik verilir.

Koordinatörün görevleri

MADDE 10- (1) Koordinatörün görevleri şunlardır.

a) Büro veya Merkezlerin hizmet alanlarıyla ilgili faaliyetleri planlamak ve bu faaliyetlerde görev almak.

b) İlgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği çerçevesinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini koordine ederek takibini yapmak.

c) Büro veya Merkez personelinin nöbetlerini planlamak, il/ilçe müftülüğünce onaylanan nöbet çizelgesinin herkesin görebileceği yere asılmasını sağlamak ve Büro veya Merkezlerden sorumlu amir ile takibini gerçekleştirmek.

ç) Aile, kadın, çocuk, genç ve yaşlı ile ilgili olarak ulusal/uluslararası kabul edilen gün/haftalarda ilgili kamu kurum/kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde sempozyum, panel, konferans ve kampanya vb. etkinliklerin düzenlenmesini sağlamak.

d) Aile ve aile bireyleri ile ilgili konularda yapılan araştırma ve yayınların takibini, Büro veya Merkez personelinin bunlardan haberdar edilmesini, çalışmaların arşivlenmesini ve kütüphane oluşturulmasını sağlamak.

e) Sosyal hizmet kurumlarında manevi destek, panel, seminer, konferans, TV/radyo programları vb. faaliyetlerde görev almak.

f) Haftanın 2 (iki) günü Büro veya Merkezlerde plan, koordinasyon, proje, kurumlar arası iş birliği çalışmalarını yürütmek, diğer 3 (üç) gün ise Büro veya Merkezin görev alanıyla ilgili faaliyetlerde bulunmak.

g) Büro veya Merkez çalışma takvimini oluşturup veri tabanına dönemler halinde kaydını yaparak, Büro veya Merkez personeli tarafından yapılan faaliyetlerin sisteme kaydedilmesini sağlamak ve takibini yapmak.

(2) İl koordinatörleri, ilçelerde bulunan Büro veya Merkezlerin iş ve işlemlerine rehberlik etmekle sorumludur.

Büro veya Merkez personelinin görevleri

MADDE 11- (1) Büro veya Merkez personelinin görevleri şunlardır.

a) Başvuru sahiplerinin aileyle ilgili dini içerikli sorularını cevaplamak.

b) Koordinatörün planladığı faaliyetlerde görev almak.

c) İş ve işlemlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi amacıyla haftanın belli günlerinde nöbet tutmak.

ç) Çocuk evi, çocuk evleri sitesi, çocuk destek merkezi, öğrenci yurdu, huzurevi, kadın konukevi, aile yaşam merkezleri, fabrika vb. mekânlarda ilgili kurumlarla yapılan protokollere bağlı olarak manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetinde bulunmak.

d) Yöneltilen soru/sorunları veri tabanında bulunan karteks formlarına kaydetmek.

(2) Büro veya Merkezlerde görevlendirilen vaizler; mahalli ihtiyaçlar dikkate alınarak müftülüklerce planlanan program çerçevesinde görev alanıyla ilgili haftada en az 5 (beş) görev yapar, Büro veya Merkez çalışma takvimi çerçevesinde üçer aylık dinî rehberlik programı dâhilinde planladığı faaliyetleri veri tabanına kaydeder.

İdari ve mali işlerde görevlendirilen personel

MADDE 12- (1) Büro veya Merkezlerdeki idari ve mali iş ve işlemleri yürütmek, yazışmaları takip ederek arşivlemek, Kur'an kursu öğreticisi ve imam-hatiplerce yapılan nöbet ve faaliyetleri veri tabanına kaydetmek ve verilen diğer görevleri yapmak üzere gerektiği kadar memur/veri hazırlama ve kontrol işletmeni görevlendirilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Son Hükümler

Büro veya Merkezlerin kapatılması

MADDE 13- (1) Büro veya Merkezler, açılma usulüne göre kapatılır.

Yürürlükten kaldırılan yönerge

MADDE 14- (1) 23/07/2015 tarihli ve 14480 sayılı Başkanlık onayı ile yürürlüğe giren Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi yürürlükten kaldırılmıştır.

Yürürlük

MADDE 15- (1) Bu Yönerge onaylandığı tarihte yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 16- (1) Bu Yönerge hükümlerini Diyanet İşleri Başkanı yürütür.

